

PROJE TABANLI İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI

DOĞU MARMARA İLAHİYAT ÖĞRENCİ PROJELERİ SEMPOZYUMU

13 MAYIS 2026 / SAKARYA

Özet ve Tam Metin Bildiri Kitabı

EDİTÖR
Doç. Dr. Esra ATMACA

EKSEN YAYINLARI

EKSEN YAYINLARI

PROJE TABANLI İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI

**DOĞU MARMARA
İLAHİYAT ÖĞRENCİ PROJELERİ SEMPOZYUMU
13 MAYIS 2026 / SAKARYA
ÖZET VE TAM METİN
BİLDİRİ KİTABI**

Editör:

Doç. Dr. Esra ATMACA

Yayın Tarihi: 19.10.2026

e-ISBN: 978-605-72209-5-0

Sertifika No: 51470

Adres ve İletişim: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Akademi Yolu Sok. No: 5/18 54050 Esentepe / Serdivan/ SAKARYA

ÜNİDES

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İlahiyat Fakültesi

SEMPOZYUM KURULLARI

ONUR KURULU

Cemil BOZ Sakarya Gençlik ve Spor İl Müdürü
Prof. Dr. Hamza AL Sakarya Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Düzenleme Kurulu Başkan: Doç. Dr. Esra ATMACA Sakarya Ü.İlahiyat F. İslam Tarihi A.D.Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hasan MEYDAN Sakarya Ü. İlahiyat F. Dekanı ve Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Abdurrahman HENDEK Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Kübra CEVHERLİ Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi

Arş. Gör. Dr. Halil İbrahim YILMAZ Sakarya Ü. İlahiyat F. İslam Tarihi A.D. Araştırma Görevlisi

Arş. Gör. Yusuf Asım SÖYLEMEZ Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Araştırma Görevlisi

Arş. Gör. Zehra ORAN Sakarya Ü. İlahiyat F. Arap Dili ve Belagatı A.D. Araştırma Görevlisi

Zülal ÖZDEN Sakarya Ü. İlahiyat F. Lisans Öğrencisi

Sümeyye TOKMAK Sakarya Ü. İlahiyat F. Lisans Öğrencisi

Havva Gül YILDIRIM Sakarya Ü. İlahiyat F. Lisans Öğrencisi

Tuğba AVCI Sakarya Ü. İlahiyat F. Lisans Öğrencisi

Rümeysa AYBEY Sakarya Ü. İlahiyat F. Lisans Öğrencisi

Hümeyra PİLGİR Sakarya Ü. İlahiyat F. Lisans Öğrencisi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hasan MEYDAN Sakarya Ü. İlahiyat F. Dekanı/Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Abdullah İNCE Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Sosyolojisi A.D. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI Diyanet Akademisi Başkanı

Prof. Dr. Hülya TERZİOĞLU Sakarya Ü. İlahiyat F. Kelam A.D. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Kenan MERMER Sakarya Ü. İlahiyat F. Türk İslam Edebiyatı A.D. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Mahmut ZENGİN Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Sosyolojisi A.D. Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Abdurrahman HENDEK Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Bayram DEMİRCİGİL	Sakarya Ü. İlahiyat F. Tefsir A.D. Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Büşra ÇAKMAKTAŞ	Sakarya Ü. İlahiyat F. Tasavvuf A.D. Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Elif Nur ERKAN BALCI	Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Felsefesi A.D. Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Esra ATMACA	Sakarya Ü.İlahiyat F. İslam Tarihi A.D.Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Meryem KARATAŞ	Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Muhammed Ali BAĞIR	Sakarya Ü. İlahiyat F. Dinler Tarihi A.D. Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip BAYCAR	Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Sosyolojisi A.D. Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU	Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Psikolojisi A.D. Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra AKAY DAĞ	Sakarya Ü. İlahiyat F. Dinler Tarihi A.D. Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Feyza DOĞRUYOL	Sakarya Ü. İlahiyat F. İslam Mezhepleri Tarihi A.D. Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Kübra CEVHERLİ	Sakarya Ü. İlahiyat F. Din Eğitimi A.D. Öğretim Üyesi
Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde ÖZBEN DOKAK	Sakarya Ü. İlahiyat F. Hadis A.D. Öğretim Üyesi

SEMPOZYUM PROGRAMI
13 MAYIS 2026/SAKARYA
9.30-10.00

Açılış Konuşmaları

Doç. Dr. Esra ATMACA

Proje Danışmanı /Sempozyum Düzenleme Kurulu Adına

Cemil BOZ

Sakarya Gençlik ve Spor İl Müdürü

Prof. Dr. Hasan MEYDAN

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Hamza AL

Sakarya Üniversitesi Rektörü

10.00-11.00

Açılış Paneli: Proje Kültürü ve TÜBİTAK Destekleri

Doç. Dr. Abdurrahman HENDEK

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü / Din Eğitimi Ana Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Kübra CEVHERLİ

Dekan Yardımcısı, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü/ Din Eğitimi Ana Bilim Dalı

Ara 11.00-11.30

1. OTURUM (11:30-12:30)

Salon 1: İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu

OTURUM BAŞKANI:	Prof. Dr. Mahmut ZENGİN
İslam Devrimi Sonrasında Sinemaya İdeolojik Yaklaşımlar: İran Sineması'nda Siyasi İçerikli Filmlerde Şii Unsurlar	Emine BATMAN
Cenaze Gelenekleri Neden Farklılaşır	Sümeyye TOKMAK
Kâdîyânîliğin Türkiye Kolu ve Faaliyetleri	Rümeysa ACAR
Yakın Dönem Tasavvuf Kültüründe Bir Şahsiyet Portresi: Kasım Yağcıoğlu'nun Hayatı ve İrşad Metodu	Büşra URFALIOĞLU Doç. Dr. Emine Elif ÇAKMAK İĞALÇI

Salon 2: Mehmet Erkal Toplantı Salonu

OTURUM BAŞKANI:	Prof. Dr. Abdullah İNCE
İlahiyat Fakültelerinde Ders Yoğunluğunun Öğrenci Başarısına Etkisi	Gülsena GÜVEN
Sosyal Medyada Güncel Olayların Ele Alınış Biçiminin Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik, Sosyal ve Manevi Yaşantısına Etkileri	Zehra PULCU
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Yönelimleri ve Buna Etki Eden Faktörler	Şeyma YAMAN
Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin İmkan ve Sınırlılıkları	Süreyya Nur İNCE Sevdener ÖZDEN

Öğle Yemeği Arası 12.30-14.00

2. OTURUM (14.00-15.00)

Salon 1: İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu

OTURUM BAŞKANI:	Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Arapça Dersine Karşı Tutumları	Mercan DEMİR Öğr. Gör. Dr. Hülya AFACAN
Sakarya Üniversitesi Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğunun Takviye Kursları ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri	Fatma TAŞKIN Arş. Gör. Zehra ORAN
Türkiye ve Katar'daki Siyer Öğretiminin Karşılaştırılmalı Analizi: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Katar Üniversitesi Şeria Fakültesi Örnekliğinde	Sümeyye ADATEPE Rümeysa AVCI Sümeyye TEPETAM

Salon 2: Mehmet Erkal Toplantı Salonu

OTURUM BAŞKANI:	Doç. Dr. Esra ATMACA
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Eğitimine Bakışı	Beyza Nur DANACIOĞLU
Kötülük Probleminin Deizm Ve Ateizm Eğilimlerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi Örneği	Yunus DEDE Havva BİLEN
Kahramanmaraş Depremine Yaşayan 15-18 Yaş Bireylerde Dindarlık Ve Dini Başa Çıkma	Esmanur KAYMAKÇI
İslam Ahlak Felsefesi Metinlerinde Kadının Ahlaki Failliğine Yönelik Bir İnceleme	Funda Nur ONAY Belkıs KOÇAK

Ara 15.00-15.15

3. OTURUM (15.15-16.15)

Salon 1: İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu

OTURUM BAŞKANI:		Doç. Dr. Elif Nur ERKAN BALCI
Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan Öğrencilerin Projeyi Tercih Etme Nedenleri ve Mesleki Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme		Esmâ Betül ARSLAN
Hafızlık Sürecinin Öğrencilerin Dini Tutum ve İbadet Alışkanlıklarına Etkisi		Şeyma AY Dr. Öğr. Üyesi Kübra CEVHERLİ
İkamet Edilen Şehrin Sosyalleşme Ve Akademik Başarı İle İlişkisinin Araştırılması (Sakarya Örnekleme)		Ümmügülsüm İMECE
Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin ve Bu Ders Kapsamında 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Gerçekleştirilen Staj Uygulamasının Öğrenci ve Öğretici Görüşleri Bağlamında İncelenmesi		Ceren AKARKAN Elif Sude KÜÇÜK Meryem Sıla ÇALI Afra ESER

Salon 2: Mehmet Erkal Toplantı Salonu

OTURUM BAŞKANI:		Dr. Öğr. Üyesi Meryem KARATAŞ
İktidara Ulaşmaya Etki Eden Hususlar: Emevî Devleti Kurulmadan Önce Ümeyyeoğullarının Siyasî Konumu		Ervanur ÖZTAŞ
Ortaçağ Türk İslam Dünyasında Cam Tavanı Kırma: Şecerüddür'ün (1250) Hükümdarlığında Toplumsal Cinsiyete Dayalı İktidar ve Diplomatik Otorite		Saadet KARAKAYA
Babürlü Döneminde Hint-İslam Geleneğinin Kadın Giyimine Yansımaları		İlknur YOLVEREN Prof. Dr. Mustafa ÜNAL
Tarihî Süreçte Adapazarı Uzun Çarşı		Ece DOĞAN

Salon 3: Numan Yazıcı Toplantı Salonu (Online Oturum)

OTURUM BAŞKANI:		Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip BAYCAR
Elias Canetti'ye Göre Kitle Kristallerinin Şiliğin Matem Uygulamasındaki Fonksiyonu: Kültürel Antropolojik Bir Yaklaşım		Rabia Beyza KURT
Nesefî'nin Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil İsimli Tefsirinde Belâgat Açısından Takdim-Tehirin Amaçları		Selda DURAN Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Nureddin KATTAN
İslam Ahlak Felsefesine Göre Kötü Alışkanlıklarla Mücadele Yöntemleri		Süheyla KIZMAZ
Lisans Öğrencilerinde Dinsel Değişim: Ateist Yönelimler Üzerine Bir İnceleme		Zeynepnur SAĞLAM

TAKDİM

Bilginin nesiller boyu aktarılmasında ve akademik birikimin nitelikli çıktılara dönüşmesinde bilimsel etkinliklerin rolü müstesnadır. İlahiyat alanında yetişen genç araştırmacıların bilimsel araştırma kültürünü güçlendirmek, proje tabanlı öğrenmeyi teşvik etmek ve teorik birikimi gerçek yaşam problemlerinin çözümüne aktarabilen yetkin nesiller yetiştirmek günümüz ilahiyat eğitiminin en temel hedeflerinden biridir.

Elinizdeki bu eser, İlahiyat Fakültesi lisans öğrencilerinin başrolünde yer aldığı, TÜBİTAK 2209-A başta olmak üzere yürüttükleri araştırma çıktılarında elde ettikleri tecrübeleri ve özgün bulguları paylaştıkları "Doğu Marmara İlahiyat Öğrenci Projeleri Sempozyumu" bildirilerini bir araya getirmektedir.

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, akademisyenlerine yönelik düzenlenen proje tecrübe paylaşımı eğitimlerinin meyvesi olarak, TÜBİTAK 2209-A projelerinde 2024 ve 2025 başvuru yıllarında Türkiye birinciliği elde etmiştir. Fakültemizin proje vizyonunda üstlendiği bu öncü rolü ve tecrübeyi, bölgemizdeki diğer ilahiyat fakülteleriyle paylaşmak; gençlerimizin akademik özgüvenlerini artırmak, bilimsel üretime aktif katılımlarını sağlamak ve üniversitelerarası akademik etkileşimi güçlendirmek adına bu sempozyum tarihi bir zemin oluşturmuştur.

Gençlerimizin araştırma becerilerini geliştiren, "Eğitim ve Hayat Boyu Öğrenme", "Gençlik Bilgilendirmesi" ile "Gönüllülük, Gençlik Katılımı ve Sivil Toplum" hedefleri doğrultusunda sivil katılımı ve gönüllülük esasını pekiştiren bu organizasyonun hayata geçirilmesinde emeği geçen tüm kurum ve kişilere şükranlarımızı sunarız:

Baştan sona gençlerimizin akademik ve kişisel gelişimini önemseyerek projemize sağladığı finansal ve kurumsal imkânlarla yolumuzu açan Gençlik ve Spor Bakanlığı ÜNİDES (Üniversite Öğrenci Toplulukları İş Birliği ve Destek Programı) ailesine;

Projelerin mutfağında kazandığı birikimi öğrencilerine aktararak Türkiye birinciliğine uzanan bu akademik iklimi oluşturan, sempozyumun her aşamasına ev sahipliği yapıp vizyonuyla katkı sunan Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığına ve Yönetimine;

Projenin fikri altyapısından organizasyonun tamamlanmasına kadar geçen süreçte üstün bir gayret ve özveriyle çalışan proje ekibimize ve koordinatörümüz Zülal Özden'e;

Ve en önemlisi, sundukları bildiriler, sergiledikleri araştırma disiplini ve gelecek vadeden akademik heyecanlarıyla bu şölene ruh katan değerli öğrencilerimize ve onlara rehberlik eden danışman hocalarımıza yürekten teşekkür ederiz.

Bu eserin, ilahiyat eğitiminde proje kültürünün yaygınlaşmasına vesile olmasını, araştırmacılara rehberlik etmesini ve tüm okuyuculara fayda sağlamasını temenni ederiz.

Düzenleme Kurulu Başkanı/Editör

Doç. Dr. Esra ATMACA

BİLDİRİ ÖZET VE TAM METİNLERİ

1. BÖLÜM: BİLDİRİ ÖZETLERİ	12
Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan Öğrencilerin Projeyi Tercih Etme Nedenleri ve Mesleki Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme	12
Esmâ Betül ARSLAN	12
Hafızlık Sürecinin Öğrencilerin Dini Tutum ve İbadet Alışkanlıklarına Etkisi	13
Şeyma AY, Kübra CEVHERLİ	13
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Yönelimleri ve Buna Etki Eden Faktörler.....	14
Şeyma YAMAN	14
Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin ve Bu Ders Kapsamında Yapılan 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Gerçekleştirilen Staj Uygulamasının Öğrenci ve Öğretici Görüşleri Bağlamında İncelenmesi	15
Ceren AKARKAN, Elif Sude KÜÇÜK, Meryem Sıla ÇALI, Afra ESER	15
Kötülük Probleminin Deizm ve Ateizm Eğilimlerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi Örneği	16
Yunus DEDE, Havva BİLEN	16
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Eğitimine Bakışı	17
Beyza Nur DANACIOĞLU	17
İslam Ahlak Felsefesi Metinlerinde Kadının Ahlaki Failliğine Yönelik Bir İnceleme	18
Funda Nur ONAY, Belkıs KOÇAK	18
Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin İmkan Ve Sınırlılıkları.....	19
Süreyya Nur İNCE, Sevdenur ÖZDEN	19
İlahiyat Fakültelerinde Ders Yoğunluğunun Öğrenci Başarısına Etkisi	20
Gülsena GÜVEN.....	20
İkamet Edilen Şehrin Sosyalleşme ve Akademik Başarı ile İlişkisinin Araştırılması (Sakarya Örnekleme)	21
Ümmügülsüm İMECE	21
Sosyal Medyada Güncel Olayların Ele Alınış Biçiminin Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik, Sosyal ve Manevi Yaşantısına Etkileri.....	22
Zehra PULCU	22

Kahramanmaraş Depremini Yaşayan 15-18 Yaş Bireylerde Dindarlık ve Dini Başa Çıkma	23
Esmanur KAYMAKÇI	23
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Arapça Dersine Karşı Tutumları.....	24
Mercan DEMİR, Hülya AFACAN	24
Sakarya Üniversitesi Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu’nun Takviye Kursları ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri.....	25
Fatma TAŞKIN, Zehra ORAN	25
Türkiye ve Katar’daki Siyer Öğretiminin Karşılaştırmalı Analizi: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Katar Üniversitesi Şeria Fakültesi Örneğinde.....	26
Sümeyye ADATEPE, Rümeysa AVCI, Sümeyye TEPETAM.....	26
İslam Devrimi Sonrasında Sinemaya İdeolojik Yaklaşımlar: İran Sineması’nda Siyasi İçerikli Filmlerde Şii Unsurlar	27
Emine BATMAN	27
Cenaze Gelenekleri Neden Farklılaşır	28
Sümeyye TOKMAK.....	28
Kâdiyânîliğin Türkiye Kolu ve Faaliyetleri.....	29
Rümeysa ACAR	29
Yakın Dönem Tasavvuf Kültüründe Bir Şahsiyet Portresi: Kasım Yağcıoğlu’nın Hayatı ve İrşad Metodu	30
Büşra URFALIOĞLU,Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI	30
İktidara Ulaşmaya Etki Eden Hususlar: Emevi Devleti Kurulmadan Önce Ümeyyeoğullarının Siyasi Konumu	31
Ervanur ÖZTAŞ	31
Ortaçağ İslam Dünyasında Cam Tavanı Kırma: Şecerüddür’ün (1250) Hükümdarlığında Toplumsal Cinsiyete Dayalı İktidar ve Diplomatik Otorite.....	32
Saadet KARAKAYA	32
Babürlü Döneminde Hint-İslam Geleneğinin Kadın Giyimine Yansımaları.....	33
İlknur YOLVEREN.....	33
Tarihi Süreçte Adapazarı Uzun Çarşı	34
Ece DOĞAN	34

Elias Canetti'ye Göre Kitle Kristallerinin Şiiliğin Matem Uygulamasındaki Fonksiyonu: Kültürel Antropolojik Bir Yaklaşım	35
Rabia Beyza KURT	35
Nesefî'nin Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil İsimli Tefsirinde Belâgat Açısından Takdim-Tehirin Amaçları	36
Selda DURAN, Ahmed Nureddin KATTAN	36
Lisans Öğrencilerinde Dinsel Değişim: Ateist Yönelimler Üzerine Bir İnceleme	37
Zeynepnur SAĞLAM	37
İslam Ahlak Felsefesi'ne Göre Kötü Alışkanlıklarla Mücadele Yöntemleri	38
Süheyla KIZMAZ	38
2. BÖLÜM: BİLDİRİ TAM METİNLERİ	39
Sakarya Üniversitesi Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun Takviye Kursları ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri.....	39
Fatma TAŞKIN, Zehra ORAN	39
Yakın Dönem Tasavvuf Kültüründe Bir Şahsiyet Portresi: Kasım Yağcıoğlu'nun Hayatı ve İrşad Metodu	48
Büşra URFALIOĞLU, Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI	48
İslam Devrimi Sonrasında Sinemaya İdeolojik Yaklaşımlar: İran Sineması'nda Siyasi İçerikli Filmlerde Şii Unsurlar.....	63
Emine BATMAN	63
Geleneksel Şehir Dokusu Bağlamında Adapazarı'nda Bulunan Uzun Çarşı'nın Mekansal Analizi	73
Ece DOĞAN	73

1. BÖLÜM: BİLDİRİ ÖZETLERİ

Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan Öğrencilerin Projeyi Tercih Etme Nedenleri ve Mesleki Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme

Esma Betül ARSLAN*

Kur'an-ı Kerim'in korunmasında rol oynayan hafızlık, yani Kur'an-ı Kerim'in ezberlenerek zihinden zihne aktarımı, içine indiği coğrafyanın kendi kültürlerinin doğal seyrinde meydana gelen bir yapılanma şeklinde ortaya çıkmış ve nesillerdir Müslümanlarca uygulanmaya devam etmiştir. Hafızlığın bizim coğrafyamızdaki seyri ise şu şekildedir; Osmanlı Devleti sonrası Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren eğitim alanının yeniden düzenlenmesi çalışmaları sırasında az sayıda da olsa hafız yetiştiren Kur'an kursları açılmış, ancak bunlar ihtiyaca cevap veremediklerinden bazı cami hocaları talepler doğrultusunda gönüllü olarak hafız yetiştirmeye çalışmışlardır. Tek partili yönetim dönemi sonrası din eğitimi alanındaki müesseseleşme süreciyle hafız yetiştiren Kur'an kurslarının sayısı artmaya başlamıştır. Kur'an kurslarında uygulanan hafızlık sistemi, öğrencilerin ilkokuldan ya da ortaokuldan sonra örgün eğitime ara verip hafızlığını tamamlaması, sonrasında ise isteyen öğrencilerin örgün eğitime devam etmesi şeklinde uygulanmaktaydı. 2014 yılından itibaren Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliği ile İmam Hatip Ortaokullarında yürürlüğe giren Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi ise öğrencilere eğitimlerine ara vermeden örgün eğitimle birlikte hafızlık yapma imkânı tanımıştır. Projede yer almak isteyen öğrenciler, ilki akademik, ikincisi sure ezberleme yeterliliği olan iki aşamalı sınavı başarıyla tamamladıktan sonra seçilerek projede öğrenim görebilmektedirler. Böylelikle bu aşamaları başarıyla tamamlayan öğrencilerin sene kaybı yaşamamış bir şekilde, okul ortamında diğer akranlarından ayrı kalmadan aynı ortamda hafızlık yapmaları sağlanmış olmaktadır. Türkiye açısından yeni bir gelişme olan bu proje okulları birçok akademik araştırmanın konusu olmuştur. Ancak proje kısmen yeni tarihli olduğu için hâlâ ele alınmamış, üzerinde daha fazla çalışılması gereken konular bulunmaktadır. Bu konulardan bir tanesi de bu projedeki öğrencilerin projeyi seçme nedenleri, meslek tercihleri ve bu tercihlere etki eden faktörlerdir. Bu sebeple yaptığımız araştırma Proje İmam Hatip ortaokullarında örgün eğitimle birlikte hafızlık yapan öğrencilerin, projeye dâhil olma nedenlerini ve meslek tercihlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Sakarya ili Hafızlık Proje İmam Hatip Ortaokulu'nda bulunan 20 öğrenci ile 5'er kişilik 4 grup şeklinde odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre, Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Proje Okulu'nu seçen öğrencilerin bu tercihlerinde aile istek ve yönlendirmesi, akademi ve hafızlığı bir arada yürütme arzusu, hafız olma isteği, iyi bir lise kazanacağı düşüncesi en belirgin faktörler olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin mesleki tercihleri ise daha çok tıp, öğretmenlik, imamlık ve hukuk alanı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Eğitimi, Hafızlık Eğitimi, Öğrenci.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. E-posta: ebarslann88@gmail.com
Bu bildiri "1919B012418886" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Abdurrahman HENDEK).

Hafızlık Sürecinin Öğrencilerin Dini Tutum ve İbadet Alışkanlıklarına Etkisi

Şeyma AY*, Kübra CEVHERLİ*

Hafızlık eğitimi, kutsal metnin yalnızca ezberlenmesiyle sınırlı kalmayıp bireyin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal süreçlerini yeniden inşa eden dinamik bir öğrenme ve manevi tecrübe alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, yaygın eğitim kurumlarında hafızlık eğitimi alan kız öğrencilerin bu yoğun süreçle birlikte deneyimledikleri dini tutum değişimlerini ve ibadet alışkanlıklarındaki dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, hafızlık eğitiminin öğrencilerin dindarlık algıları, Allah ile kurdukları manevi bağın niteliği ve temel ibadetlere yönelik motivasyonları üzerindeki etkisini nitel veriler ışığında ortaya koymak; ayrıca bu sürecin bireylerin karakter gelişimi üzerindeki dönüştürücü rolünü belirlemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim desenine göre tasarlanmış; veriler Sakarya ilinde farklı Kur'an kurslarında hafızlık yapan kız öğrencilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiş ve tematik olarak yorumlanmıştır. Araştırma bulguları, hafızlık sürecinin öğrencilerde güçlü bir dini sorumluluk bilinci geliştirdiğini ve dindarlığın bir yaşam disiplini ile güzel ahlak çerçevesinde anlamlandırıldığını göstermektedir. Öğrencilerin namaz ve dua gibi ibadetlerde niceliksel artışın yanı sıra huşu, huzur ve manevi yakınlık gibi niteliksel derinleşme yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca sürecin zorluklarına rağmen sabır ve empati gibi değerlerin gelişimine katkı sağladığı, sosyal çevreden kısmi uzaklaşmanın ise zamanla manevi kazanım motivasyonuna dönüştüğü belirlenmiştir. Sonuç olarak, hafızlık eğitiminin bireyin karakterini dini ilkeler doğrultusunda şekillendiren, davranış kalıplarını düzenleyen ve bütüncül bir dini kimlik kazandıran köklü bir pedagojik süreç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık, Din Eğitimi, Yaygın Eğitim, Dini Tutum, İbadet Alışkanlıkları, Dindarlık, Manevi Gelişim.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: sseyma.ayy1@gmail.com

* Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı. E-posta: kcevherli@sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012426382" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kübra CEVHERLİ).

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mesleki Yönelimleri ve Buna Etki Eden Faktörler

Şeyma YAMAN*

Türkiye’de ilahiyat eğitimi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan süreçten günümüze kadar farklı kurumsal ve yapısal dönüşümler geçirmiştir. Bu tarihsel gelişim içinde ilahiyat fakülteleri; dinî ilimlerin kaynaklarından öğrenilmesi, tarihsel sürekliliğin takip edilmesi ve modern dönemde ortaya çıkan dinî, toplumsal ve düşünsel problemlerin anlaşılması açısından önemli bir akademik alan hâline gelmiştir. Alandaki çalışmalar incelendiğinde ilahiyat fakültelerinin tarihsel gelişimi, ders programları ve öğrenci görüşlerine yönelik birçok çalışma bulunmuştur. Bununla birlikte öğrenci görüşlerini, tercih nedenlerini ve mesleki yönelimlerini ele alan çalışmalar da mevcuttur. Ancak bu araştırma, 2024 yılı bağlamında öğrencilerin ilahiyat eğitime ilişkin memnuniyet ve beklentilerini nitel bir yaklaşımla ele alması, mesleki yönelimleri ve istihdam yeterliliğini güncel veriler üzerinden değerlendirmesi bakımından mevcut literatürden ayrılmakta ve alana daha derinlemesine bir bakış sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmamız ilahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerinin mezun olduktan sonraki mesleki yönelimlerini, bu yönelimlerin temelinde yatan motivasyon kaynağını araştırmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin ilahiyat fakültelerine gelmelerindeki sebepler, beklentilerinin karşılanma durumu ve mezun olduktan sonraki mesleki eğilimlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma nitel bir durum çalışması olarak yapılandırılmıştır ve araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlahiyat son sınıf öğrencilerinin eğitimlerini tamamlayacak olmaları dikkate alınarak, lisans programıyla ilgili daha kapsamlı bilgi ve bakış açısına sahip olmaları sebebiyle araştırmanın çalışma grubunu son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre ilahiyat fakültesi tercihinin yalnızca tek bir faktöre bağlı olmadığına; dini-manevi motivasyonlar, çevresel etkiler ve istihdam beklentilerinin birlikte ele alındığı çok boyutlu bir süreç olduğuna ulaşılmıştır. Öğrenciler; aldıkları ilahiyat eğitimi genel olarak yeterli görmekle birlikte, özellikle uygulama eksikliği, istihdam sürecine ilişkin belirsizlikler ve ek eğitim gereklilikleri gibi nedenlerle bazı yetersizlikler hissetmektedirler. Bununla birlikte, ilahiyat eğitiminin öğrencilere çok yönlü düşünme, iletişim becerisi ve temel mesleki altyapı kazandırdığı, ancak bu altyapının bireysel çaba ve deneyimle tamamlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler eğitim sürecinde aldıkları akademik eğitim ve desteği genel olarak yeterli bulmuşlardır fakat yapılan araştırmanın sonuçları öğrencilerin kariyer planlama ve mesleki yönelim süreçlerinde daha sistemli ve etkili bir rehberliğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Elde edilen sonuçların ilahiyat fakültesi programlarının geliştirilmesi, ilahiyat fakültelerinde uygulanacak politikalara ve istihdam alanındaki yeterliliği karşılama gibi konulara da katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi, Din Öğretimi, Yüksek Din Öğretimi, Mesleki Yönelim.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: seyma.yaman5@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012411896" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Prof. Dr. Mahmut ZENGİN).

Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersinin ve Bu Ders Kapsamında Yapılan 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Gerçekleştirilen Staj Uygulamasının Öğrenci ve Öğretici Görüşleri Bağlamında İncelenmesi

Ceren AKARKAN*, Elif Sude KÜÇÜK**, Meryem Sıla ÇALI***, Afra ESER****

Bu çalışma, "Hitabet ve Mesleki Uygulama" dersi kapsamında gerçekleştirilen 4-6 yaş Kur'an kursu stajına ilişkin öğrenci ve öğretici görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın amacı, söz konusu dersin zorunluluğu, içeriği ve staj uygulamalarının gerekliliği ile yeterliliğine ilişkin öğrenci ve öğretici değerlendirmelerini ortaya koymak; ayrıca staj sürecinin verimliliği, öğretici geri bildirimleri, ders anlatımı becerileri ve mesleki yönelim üzerindeki etkilerini belirlemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden sıralı açıklayıcı tasarım tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmış olup, çalışma grubunu Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 4-6 yaş Kur'an Kursu stajına giden kız öğrenciler oluşturmaktadır. Elde edilen veriler frekans ve yüzde dağılımlarıyla analiz edilmiştir. Bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun "Hitabet ve Mesleki Uygulama" dersinin zorunlu olması gerektiğini düşündüğünü ve ders kapsamında gerçekleştirilen 4-6 yaş Kur'an kursu stajını gerekli bulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin ders ve staj öncesi bilgi düzeylerinin genellikle kısmen yeterli olduğu görülmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı İlahiyat eğitiminin söz konusu alanda görev almak için yeterli olduğunu ifade etmekle birlikte, dersin teorik içeriğinin staja yönelik yeterliliği konusunda görüşlerin daha dengeli ve kısmen olumsuz olduğu dikkat çekmektedir. Staj sürecine ilişkin bulgular, öğrencilerin büyük çoğunluğunun rehber öğreticilerden aldıkları geri bildirimleri faydalı bulduğunu, öğreticilerin yaklaşımlarını olumlu değerlendirdiğini ve kendi ders anlatım becerilerini başarılı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca öğrencilerin büyük çoğunluğu staj sürecini verimli bulmakta ve materyal geliştirme konusunda kendilerini yeterli görmektedir. Buna karşılık, staj süresi ve saatlerinin artırılmasına yönelik görüşlerin sınırlı düzeyde kaldığı, öğrencilerin önemli bir kısmının mevcut sürenin* yeterli olduğunu düşündüğü belirlenmiştir. Sonuç olarak, uygulama boyutunun genel olarak olumlu değerlendirildiği, ancak teorik içeriğin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Hitabet ve Mesleki Uygulama, Staj, 4-6 Yaş Kur'an Kursları.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: cerennakarkann@gmail.com

** Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: elifsudekucuk29@gmail.com

*** Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: silac4242@gmail.com

**** Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: afraaeser@gmail.com

Bu bildiri, "1919B012426070" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Abdurrahman HENDEK).

Kötülük Probleminin Deizm ve Ateizm Eğilimlerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi Örneği

Yunus DEDE*, Havva BİLEN**

Bu proje, din felsefesinde önemli bir konu olan kötülük probleminin üniversite öğrencilerinin inanç düşünceleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Kötülük problemi, dünyada kötülüklerin varlığı ile iyi ve güçlü bir Tanrı inancının nasıl bağdaştırılabileceği sorusunu gündeme getirir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kötülük problemi etrafındaki konuları nasıl anladıkları incelenmektedir. Proje, Sakarya Üniversitesi öğrencileriyle sınırlı tutulmuş küçük ölçekli nicel bir araştırmadır. Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler temel düzeyde analiz edilerek öğrencilerin bu konudaki genel eğilimleri ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bulgular, inanç düzeyi yüksek olan örneklem grubunun, bu teolojik problem karşısında anlamlı düzeyde bir zorlanma yaşadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kötülük Problemi, Tanrı, Teizm, Ateizm, Deizm.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: yunus.dede1@ogr.sakarya.edu.tr

** Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: havva.bilen@ogr.sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012416399" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Elif Nur ERKAN BALCI).

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Felsefe Eğitime Bakışı

Beyza Nur DANACIOĞLU*

İnsanoğlu, büyük sorulara cevaplar bulabilmek için aklını ve mantığını kullanarak gelişim sağlamıştır. Bu sorular ise genellikle evrenin yaratılışı, insanın yaratılışının önemi, neden dünyaya geldiği, bir yaratıcının varlığı, yaratıcıya bağlı kalmak ya da ondan medet ummak gibi metafizik âlemlerle ilgili problemleri içeren sorulardır. İnsanlık maddi ve manevi gelişimini, arayışta olduğu bu sorulara cevap bulabildiği ölçüde tamamlamış ve bir bütünlük sağlamıştır (Cevizci, 2009). Bu tür sorulara cevap arayan ve verme amacı taşıyan iki önemli alan ise felsefe ve ilahiyattır. Cumhuriyet döneminden başlayarak kurulan ilahiyat fakültelerinde birçok dini ilim alanı ile ilgili ders olduğu gibi din ile yakından ilişkili olan felsefe grubu dersleri de yer almıştır. Geçmişten günümüze, felsefe grubu derslerinin ilahiyat fakültelerinde olması ya da ne kadar ağırlıkta olması gerektiği tartışıla gelmiştir. Kuşkusuz ilahiyat fakültelerindeki felsefe dersleri üzerinden bu tartışmaların bir parçası da ilahiyat eğitiminin en önemli paydaşlarından biri olan öğrencilerdir. Bu sebeple bu çalışmanın amacı ilahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefeye bakış açısını ortaya koymaktır. İlahiyat eğitimi boyunca felsefeye olan bakış açılarının değişip değişmediğini tespit etmek ve ilahiyat fakültesindeki felsefe eğitiminin geliştirilmesi amacıyla görüşlerinin alınmasıdır. Bu çalışma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin felsefeye bakış açılarını daha bütüncül bir şekilde değerlendirebilmek amacıyla karma araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini felsefe grubu dersleri alan ilahiyat fakültesi lisans öğrencileri oluştururken, örneklemini Sakarya ve Zonguldak ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Veriler anket ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Nicel verilerin analizinde SPSS, nitel verilerin analizinde ise MAXQDA programı kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, öğrencilerin felsefeye yönelik bakış açılarının genellikle olumlu bir çerçevede şekillendiğini ve felsefeyi özellikle eleştirel düşünme ile sorgulama becerilerini geliştiren bir alan olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte bazı öğrenciler derslerin soyut yapısı nedeniyle zaman zaman zorlandıklarını ifade etmektedir. Ayrıca derslerin işleniş biçimi, içerik yoğunluğu ve anlatım yöntemlerine ilişkin çeşitli geliştirme önerileri de öğrenciler tarafından dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İlahiyat, Felsefe, Eğitim.

---

* Mezun, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: beyza.danacioglu@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012418778" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç.Dr. Abdurrahman HENDEK).

İslam Ahlak Felsefesi Metinlerinde Kadının Ahlaki Failliğine Yönelik Bir İnceleme

Funda Nur ONAY*, Belkıs KOÇAK**

Bu çalışma, İslam ahlak felsefesi metinlerinde kadının “ahlaki fail” olarak nasıl konumlandırıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada Farabi’nin İdeal Devlet’i, İbn Miskeveyh’in Tehzîbü’l-Ahlâk eseri, Nasîrüddîn Tûsî’nin Ahlâk-ı Nâsırî’si ve Celâleddîn Devvânî’nin Ahlâk-ı Celâlî adlı eserleri üzerinden klasik dönem İslam ahlak düşüncesinin cinsiyet boyutu analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı, bu metinlerde kadının ahlaki alandaki yerini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Metinlerden elde edilen veriler kodlanmış, ardından bu kodlar belirli temalar altında toplanmıştır. Veri analizi sürecinde Excel programından yararlanılarak grafikler oluşturulmuş ve bulgular görselleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, klasik dönem İslam ahlak felsefesi metnlerinin ahlak anlayışının eşitlikçi bir ahlak sisteminden ziyade cinsiyet merkezli bir yapı inşa ettiğini göstermektedir. Erkekler ahlaki fail olarak konumlandırılırken, kadınlar çoğunlukla ahlaki düzenin nesnesi olarak ele alınmıştır. Bu durum, söz konusu ahlak metnlerinin yalnızca ne söylediğiyle değil, eserlerin kimin adına konuştuğu ve kimi ahlak alanında dışarıda bıraktığıyla da ilişkili okunması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Ahlak Felsefesi, Cinsiyet, Eşitlik, Kadın.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: fundanuronay@gmail.com

** Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: belkiz.kocak@ogr.sakarya.edu.tr

Bu bildiri, “1919B012416378” proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Elif Nur ERKAN BALCI).

Öğretmenlerine Göre İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin İmkân Ve Sınırlılıkları

Süreyya Nur İNCE*, Sevdnur ÖZDEN**

İmam Hatip Liseleri, fen ve sosyal bilimler derslerinin yanı sıra din eğitimi de içeren özgün program yapısıyla diğer liselerden ayrılmakta ve toplumun temel din eğitimi ihtiyacına cevap vermektedir. Bu çalışma, İmam Hatip Lisesi meslek derslerinin imkân ve sınırlılıklarını inceleyerek derslerin sahadaki işleyişini, sunduğu fırsatları ve karşılaşılan sorunları öğretmen görüşleri doğrultusunda ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, İmam Hatip Lisesi meslek derslerinin imkân ve sınırlılıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin meslek derslerine bakışları, derslerin amaçlarını gerçekleştirme düzeyi, öğrencilerin mesleki ve dini gelişimlerine katkıları ile sınav odaklı eğitim sisteminin bu dersler üzerindeki etkileri ele alınarak çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmada, öğretmenlerin imam hatip liselerindeki meslek derslerinin imkân ve sınırlılıklarına dair görüşlerine dayalı olarak nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışma, nitel durum çalışması olarak desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Sakarya’da merkezi sınavla ve adrese dayalı olarak öğrenci kabul eden imam hatip liselerinde görev yapan meslek dersleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilirlik ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemleri tercih edilmiş, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin meslek derslerindeki teorik yeterlikleri öğrenci ilgisini olumlu yönde etkilemektedir. Bununla birlikte öğrenciler, özellikle ağır terminoloji ve soyut içeriklerde zorlanmaktadır. Düz anlatıma dayalı öğretim yöntemlerinin öğrenciyi pasifleştirdiği; buna karşılık teknoloji destekli, görsel-işitsel ve etkileşimli yöntemlerin derse ilgiyi artırdığı görülmektedir. Üniversite sınavı baskısı ise meslek derslerine yönelik ilgiyi azaltan temel dışsal faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Öğrencilerin meslek derslerine yönelik tutumlarının, dersin içeriği ve işleniş biçimiyle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyeleştirilebilir ve günlük yaşamla ilişkilendirilebilen dersler (özellikle Siyer ve Fıkıh) daha fazla ilgi görürken; soyut ve kavramsal yoğunluğu yüksek dersler (Kelam ve Akaid) daha zorlayıcı bulunmaktadır. Uygulamaya dayalı derslerin öğrencilerin derse katılımını artırdığı, özellikle Hitabet dersinin kendini ifade etme imkânı sunması nedeniyle öne çıktığı görülmektedir. Öğretmen faktörünün öğrencilerin derse yönelik tutumlarında belirleyici olduğu; öğretmenin iletişim dili ve yaklaşımının dersin sevilmesini doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte akademik olarak başarılı öğrencilerin dersler arasında ayırım yapmadan tüm derslere önem verdikleri; genel öğrenci kitlesinde ise sınav odaklı yaklaşımın meslek derslerini ikinci planda bıraktığı görülmektedir. Sonuç olarak, meslek derslerinin öğrencilerin dini ve mesleki gelişimlerine katkı sağlama potansiyelinin yüksek olduğu; ancak müfredat yoğunluğu, içeriklerin soyutluğu, öğrenci motivasyonu ve çevresel faktörlerin bu potansiyelin tam olarak gerçekleşmesini sınırladığı ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Lisesi, Meslek Dersleri, Din Eğitimi, Öğretmen Yeterliliği, Sınav Sistemi.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: sureyya.ince@ogr.sakarya.edu.tr

** Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: sevdnur.ozden@ogr.sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012411873" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Prof. Dr. Mahmut ZENGİN).

İlahiyat Fakültelerinde Ders Yoğunluğunun Öğrenci Başarısına Etkisi

Gülsena GÜVEN*

Bu çalışmada, ilahiyat fakültelerinde sürdürülen öğretim programlarındaki ders yoğunluğunun öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Araştırmanın temel amacı, dönemlerde görülen ders sayısının ve müfredat yoğunluğunun öğrencilerin öğrenme süreçlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu amaçla, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin ders sayısı, akademik performansları ve öğrenme başarıları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Farklı sınıf düzeylerinden öğrencilerle yapılan görüşmeler aracılığıyla ders yoğunluğuna ilişkin deneyimleri incelenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulguları, ders yoğunluğunun öğrencilerin akademik başarılarını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Özellikle fazla sayıda ders alınmasının öğrencilerin derse odaklanmasını zorlaştırdığı, tekrar ve etkili öğrenme imkânını azalttığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, yoğun ders programlarının öğrencilerin sosyal yaşamlarını ve psikolojik durumlarını da olumsuz etkilediği görülmüştür. Sonuç olarak, ilahiyat fakültelerinde derslerin daha dengeli dağıtımı ve daha az ama kapsamlı bir öğretim programının öğrencilerin akademik başarılarını artırabileceği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, ders sayısının azaltılması ve programların daha esnek hale getirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Başarı, Ders Sayısı, İlahiyat Fakültesi, Müfredat, Nitel Araştırma.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: gulsena.guven@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012411498" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Prof.Dr. Hasan MEYDAN).

İkamet Edilen Şehrin Sosyalleşme ve Akademik Başarı ile İlişkisinin Araştırılması (Sakarya Örnekleme)

Ümmügülsüm İMECE*

Bu projede üniversite öğrencilerinin üniversiteyi yaşadığı şehirde okumasıyla başka bir şehirde okumasının öğrencilerin sosyalleşme ve akademik başarıları ile ilişkisi araştırma konusudur. Buna göre bu çalışmanın araştırma sorusu "Bireyin üniversiteyi okuduğu yerin sosyalleşme ve akademik başarısı ile ilişkisi nedir?" sorusudur. Bu kapsamda diğer araştırmalardan farklı olarak Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan üç ve dördüncü sınıf öğrencileri üzerinde araştırma yapılacaktır. Üniversiteler ve üniversite öğrencileri aslında pek çok projenin konusunu oluşturmaktadır. Bu konulardan farklı olarak ikamet yeri ve ikamet durumunun üniversite okurken öğrencinin sosyalleşme ve başarı düzeyine yansımaları araştırılacaktır. Bu faktörleri etkileyen pek çok etken bulunmaktadır. Araştırma konusu dahilinde göç, kültür, aile gibi konuları içeren araştırma verilerinden faydalanılmış ve daha tutarlı verilere ulaşılması amaçlanmıştır. Elde edilen verilerden hareketle üniversite tercihi yapacak olan öğrencilere ve üniversite tercihi döneminde bazı tereddütler yaşayan ailelere bir veri oluşturmak faydası da amaçlanmaktadır. Bunun yanında, Diyanet, GSB, STK'lar vb. kurumların da gençlerle ilgili daha kapsamlı ilişkiler kurması konusunda destekleyici bir çalışma olması da hedeflenmektedir. Araştırma yöntemlerinden olan nicel yöntem kullanılacak, betimsel tarama metodundan da faydalanılacaktır. Katılımcıların demografik bilgilerinin, akademik başarılarına yönelik verilerin ve ikamet durumlarına yönelik bazı bilgilerin içinde yer alacağı anket formundan faydalanılacaktır. Araştırmanın örneklemini de Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi üç ve dördüncü sınıf öğrencileri ve onların bireysel deneyimleri doğrultusunda ortaya çıkan durumlar oluşturmaktadır. Araştırma yöntemlerinin uygulanması ve kullanılmasının ardından elde ettiğimiz veriler incelenip bir uzmanın yardımıyla ileride kullanılabilir bir literatüre dönüştürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, İkamet Yeri, Sosyalleşme, Akademik Başarı.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: imecegulsum@gmail.com
Bu bildiri, "1919B012433999" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Pof. Dr. Abdullah İNCE).

Sosyal Medyada Güncel Olayların Ele Alınış Biçiminin Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik, Sosyal ve Manevi Yaşantısına Etkileri

Zehra PULCU*

Sosyal medya olarak isimlendirilen sanal ortam, akıllı telefonların sunduğu imkanlar ile günümüzde en önemli haber alma ve iletişim kurma araçlarından biri haline gelmiştir. Baş döndürücü şekilde gelişen ve yeni bir iletişim kurma yöntemi olan sosyal medyayı gençlik dönemindeki bireylerin aktif bir şekilde kullandığı görülmekte; gençlerin gündemi sosyal medya üzerinden takip ettiği anlaşılmaktadır. Sosyal medyada fazlaca vakit geçirmek, gündemi, toplumsal olayları ve haberleri sürekli bu platformlar üzerinden takip etmek bireylerin psiko-sosyal ve manevi yaşantısını etkileyebilmektedir. Bu anlamda medya okuryazarlığı ve medyanın bilinçli kullanımı konusunda farkındalığa sahip olmanın önemli olduğu görülmektedir. Çalışmada, toplumda yaşanan olayların, haberlerin sosyal medyada ele alınış biçimlerinin üniversite gençleri üzerindeki psiko-sosyal ve manevi etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada "sosyal medyayı aktif kullanan ve toplumsal olayları sosyal medyadan takip eden gençler üzerinde, sosyal medya, psikolojik olarak, sosyal ilişkileri, sosyal yaşantı ve manevi yaşantılarında nasıl bir farklılık ve etki oluşturmaktadır?" sorusu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Nitel yaklaşımın benimsendiği çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Katılımcılara ulaşma noktasında amaçlı örneklem yöntemi ve kartopu tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi, Sakarya Üniversitesi'nde farklı akademik disiplinlerde eğitim gören, yaşları 18 ile 25 arasında değişen toplam 19 üniversite öğrencisinden (10 kadın, 9 erkek) oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, sosyal medyanın üniversite gençleri üzerinde sadece bir haber kaynağı olmadığı, bireylerin psiko-sosyal, manevi ve gündelik yaşam pratiklerini derinden etkileyen dönüşümcü bir güç olduğu saptanmıştır. Elde edilen temel sonuçlardan bazıları ise yoğun haber akışı ve trajik içerikler gençlerde "ruh sıkıntısı" ve "kasvet" oluşturmaktadır. Bireyler, dezenformasyonun ve şiddet içerikli görsellerin yarattığı psikolojik yükten korunmak adına zaman zaman dijital mecralardan uzaklaşarak "dijital izolasyon" yöntemini bir öz-savunma mekanizması olarak kullanmaktadır. Sosyal medyadaki şiddet ve suç haberleri, özellikle kadın öğrencilerde "sokağa çıkma korkusu", "eve giriş saatlerini erkene çekme" ve "sürekli konum paylaşma" gibi somut davranış değişikliklerine yol açarak fiziksel dünyadaki hareket özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Maruz kalınan toplumsal haksızlıklar ve trajediler başlangıçta öfke ve moral bozukluğu yaratsa da, bu durum bazı öğrencilerde "akademik başarı yoluyla bir çözüm üretme" veya "hemcinslerinin sesi olma" isteğini tetikleyerek kamçılayıcı bir motivasyon kaynağına dönüşebilmektedir. Sosyal medyadaki olumsuz haberlerin gençleri dini/manevi değerlerden uzaklaştırmadığı, aksine bu trajedilerin gençleri "dua etme", "beddua etme" veya "kolektif empati" gibi manevi pratiklere yönlendirdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Sosyal Medya, Üniversite Öğrencileri, Maneviyat.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. zehra.pulcu@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012472913" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU).

Kahramanmaraş Depremini Yaşayan 15-18 Yaş Bireylerde Dindarlık ve Dini Başa Çıkma

Esmanur KAYMAKÇI*

Bu araştırma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerini bizzat tecrübe eden 15-18 yaş aralığındaki ergenlerin, yaşadıkları büyük travmayı anlamlandırma süreçlerinde dinin ve dini başa çıkma durumunu derinlemesine incelemektedir. Fenomenolojik bir yaklaşımla ele alınan çalışmada, yaşları gereği varoluşsal sorgulamalar yaşayan bireylerin, afet anında ve sonrasında manevi yönelimleri din psikolojisi ve sosyolojisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Bulgulara göre 15-18 yaş arası bireyler, depremi sadece bilimsel-rasyonel gerekçelerle değil; aynı zamanda duygusal-travmatik etkilerle veya çeşitli komplo teorileriyle tanımlamaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, yaşadıkları dehşet verici kontrol kaybını ve anlamsızlık duygusunu aşmak için "imtihan", "ilahi uyarı" ve "kader" gibi dini argümanlara sığındıkları tespit edilmiştir. Özellikle deprem anında ortaya çıkan ve yoğun dua, zikir ile tövbe içeren "kriz anı dindarlığı", afet sonrası normalleşme sürecinde her bireyde aynı kalıcılığı sergilememiştir. Bazı gençler bu olaydan sonra dini yaşantılarını kalıcı bir iç güdümlü dindarlığa dönüştürürken, bir kısmının ise fiziksel şartların düzelmesiyle eski yaşam tarzlarına geri döndüğü saptanmıştır. Travmanın uzun vadeli etkileri arasında ise gençlerde belirgin bir boşluk duygusu, gelecek kaygısı ve yaşam mücadelesine dair heves kaybı ön plana çıkmaktadır. Çalışmanın en dikkat çekici sonuçlarından biri de kurumsal manevi destek hizmetlerine ilişkindir. Bölgedeki gençler manevi danışmanlık hizmetlerinden haberdar olsalar da, bu yardımı yalnızca çok ağır kayıpları olanlara yönelik bir alan olarak düşündüklerinden ve uzmanlarla iletişim kurmakta zorlandıkları için bu imkanlardan yeterince faydalanamamışlardır. Bu durum, afet sonrası manevi rehberlik süreçlerinde ergen yaş grubuna özel, daha kapsayıcı ve doğru iletişim dilini kullanan stratejilere ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Din Sosyolojisi, Din Hizmetleri, Dini Başa Çıkma, Dini İnanç.

---

* Mezun, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: esmanurkm@gmail.com

Bu bildiri, "1919B012422876" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Prof. Dr. Abdullah İNCE).

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Arapça Dersine Karşı Tutumları

Mercan DEMİR*, Hülya AFACAN**

Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arapça hazırlık sınıfı öğrencilerinin Arapça dersine yönelik tutum ve motivasyonlarını incelemektedir. Araştırma, özellikle öğrencilerin Arapça öğrenmeye ilişkin motivasyonları ile bu süreci etkileyen sosyodemografik ve eğitimsel faktörleri betimlemeye odaklanmaktadır. Araştırmanın temel amacı, hazırlık sınıfı öğrencilerinin demografik özelliklerini, eğitim geçmişlerini ve sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koyarak Arapça öğrenmeye yönelik tutum ve motivasyonlarını bütüncül bir şekilde değerlendirmektir. Bu doğrultuda, elde edilen bulgularla öğrenci ihtiyaçlarına uygun daha etkili öğretim süreçlerinin geliştirilmesine katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmada nicel yöntem benimsenmiş, betimsel (tanımlayıcı) araştırma modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan bir anket uygulanmıştır. İlk bölümde sosyodemografik bilgiler, ikinci bölümde ise Arapça öğrenmeye yönelik tutum ve motivasyonu ölçen 5'li Likert tipi sorular yer almaktadır. Anket çevrim içi olarak uygulanmış ve 139 öğrenciden elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada herhangi bir nedensel ilişki kurulmamış, mevcut durum betimlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin büyük çoğunluğu genç, kadın ağırlıklı ve orta gelir düzeyine sahiptir. Katılımcıların önemli bir kısmı İmam Hatip Lisesi mezunudur ve Arapça altyapısına sahiptir. Motivasyon açısından öğrencilerin Arapça öğrenmeye yönelik genel tutumlarının olumlu olduğu görülmektedir. Arapçanın akademik ve mesleki önemi yüksek düzeyde kabul edilmektedir. Ders yöntemlerinin motivasyonu artırdığı düşünülmekle birlikte, öğrencilerin bir kısmında hata yapma kaygısının devam ettiği dikkat çekmektedir. Ayrıca başarı hissinin öğrenme sürecine katılımı artırdığı belirlenmiştir. Araştırma, öğrencilerin Arapça öğrenmeye karşı genel olarak olumlu tutum ve yüksek motivasyona sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak öğrenme sürecinde özgüven eksikliği ve hata yapma kaygısı gibi unsurların giderilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Arapça öğretiminin öğrenci merkezli, iletişim odaklı, motivasyonu destekleyen ve güvenli öğrenme ortamı sağlayan bir yaklaşımla yürütülmesi önerilmektedir. Böyle bir yapılandırma, hem öğrencilerin tutumlarını hem de akademik başarılarını olumlu yönde etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler: İlahiyat Fakültesi, Arapça Hazırlık, Arapça Öğrenimi.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: demirmercan993@gmail.com

** Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. E-posta: hulyaafacan@sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012430043" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Öğr. Gör. Dr. Hülya AFACAN).

Sakarya Üniversitesi Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun Takviye Kursları ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri

Fatma TAŞKIN*, Zehra ORAN**

Öğrencilerin akademik başarısını etkileyen fiziksel, psikolojik, toplumsal ve coğrafi pek çok etken bulunmaktadır. Sınıf dışı yaşam ve ders dışında yapılan etkinlikler de başarıyı etkileyen faktörlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Ders dışı etkinlikler, derste öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi konusunda öğrencilere imkân sağlaması sebebiyle eğitimin başarıya ulaşmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun Düzenlediği Takviye Kurslarını incelemektedir. Çalışmanın amacı; Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun düzenlediği takviye kurslarının öğrenciler üzerindeki akademik ve psikolojik etkilerini tespit etmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemine uygun olarak durum çalışması modeli kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun takviye kurslarına katılan toplamda 18 öğrenciyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda takviye kurslarının, öğrencileri psikolojik ve akademik anlamda olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Takviye kurslarının öğrencilerin psikolojilerini; motivasyon artırma, özgüven kazandırma ve artırma konularında desteklediği; akademik anlamda ise temel dil becerilerinden olan konuşma, okuma, anlama ve yazma becerilerini geliştirdiği, ayrıca ve gramer konularını öğrenme ve pekiştirmede katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Arapça, Öğrenci Topluluğu, Kurs, Etkinlik.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: fatma.taskin@ogr.sakarya.edu.tr

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı. E-posta: zehraozbek@sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012423535" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Arş Gör. Zehra ORAN)

Türkiye ve Katar'daki Siyer Öğretiminin Karşılaştırmalı Analizi: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Katar Üniversitesi Şeria Fakültesi Örneğinde

Sümeyye ADATEPE*, Rümeysa AVCI**, Sümeyye TEPETAM***

Bu çalışma, Siyer ve İslam Tarihi öğretiminin iki farklı ülkedeki yansımalarını incelemektedir. Araştırma, Katar Üniversitesi ile Sakarya Üniversitesi örneğinde Siyer derslerinin içerik, öğretim yöntemleri ve pedagojik yaklaşımlar açısından karşılaştırılmasına odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, her iki üniversitede yürütülen Siyer ve İslam Tarihi derslerinin müfredatını, öğretim tekniklerini ve öğrenci-öğretim elemanı görüşlerini inceleyerek benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır. Bu doğrultuda derslerin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, eğitimde farkındalık oluşturulması ve iki ülke arasında akademik iş birliği imkanlarının değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Araştırma, nitel yöntemlere dayalı karşılaştırmalı durum analizi modeli ile yürütülmüştür. Veri toplama sürecinde doküman analizi, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlem teknikleri kullanılmış; elde edilen veriler içerik ve tematik analiz yöntemleriyle değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, her iki üniversitede Siyer derslerinin temel kazanımları genel olarak karşıladığını göstermektedir. Derslerin çoğunlukla kronolojik ve tarih merkezli işlendiği, öğrenciler tarafından genel çerçevede yeterli bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak içeriklerin daha derinleştirilmesi, ahlaki ve eğitsel boyutlarla zenginleştirilmesi ve günümüzle ilişkilendirilmesi gerektiği ortak bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Öğrenci ve akademisyen görüşleri, öğretim sürecinde ağırlıklı olarak öğretmen merkezli yöntemlerin kullanıldığını ve daha etkileşimli, katılımcı yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Siyer öğretiminin daha etkili hale gelebilmesi için içerik çeşitliliğinin artırılması, analitik yaklaşımların güçlendirilmesi ve derslerin güncel hayatla daha güçlü bağlar kuracak şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, İslam Tarihi, Karşılaştırmalı Eğitim, Katar Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi.

---

*Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: sumeyye.adatepe@ogr.sakarya.edu.tr

**Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: rumeysa.avci@ogr.sakarya.edu.tr

***Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: sumeyye.tepetam@ogr.sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012475285" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Esra ATMACA).

İslam Devrimi Sonrasında Sinemaya İdeolojik Yaklaşımlar: İran Sineması'nda Siyasi İçerikli Filmlerde Şii Unsurlar

Emine BATMAN*

Bu çalışma, 1979 İran İslam Devrimi sonrasında şekillenen İran sinemasında siyasi içerikli filmlerin ideolojik bir aygıt olarak kullanımını ve bu süreçte inşa edilen Şii kimliğini ele almaktadır. Araştırmanın temel konusu, devrim sonrası süreçte ve özellikle İran-Irak Savaşı atmosferinde üretilen sinema eserlerinde karşımıza çıkan Şii unsurların; din, siyaset ve mezhep üçgeninde nasıl konumlandırıldığını derinlemesine analiz etmektir. Çalışmanın temel amacı, devrimle birlikte değişen siyasi yönetimin, resmi mezhep olan Şiiliği sinema aracılığıyla toplumsal ve siyasal sahada nasıl bir meşruiyet aracı olarak kullandığını ve bu mezhebi sembollerin filmlerdeki tezahürlerini kronolojik bir perspektifle ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında, sinemanın sadece sanatsal bir ifade biçimi değil, aynı zamanda devletin ideolojik aktarımını sağlayan stratejik bir "diplomatik silah" olarak nasıl işlev gördüğü sorunsallaştırılmaktadır.

Yöntem olarak nitel araştırma deseninin benimsendiği çalışmada, geniş bir literatür taramasının ardından doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İran sinemasına ait eserler oluştururken, örneklemini ise 1979 ile 2021 yılları arasında üretilen ve doğrudan siyasi/askeri temalar içeren Mücahidin Feryadı, Kurtuluş, Hiva, Keskin Nişancı gibi toplamda 30'dan fazla film teşkil etmektedir. Belirlenen bu eserler, Sığrı (2023) tarafından geliştirilen içerik analizi yöntemiyle incelenerek; filmlerdeki Şii kimliği inşası, mezhebi göstergeler ve ideolojik söylemler üzerinden kategorize edilmiştir.

Araştırmanın beklenen bulguları, İran sinemasında Şii unsurların özellikle İran-Irak Savaşı (Mukaddes Savunma) döneminde vatanseverlik ve şehadet kültürüyle harmanlanarak sunulduğunu, devrim sonrasında ise Sünni-Şii farklılaşması yerine Şii geleneğinin kapsayıcı bir kültürel kimlik olarak ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Elde edilen veriler ışığında, sinemanın rejim tarafından ideolojik bir aygıt olarak etkin bir şekilde kullanıldığı ve filmler aracılığıyla "ideal Şii vatandaşı" portresinin kitlelere aktarıldığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, sinema ve ideoloji ilişkisini mezhep sosyolojisi ekseninde tartışarak literatüre güncel bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Sonuç olarak, İran sinemasındaki bu ideolojik dönüşümün, günümüzde de benzer motivasyonlarla devam ettiği ve sinemanın toplumsal hafızayı inşa etmede merkezi bir rol oynamaya devam ettiği gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İran İslam Cumhuriyeti, İran Sineması, Şiilik, İslam Devrimi, İran-Irak Savaşı.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: batmanemine13@gmail.com
Bu bildiri, "1919B012422623" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Feyza DOĞRUYOL).

Cenaze Gelenekleri Neden Farklılaşır

Sümeyye TOKMAK*

Kişilerin, yakınlarının vefatı üzerine ortaya çıkan duygu ve düşüncelerini yansıttıkları cenaze törenleri ve gelenekleri, topluluklar açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda cenaze törenleri; dini, kişisel, kurumsal ve sosyal yönlerden çok farklı amaçlarla gerçekleştirilebilmektedir. Cenaze geleneklerinin topluluktan topluluğa farklı unsurlar taşıyabildiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışma, cenaze geleneklerinin farklı topluluklarda hangi nedenlerle birbirinden farklılaşabildiğini anlamayı amaçlamaktadır. Belirlenen amaç doğrultusunda bu çalışmada nitel bir araştırma gerçekleştirilerek literatür taraması yapılmıştır. Yapılan taramada cenaze geleneklerini birbirinden farklı kılan etkenlere ulaşılması için literatürde yer verilen uygulamalar, karşılaştırmalı bir yaklaşım ile ele alınmıştır. Araştırma sonucunda cenaze geleneklerinin; din, yaşanan bölge, etnik mensubiyet, kurumsal temsil kuralları gibi çeşitli nedenlerle birbirinden farklılaşabildiği tespit edilmiştir. Bu tespitler doğrultusunda farklı toplulukların geleneklerinin ortaya koyulabilmesi için ayrı ayrı ve detaylı incelemelerin yapılması gerektiği, aksi durumda yakınları vefat eden kişilerin yas sürecinin tam anlamıyla anlaşılması ve yönetilmesinin mümkün olmayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cenaze, Topluluk, Kültür, Gelenek.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: sumeyye.tokmak@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012409601" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Arş. Gör. Huzeyfe AYDIN).

Kâdîyânîliğin Türkiye Kolu ve Faaliyetleri

Rümeysa ACAR*

Kâdîyânîlik (Ahmediyye), 19. yüzyılın sonlarında Hindistan'da ortaya çıkan yeni bir dinî harekettir. Hareket, kurucusu Mirza Gulam Ahmed'in karizması ve özellikle müceddidlik, Mesihlik-Mehdilik ile nübüvvet iddiaları etrafında şekillenmiştir. Mirza Gulam Ahmed, bu kurtarıcı kimlikleri kendi şahsında birleştirerek sırasıyla müceddidlik, Mesihlik ve Mehdilik, son olarak ise peygamberlik ile Krişna-avatarlık iddialarında bulunmuştur. Bu iddialar, Müslümanlar tarafından sert bir şekilde reddedilmiş ve hareket İslam dışı azınlık olarak kabul edilmiştir. Özellikle Müslümanların tepkisi ve Pakistan parlamentosunun aldığı karar sonrasında Kâdîyânîler, kendilerini "Müslüman Ahmediyye Cemaati" olarak adlandırarak İslam dairesi içinde yer aldıklarını vurgulamaya çalışmışlardır. Hareket, günümüzde de varlığını sürdürmekte, faaliyetlerini genişleterek devam ettirmektedir. Bu çalışmanın amacı Kâdîyânîliğin ortaya çıkış sürecini, düşünsel temellerini ve günümüzdeki faaliyetlerini, özellikle Türkiye örneği üzerinden incelemektir. Araştırmada, Mirza Gulam Ahmed'in yaşadığı dönemde Hint alt kıtasının sosyo-politik yapısının hareketin oluşumuna önemli ölçüde etki ettiği ve farklı dinî-fikrî akımlarla etkileşim içinde şekillendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, kurucunun vefatından sonra oluşturulan halifelik sistemi ve yaşanan bölünmelerin hareketin kurumsallaşma sürecinde belirleyici olduğu görülmüştür. Türkiye özelinde ise hareketin örgütlenme biçimi, yayın faaliyetleri ve dijital medya aracılığıyla görünürlüğünü artırmaya çalıştığı belirlenmiştir. Bu kapsamda Türkçe yayınlar ve dijital platformların yanı sıra Türkiye'deki dernek yapılanmaları doğrultusundaki hedefleri analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Kâdîyânîliğin hem tarihsel süreçte şekillenen hem de günümüzde dijital ve kurumsal araçlarla yayılma stratejileri geliştiren bir hareket olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle çalışma, Kâdîyânîliğin tarihsel arka planı ile güncel faaliyetlerini birlikte değerlendirerek bütüncül bir analiz sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kâdîyânîlik, Ahmediyye, Mirza Gulam Ahmed, Çağdaş İslami Akımlar.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı. E-posta: acarumaysaa@gmail.com

Bu bildiri, "1919B012203784" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Kadir GÖMBEYAZ).

Yakın Dönem Tasavvuf Kültüründe Bir Şahsiyet Portresi: Kasım Yağcıoğlu'nun Hayatı ve İrşad Metodu

Büşra URFALIOĞLU*, Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI**

Tasavvuf, İslam dininin ahlak boyutunu sistematik bir disiplin halinde ele alan ilmî ve manevî bir alandır. Bu disiplin içerisinde Halvetî tarikatının Şâbâniyye şubesi, Anadolu'nun manevî yapısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmanın konusu; Şâbâniyye silsilesinin son dönem mümtaz temsilcilerinden biri olan Kasım Yağcıoğlu'nun (ö. 2025) hayatı ile geride bıraktığı manevî mirası teşkil etmektedir. Araştırmanın temel amacı; akademik literatürde henüz kapsamlı bir şekilde ele alınmamış Yağcıoğlu'nun hayatını, eserlerini, tasavvufî görüşlerini ve onun şahsında somutlaşan ahlakî modeli bilim dünyasına tanıtmaktır. Kayseri Üniversitesi bünyesinde yürütülen SYL2026-1239 nolu BAP projesi kapsamında hazırlanan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; veriler doküman incelemesi ve saha araştırması çerçevesinde merhumun yakınları gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar yoluyla derlenmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde literatür taraması, içerik analizi ve hermenötik yaklaşım tekniklerinden faydalanılmıştır. Müellifin bizzat kaleme aldığı yazılı bir eseri bulunmamakla birlikte, mülakatlarından derlenen *Tarihin Arka Bahçesi* adlı kitabı, süreli yayınlardaki röportajları, yayınlanmamış *Miyâr-ı Tarîk* isimli eseri ve dijital kayıtlardaki sözlü mirası çalışmanın temel materyallerini oluşturmaktadır. Araştırmada ulaşılan bulgular; Yağcıoğlu'nun çocukluk yaşlarında Samsun'da başlayan eğitiminin İstanbul'un önemli ilim merkezlerinde medrese eğitimi olarak neticelendiğini, tasavvufî neşvesini ise Halvetî-Şâbânî geleneği başta olmak üzere farklı manevî kanallardan beslenerek inşa ettiğini göstermektedir. Onun eğitim anlayışının; klasik tasavvuf terbiyesini modern dönemin ihtiyaçlarıyla mezceden, şekilcilikten uzak ve insan-ı kâmil yetiştirmeyi merkeze alan kuşatıcı bir karakter taşıdığı görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, devam eden bir tez projesinin verileri üzerinden, yakın dönem Türk tasavvuf kültürünün pratik yansımalarına dair özgün ve güncel bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kasım Yağcıoğlu, Halvetî- Şâbânî, Tarikat, İnsan-ı Kâmil.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı. E-posta: 24403473018@kayseri.edu.tr

** Doç. Dr., Kayseri Üniversitesi Develi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Ana Bilim Dalı. E-posta: elifigalci@kayseri.edu.tr

Bu bildiri, "SYL2026-1239" proje başvuru numaralı Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Emine Elif Çakmak İGALÇI).

İktidara Ulaşmaya Etki Eden Hususlar: Emevî Devleti Kurulmadan Önce Ümeyyeoğullarının Siyasi Konumu

Ervanur ÖZTAŞ*

Çalışmamızın temel konusu, Emevî Devleti kurulmadan önce Ümeyyeoğullarının Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerindeki siyasî ve idari konumlarının tarihsel süreç içerisindeki evriminin incelenmesidir. Çalışmanın ana amacı, Kureys'in köklü, ekonomik gücü yüksek ve siyaset alanında yetenekli kabilelerinden biri olan Ümeyyeoğullarının, İslam'ın ilk dönemlerinde devlet bürokrasisinde hangi kademelerde görev aldıklarını tespit etmek, bu konumların halifelerin dönemlerine göre nasıl bir değişim gösterdiğini mukayeseli olarak ortaya koymaktır. Böylece, Ümeyyeoğullarının elde ettikleri bu siyasi tecrübenin, ileride Muaviye b. Ebu Süfyan önderliğinde kuracakları saltanat merkezli bağımsız devletin altyapısını nasıl oluşturduğu sorusuna cevap bulunması hedeflenmektedir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden anlatı deseni benimsenmiş olup, şahısların bürokratik serüvenleri biyografi tarzında ele alınmıştır. Olayların tarihsel bağlamını anlamak amacıyla ilk dönem İslam tarihi kaynakları üzerinden kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler sınıflandırılarak, kıyaslama yöntemiyle dönemler arası karşılaştırmalı analize ve senteze tabi tutulmuştur. Araştırmanın muhtemel bulgularına ve ulaşılan sonuçlarına bakıldığında; büyük çoğunluğu Mekke'nin fethiyle Müslüman olup "tulekâ" sıfatı alan Ümeyyeoğullarının, devlet bürokrasisine sanılanın aksine sadece kendi kabilelerinden olan Hz. Osman döneminde değil, siyasi kabiliyetleri sayesinde liyakat esası gözetilerek bizzat Hz. Peygamber döneminden itibaren dâhil edildikleri tespit edilmiştir. Vali, zekât amili, vahiy kâtibi ve komutan gibi kilit pozisyonlarda görev alan mensuplar, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer dönemlerinde özellikle askeri cephelerde, fetihlerde ve diplomasi alanında devlete büyük katkılar sağlamışlardır. Hz. Osman'ın halifeliği döneminde ise halifenin yumuşak huyu ve kabile asabiyetinin kısmen yeniden canlanmasıyla Ümeyyeoğulları devlet içindeki idari nüfuzlarını en üst seviyeye taşımışlardır. Şam valiliği görevinde yıllarca kalan Muaviye'nin elde ettiği askeri, donanma ve ekonomik güç, Hz. Ali döneminde merkezi otoriteye başkaldırıp Siffin gibi iç savaşların ardından özerk bir yapı oluşturmaya zemin hazırlamıştır. Sonuç itibarıyla, Muaviye önderliğinde kurulan Emevî Devleti'nin bir anda tesadüfen ortaya çıkmadığı, aksine Ümeyyeoğullarının İslam öncesinden getirdikleri idari yeteneklerini Hz. Peygamber ve Dört Halife dönemlerinde aşama aşama pekiştirerek elde ettikleri stratejik tecrübenin doğrudan bir neticesi olduğu saptanmıştır. Bu tarihsel birikim, liyakat ile başlayan devlet memuriyetlerinin zamanla siyasi bir iktidar ve saltanat inşasına dönüşümünü şeffaf biçimde göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Dört Halife, Ümeyyeoğulları, Siyaset, Kabilecilik.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. E-posta: ervanur.oztas1@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012404968" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Esra ATMACA).

Ortaçağ İslam Dünyasında Cam Tavanı Kırma: Şecerüddür'ün (1250) Hükümdarlığında Toplumsal Cinsiyete Dayalı İktidar ve Diplomatik Otorite

Saadet KARAKAYA*

Bu araştırma, Ortaçağ Türk-İslâm dünyasında erkek egemen bir toplum yapısında hükümdarlık yapan nadir kadın figürlerden biri olan Şecerüddür'ün (ö. 655/1257) liderliğini, toplumsal cinsiyet ve liderlik bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın özgün değeri, Ortaçağ Türk-İslâm dünyasında kadın bir hükümdarın liderliğine dair mevcut literatürde eksik olan toplumsal cinsiyet ve liderlik perspektifini sunmasında yatmaktadır. Şecerüddür'ün Türk kökenli, cariyeye geçmişine sahip bir kadın olarak hem toplumsal statüsüne hem de cinsiyetine dayalı engellere rağmen bir devletin ilk hükümdarı olmasının getirdiği zorluklar ele alınarak, onun toplumsal cinsiyet engellerini aşma stratejileri analiz edilecektir. Bu bağlamda, toplumun kadın liderliğine bakışı, Şecerüddür'ün karşılaştığı toplumsal ve kültürel tepkilerle birlikte incelenecek; onun, liderlik konumunda bir kadın olarak karşılaştığı zorlukları nasıl aştığı tarihsel kaynaklar ışığında değerlendirilecektir. Bu çalışma, sadece Ortaçağ Türk-İslâm tarihinde bir kadın hükümdar figürü olan Şecerüddür'ün liderliğini incelemekle kalmayıp, onun dönemin ataerki yapısında kadın liderliğine dair oluşturduğu etkileri günümüze taşıyarak kadın liderliğinin tarihsel arka planını ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmada ilk olarak tarihsel nitel analiz yöntemi kullanılacaktır. Veriler, temel İslâm tarihi kaynakları ve ilgili modern literatür taranarak toplanacak; elde edilen veriler, metin analizi ve içerik analizine tabi tutulacaktır. Ardından Şecerüddür'ün liderlik süreci, modern toplumsal cinsiyet ve liderlik teorileri çerçevesinde ele alınarak, toplumsal cinsiyet normlarının liderlik algısı üzerindeki etkisi irdelenecektir. Bu yöntemle, Şecerüddür'ün kadın bir lider olarak erkek egemen bir toplumda nasıl varlık gösterdiği ve liderlik konumunda karşılaştığı toplumsal engelleri hangi stratejilerle aştığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Memlûkler, Şecerüddür, Toplumsal Cinsiyet, Kadın Otoritesi.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: saadet.karakaya@ogr.sakarya.edu.tr.

Bu bildiri, "1919B012407835" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Ar. Gör. Dr. Halil İbrahim YILMAZ).

Babürlü Döneminde Hint-İslam Geleneğinin Kadın Giyimine Yansımaları

İlknur YOLVEREN*

Bu çalışma, Babürlü İmparatorluğu döneminde Hint ve İslam geleneklerinin kadın giyimi üzerindeki yansımalarını dinler tarihi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Kadın giyimi, yalnızca estetik bir tercih değil; aynı zamanda dini normların, toplumsal statünün ve kültürel kimliğin görünür kılındığı önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, İslam'ın örtünme ve mahremiyet anlayışı ile Hint kültürünün yerel giyim pratikleri arasındaki etkileşim, Babürlü dönemi örneğinde analiz edilmektedir. Bununla birlikte, Babürlü saray yapısının dayandığı Türk-İslam geleneği, Orta Asya kökenli kültürel miras ve Fars (İran) kültürünün saray merkezli estetik anlayışının, kadın giyiminde gözlemlenen biçim ve anlam dünyasının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadığı da dikkate alınmaktadır. Çalışmada, tarihsel süreç içerisinde şekillenen giyim normlarının dini ve kültürel arka planı ele alınmakta; saray kültürü, gündelik yaşam ve toplumsal tabakalaşma gibi unsurlar üzerinden kadın giyiminin nasıl anlam kazandığı ortaya konulmaktadır. Ayrıca, farklı inanç ve kültürlerin bir arada bulunduğu Babürlü toplumunda kadın giyiminin, kimlik inşası ve sosyal aidiyet açısından nasıl bir rol oynadığı tartışılmaktadır. Nitel araştırma yöntemine dayanan bu çalışmada, tarihsel kaynaklar, minyatürler ve döneme ait yazılı belgeler incelenerek yorumlanmıştır. Sonuç olarak, Babürlü döneminde kadın giyiminin, Hint, İslam, Orta Asya kökenli Türk ve Fars (İran) kültürel unsurlarının karşılıklı etkileşimiyle şekillenen çok katmanlı bir sentez oluşturduğu ve bu yapının dini ve sosyal hayatın anlaşılmasında önemli veriler sunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Babürlüler, Kadın Giyimi, Hint-İslam, Örtünme, Kimlik, Saray Kültürü, Statü, Dinler Tarihi.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Programı. E-posta: ilknuryolveren@gmail.com
Bu bildiri, "1919B012006201" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir. Proje, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde yürütülmüştür (Proje Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa ÜNAL).

Tarihi Süreçte Adapazarı Uzun Çarşı

Ece DOĞAN*

Araştırmanın konusu Adapazarı merkezinde konumlanan Tarihi Uzun Çarşı'nın zaman içerisinde geçirdiği mekânsal gelişimi incelemektir. Uzun Çarşı günümüzde geleneksel şehir dokusu içerisinde önemli bir kültür varlığı olarak dikkat çekmektedir. Erken Osmanlı toprakları içerisinde yer alan Adapazarı ve çevresi dönemin komutanlarından Konuralp ve Akçakoca tarafından 14. yüzyılda fethedildi. Fethedilmesinin akabinde Orhan Gazi adına bir cami inşa edildi. Başta Orhan Camii (14. Yüzyıl) olmak üzere Orta Camii (1752), Ağa Camii (1774), ve Tozlu Camii (1837) etrafında kümelenmiş çarşıları; çarşıların etrafına kümelenmiş mahalleleriyle zaman içerisinde bir Osmanlı şehri hüviyetine büründü. Zamanla depremlere maruz kalan çarşı ve çevresi onarım ve restorasyonlar ile günümüze kadar ulaşmıştır. Uzun Çarşı ana hatları ile kuzey güney doğrultuda düz bir topoğrafya üzerine kurulmuştur. Genellikle iki katlı dükkânlardan meydana gelmektedir. Çarşının çevresinde Aynalıkavak Çarşısı, Ayakkabıcılar İçi, Kömürpazarı, Soğanpazarı gibi mekânlar bulunmaktadır. Birçok meslek grubunu içerisinde barındıran çarşılar, kültürel mirasımızın bir parçası olan geleneksel el zanaatlarının yaşatıldığı yerler olarak da özel bir yere sahiptir. Günümüzde Modernleşme ile birlikte gerek mekânsal gerekse sosyal yönden değişim gösteren alışveriş tercihleri, gelinen noktada, bu tür çarşıların eski önem ve işlevini tam olarak yansıtamadığını göstermektedir. Bu çalışmada Sakarya şehrinin kalbi konumunda bulunan Adapazarı Uzun Çarşı Sanat Tarihi disiplini içerisinde mimari, plan ve gelişimi detaylıca ele alınacaktır. Bunun yanında ticari, sosyal ve kültürel değişimi günümüzdeki alışveriş alışkanlıkları çerçevesinde incelenecektir. Çalışma kapsamında ileri literatür taramasından sonra saha çalışmasına çıkmıştır. Daha sonra yapılan incelemeler fotoğraflarla belgelendirilmiştir. Araştırmamız Uzun Çarşı'nın geçmişten günümüze mekânsal dönüşümü, mimari gelişimi ve değişimini tespit etmek ve Uzun Çarşı'nın günümüzde geleneksel şehir dokusu içerisindeki önemini belirlemek gibi amaçlara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Mimarisi, Çarşı, Ticaret, Adapazarı, Uzun Çarşı.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: ece.dogan2@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012407482" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Ar. Gör. Dr. Hüseyin CAN).

Elias Canetti'ye Göre Kitle Kristallerinin Şiiliğin Matem Uygulamasındaki Fonksiyonu: Kültürel Antropolojik Bir Yaklaşım

Rabia Beyza KURT*

1905-1994 yılları arasında yaşamış olan Canetti edebiyat sanat felsefe ve sosyal antropoloji alanlarında ciddi çalışmalar yapmıştır.1933 yılında Hitler'in Almanya'da iktidar konumuna gelmesiyle kitle eylemlerinin politik mücadelelerde önemli rol oynadığını fark ederek çalışmalarını bu alanda yoğunlaştırdı.Kitle ve iktidar ilişkisinin yalnızca hitlerle sınırlı kalmadığını tarih üstü bir olgu olduğunu görünce dil, din ve siyaset farketmeksizin bu alanda çok geniş bir literatür taraması yaparak incelemeler yaptı.Uluslararası alanda tanınırlığı yüksek ve nobel ödüllü bir yazar ve düşünür olmasına rağmen pek çok alanda dahil olmak üzere ilahiyat alanında da tam anlamıyla tanınmadı.Yaptığımız araştırmalar neticesinde kendisiyle ilgili herhangi bir araştırma bulamadık. Bu sebeple modern dönem sosyal bilimlerde ortaya çıkan problemleri araştırma ve tartışma yöntemiyle literatüre kazandırmayı amaçladık. Şiiliğin matem uygulamasındaki anlayışın şekillenmesinde etkili olan "Kitle Kristalleri" tanımıyla Elias Canetti'nin görüşleri merkeze alınarak proje tamamlanmıştır. Şiilikteki matem anlayışının tarihsel seyri detaylı bir şekilde incelenmiş,farklı kaynaklardan bulgulara ulaşılarak titizlikle çalışılmıştır. Sonuç olarak matem törenlerinin psikolojik ve sosyolojik boyutlarını tespit ederek kültürün kitlelerin zihin yapısını oluşturmada ne kadar etkili oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmayla birlikte kendi inanç ve değerlerimize dışarıdan bir gözle bakıp objektif bir değerlendirme yapmamıza da yarar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiilik, Matem Törenleri Elias Canetti, Kitle Kristalleri, Sosyal Antropoloji.

---

* Mezun, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: rabeyzaakrt@gmail.com
Bu bildiri, "1919B012325275" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep ALİMOĞLU SÜRMEİ).

Nesefî'nin Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl İsimli Tefsirinde Belâgat Açısından Takdim-Tehirin Amaçları

Selda DURAN*, Ahmed Nureddin KATTAN*

Bu çalışma, Arap belâgatının meânî ilmi içerisinde merkezi bir konuma sahip olan takdim-tehir olgusunu ve bu olgunun tefsir geleneğindeki anlamsal işlevlerini konu edinmektedir. Cümle öğelerinin asıl rütbelerinden uzaklaşarak yer değiştirmesi esasına dayanan takdim-tehir, yalnızca dizimsel bir tercih değil, aynı zamanda mütekellimin zihnindeki öncelikleri ve âyetin nüzul bağlamındaki temel vurguları belirleyen bir anlamlandırma aracıdır. Çalışmanın ilk bölümünde takdim-tehirin teorik çerçevesi çizilmiş; müsned, müsnedün ileyh ve müteallakâtın yer değiştirmesi neticesinde ortaya çıkan tahsis, ta'zîm, teşrîf ve ihtimam gibi belâğî amaçlar nahiv ve belâgat literatürü ışığında incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise bu teorik temellerin vahyî metin üzerindeki izdüşümleri, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* adlı tefsiri özelinde tahlil edilmiştir. Nesefî'nin i'râb ihtimalleri ile belâğî nükteler arasında kurduğu köprü; Zemahşerî (ö. 538/1144), Râzî (ö. 606/1210) ve Ebû Hayyân (ö. 745/1344) gibi otoritelerin görüşleriyle mukayese edilerek ele alınmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde, takdim-tehirin Nesefî tefsirinde özellikle akîdevî vurguları pekiştiren, âyetlerdeki inkârî reddiyeleri güçlendiren ve ilâhî muradın sınırlarını çizen muktezâ-yı hâle uygun bir üslûp özelliği olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Meânî, Takdim-Tehir, Nesefî, Tefsir, Tahsis.

---

* Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: seldaduran08@gmail.com

* Dr. Öğretim Üyesi, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı. E-posta: ankattan@kastamonu.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012406168" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Ahmed Nureddin KATTAN).

Lisans Öğrencilerinde Dinsel Değişim: Ateist Yönelimler Üzerine Bir İnceleme

Zeynepnur SAĞLAM*

Araştırmanın konusu olan dinsel değişim, Din Psikolojisi alanının doğuşundan günümüze dek üzerinde çalışılan bir konudur. Dinsel değişim, en genel tanımıyla bireyin dinsel yaşamında meydana gelen her türlü değişimi ifade eden çok boyutlu bir kavramdır. Bireyi dinsel değişime götüren birden fazla neden bulunabilmektedir. Bu nedenler dinsel değişim motivasyonları olarak isimlendirilebilirler, dinsel değişimde hangi motivasyon ve güdülerin rol oynadığını tespit etmek bu bağlamda önem arz etmektedir. Bu çalışma lisans düzeyinde eğitim gören öğrencilerin genelde dinsel değişim, özelde ise ateizme yönelme nedenlerini saptamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda öncelikle dinsel değişim ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında betimsel yöntemin yön verdiği şekilde, araştırmanın amacına uygun olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış ve katılımcılarla mülakat gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu kartopu örnekleme yoluyla oluşturulmuştur. Mülakat sonucunda elde edilen veriler söylem analizi tekniğine tabi tutulmuş, katılımcıların dinsel değişim motivasyonları değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, lisans öğrencileri arasındaki dinsel değişimin duygusal bir tepkiden ziyade rasyonel ve bilişsel bir sürecin sonunda gerçekleştiğini göstermiştir. Aile bireylerini inançsız olarak tanımlayan katılımcılar da olmakla birlikte katılımcıların aile bireylerinin geneli geleneksel/ ılımlı muhafazakar olarak tanımlanabilir. Ateizme yönelme sürecinin ise sert bir ailevi çatışmadan ziyade bireyin zihinsel sorgulamalarıyla şekillendiği görülmüştür. Özellikle lise ve üniversite yıllarında yoğunlaşan bu süreçte, katılımcılara göre Tanrı kavramının ontolojik açıdan sorgulanması ve kutsal metinlere yönelik eleştirel yaklaşımların önce inançtan uzaklaşma, sonrasında ise dinsel değişime yol açtığı görülmüştür. Ateizme geçiş sonucunda ise katılımcıların çoğu bireysel anlamda bir boşluk ve travma yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dinsel Değişim, Ateizm, İhtida, İrtidat.

---

* Lisans Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: zeynepnur200204@gmail.com
Bu bildiri, "1919B012466245" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri
Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje
Danışmanı: Dr. Ahmet Rifat GEÇİOĞLU).

İslam Ahlak Felsefesi'ne Göre Kötü Alışkanlıklarla Mücadele Yöntemleri

Süheyla KIZMAZ*

Bu bildiri; İslam ahlak felsefesinde kötü alışkanlıkların mahiyeti, oluşum süreçleri ve bu alışkanlıklarla mücadele yöntemlerini klasik ahlak literatürü çerçevesinde incelemeyi konu edinmektedir. Araştırmanın temel amacı, bireyin ahlaki gelişimini olumsuz etkileyen kötü alışkanlıkların nasıl tanımlandığını ortaya koymak ve bu alışkanlıkların giderilmesine yönelik teorik ve pratik çözüm önerilerini sistematik bir biçimde değerlendirmektir. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; klasik İslam ahlak düşüncesinin önde gelen eserleri doküman analizi tekniği ile incelenmiş, ayrıca saha çalışması kapsamında ilgili kurumlarda görev yapan uzmanlarla görüşmeler yapılarak teorik çerçeve pratik verilerle desteklenmiştir. Araştırmanın muhtemel bulguları, İslam ahlak filozoflarının kötü alışkanlıkları insan nefsinin dengesizliği ve aşırılıklarıyla ilişkilendirdiğini; bu alışkanlıkların tekrar yoluyla pekişerek zamanla karaktere dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ahlaki eğitim, irade terbiyesi, alışkanlıkların kademeli olarak değiştirilmesi ve iyi davranışların bilinçli tekrarının bu süreçte temel yöntemler olarak önerildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, İslam ahlak düşüncesinin kötü alışkanlıklarla mücadelede bütüncül bir yaklaşım sunduğu; bireyin hem zihinsel hem de davranışsal dönüşümünü hedefleyen bir sistem geliştirdiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, günümüz bağımlılık ve davranış sorunlarına yönelik ahlaki temelli çözüm önerileri geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Ahlak Felsefesi, Kötü Alışkanlıklar, Nefs Terbiyesi, Ahlaki Eğitim, Alışkanlık, Bağımlılıkla Mücadele, Ahlak, Klasik Ahlak Literatürü.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı. E-posta: suheylakizmaz11@gmail.com
Bu bildiri "1919B012426768" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Prof. Dr. Ahmet Kamil CİHAN).

2. BÖLÜM: BİLDİRİ TAM METİNLERİ

Sakarya Üniversitesi Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun Takviye Kursları ve Öğrenciler Üzerindeki Etkileri

Fatma TAŞKIN*, Zehra ORAN**

Özet

Öğrenci toplulukları tarafından düzenlenen ders dışı etkinlikler öğretimi destekleyen faktörlerdendir. Yabancı bir dilin öğreniminde ders dışında dile maruz kalmak önemli olduğundan yabancı dil kulüpleri tarafından yapılan etkinlikler de bu konuda önem arz etmektedir. Arapça, Türkiye’de İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde yabancı dil olarak öğretilmektedir. Hazırlık sınıflarında yoğun bir şekilde uygulanan Arapça eğitimi ile üniversiteye başladıkları yıl karşılaştıkları öğrencilerin büyük bir kısmında ön yargı, korku ve başarılı olma konusunda endişeler oluşmaktadır. Bu noktada Arapça ile ilgili faaliyetler yapan bir dil topluluğunun etkinliklerine katılmak onları rahatlatmakta ve özgüvenlerini desteklemektedir. Sakarya Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu, öğrencilerin Arapça dil becerilerini artırmak amacıyla etkinlikler düzenlemektedir. Bu çalışmanın konusu Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu’nun düzenlediği takviye kurslarıdır. Çalışmanın amacı; takviye kurslarının öğrenciler üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Çalışmada nitel araştırma yönteminin durum çalışması modeli kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu’nun takviye kurslarına öğrenci ve öğretici olarak katılan toplamda 18 öğrenciyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda bu faaliyetlerin akademik anlamda; Arapça gramer kuralları, konuşma, anlama ve yazma olmak üzere öğrencilerin dil becerilerini desteklediği, psikolojik anlamda ise özgüvenlerini desteklediği ve önyargılarını kırmaya yardımcı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Kurs, Etkinlik, Arapça, Öğrenci Topluluğu.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: fatma.taskin@ogr.sakarya.edu.tr

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı. E-Posta: zehraozbek@sakarya.edu.tr

Bu bildiri, “1919B012423535” proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Arş Gör. Zehra ORAN).

The Impact of Remedial Courses by Sakarya University Arabic Education Student Society on Students

Abstract

Extracurricular activities organized by student communities are among the factors that support education. Since being exposed to a language outside the classroom is important in learning a foreign language, activities organized by foreign language clubs also play a significant role in this process. Arabic is taught as a foreign language in Faculties of Theology and Islamic Sciences in Türkiye. Many students encounter intensive Arabic education for the first time during their preparatory year at university. As a result, a large number of them develop prejudices, fears, and concerns about their ability to succeed. At this point, participating in the activities of a language community that organizes Arabic-related events helps students feel more comfortable and supports the development of their self-confidence. The Arabic Education Student Community, which operates within Sakarya University, organizes various activities to improve students' Arabic language skills. The subject of this study is the supplementary courses organized by the Arabic Education Student Community. The aim of the study is to determine the effects of these supplementary courses on students. In this study, the case study model of the qualitative research method was used. Within the scope of the research, interviews were conducted with a total of 18 students who participated in the supplementary courses of the Arabic Education Student Community as both learners and instructors. The semi-structured interview technique was used as the interview method, and a semi-structured interview form was used as the data collection tool. The data obtained from the semi-structured interviews were analyzed using the descriptive analysis technique. As a result of the study, it was found that these activities support students' language skills in terms of Arabic grammar, speaking, comprehension, and writing. In addition, from a psychological perspective, they help increase students' self-confidence and reduce their prejudices toward learning Arabic.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Course, Event, Arabic, Student Society.

1. Giriş

Öğrencilerin akademik başarısını etkileyen fiziksel, psikolojik, toplumsal ve coğrafi pek çok etken bulunmaktadır. Sınıf dışı yaşam ve ders dışında yapılan etkinlikler de başarıyı etkileyen faktörlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Ders dışı etkinlikler, derste öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi konusunda öğrencilere imkân sağlaması sebebiyle eğitimin başarıya ulaşmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Öğrenci toplulukları tarafından düzenlenen etkinlikler ve kulüp faaliyetleri de ders dışı etkinliklerin bir parçasıdır ve aynı doğrultuda öğretimi desteklemektedir (Öncül, 2000: 307; Köse, 2013: 342; Strauss ve Terenzini, 2007: 969).

Yabancı bir dilin öğreniminde de ders içi etkinliklerin yanı sıra ders dışında dile maruz kalma ve onunla meşgul olmanın önemi çok büyüktür (Işık, 2008: 23). Bu sebeple yabancı dil kulüpleri tarafından yapılan etkinliklerin öğrenimi desteklemeye katkısı bulunmaktadır.

Türkiye’de İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde yabancı dil olarak Arapça eğitiminin önemli bir yeri vardır. Özellikle hazırlık sınıflarında Arapça eğitimi yoğun bir şekilde uygulanmaktadır. Üniversiteye başladıkları yıl bu yoğun Arapça öğretimi ile karşılaşan öğrencilerin bir kısmında ön yargı, korku ve başarılı olma konusunda endişeler oluşmaktadır (Arpaçukuru ve Üzümcü, 2020: 882). Bu noktada Arapça ile ilgili faaliyetler yapan bir dil topluluğunun etkinliklerine katılmak onları rahatlatmakta ve başarılı olabileceklerine dair inançlarını desteklemektedir.

Sakarya Üniversitesi bünyesinde, İlahiyat Fakültesi öğrencileri tarafından hocaların da desteğiyle 2013 yılında kurulan Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu, etkinliklerini İlahiyat Fakültesi çatısı altında sürdürmeye devam etmektedir. Düzenlediği çeşitli etkinliklerle Sakarya Üniversitesi’nin aktif öğrenci toplulukları arasında olan Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu öğrencilerin Arapça dil becerilerini artırmak amacıyla Arapça münazara, şiir okuma ve hitabet gibi yarışmalar, hazırlık sınıflarına yönelik takviye kursları, Arapça tiyatro gösterileri gibi etkinlikler Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu’nun faaliyetleri arasındadır. Bu çalışma Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu’nun düzenlediği takviye kurslarını ve öğrenciler üzerindeki akademik ve psikolojik etkilerini konu almaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Çalışmamızda, Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu tarafından düzenlenen etkinliklerin, öğrencilerin Arapça dil becerileri üzerindeki etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Kurulduğu günden beri çeşitli etkinliklere imza atan Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu, günümüzde Sakarya Üniversitesi’nin aktif öğrenci topluluklarından biridir. Uzun zamandır faaliyet göstermesi, dolayısıyla yapılan etkinliklerin sonuçlarının tespit edilebilir olması sebebiyle çalışmamızın odak noktası olarak tercih edilmiştir. Ayrıca çalışma sonunda geliştirilecek olan somut öneriler ile topluluk faaliyetlerinin genişletilmesi ve daha fazla öğrenciye ulaşılması beklenmektedir. Bu araştırmanın temel sorusu; Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu’nun düzenlediği etkinliklerin, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeye katkısının ne olduğudur. Bu katkının tespitinin akabinde öğrencilerin dil becerilerini artırmak için kulüp etkinlikleri kapsamında daha farklı hangi faaliyetlerin yapılabileceği üzerine öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırma Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile sınırlıdır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma paradigmasının durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nasıl ya da neden sorularına yanıt aranması, ilgili duruma ilişkin etkenlerin derinlemesine araştırılması ve durumu nasıl etkiledikleri üzerine yoğunlaşılması sebebiyle nitel durum çalışması, bu araştırma için yöntem olarak tercih edilmiştir (Gündoğdu ve Eken, 2020: 292; Yıldırım ve Şimşek, 2021: 70). Bu bağlamda çalışmada Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğunun faaliyetlerinin, öğrencilerin Arap dili ile ilgili düşünce ve becerilerine etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın evrenini Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem oluşturulurken durumların derinlemesine araştırılmasına olanak sağlaması (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 116) bakımından amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu aşamada amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşit örnekleme ile çalışmanın tüm kulüp etkinliklerini kapsamayı amaçlanmıştır (Yazar ve Keskin, 2020: 233). Bu doğrultuda örneklem grubu, kulübün çeşitli faaliyetlerinden en az birine katılan öğrencilerden iki veya üç kişi olmak üzere, toplamda yirmi öğrenciden oluşmaktadır. Görüşme sayısında veri doygunluğu (Baltacı, 2018) esas alınmış olup, toplamda 18 öğrenci ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma 2025-2026 öğretim yılında yürütülmüştür.

Veri toplama sürecinde ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, aynı konu ve aynı türdeki bilgileri toplama amacıyla yapılan, görüşme formunun görüşmeciye rehberlik etmesi amacıyla önceden hazırlandığı görüşmelere denmektedir (Balaban Salı, 2018: 145). Bu görüşme türünde, görüşmecilere önceden hazırlanan sorular sistematik bir şekilde sorulsa da bu soruların dışına çıkma özgürlüğü bulunduğu için veri toplama tekniği olarak tercih edilmiştir bulunmaktadır (Lune ve Berg, 2017: 69). Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formlar hazırlanırken yarı yapılandırılmış görüşmede amaçlarına göre soru türleri göz önünde bulundurulmuştur (Sözer ve Aydın, 2020: 253). Görüşme formunun geliştirilmesi hususunda Arapça eğitimi ve yöntem konusunda tecrübesi olan üç alan uzmanından görüş alınmış, onların önerileri dikkate alınarak son hali verilmiştir. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formlarının etik kurul onayı Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 28.05.2025 tarih ve 85 sayılı toplantısında alınan 46 nolu karar ile verilmiştir. Onayın ardından görüşmeler 02/10/2025-08/12/2025 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın daha sonraki süreçlerinde veri kaybı yaşanmaması adına katılımcıların onayı ile görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Ses kaydı alınması hususunda katılımcıların rızasının olup olmadığı sorularak kendilerinden onam formu alınmıştır (Corbin ve Strauss, 1996: 63).

Veri analizinde ağırlıklı olarak tümden gelimci yaklaşım benimsenmiş ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışma ile ilgili kavram ve temaların çoğunluğunun daha önceden belirlenmiş olması bu yaklaşımın benimsenmesinde etkili olmuştur. Kodlamalar önceden belirlenen temalar çerçevesinde yapılmış ve benzer görüşler bu temalar altında sınıflandırılmıştır. Ardından bulguların tanımlanması ve anlamlandırılması gerçekleştirilmiş, bu aşamada katılımcıların oluşturulan temalar ile ilgili görüşlerine de yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 243-49).

4. Bulgular

4.1. Akademik Başarıya Etkileri

4.1.1. Temel Dil Becerilerine Katkı

Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu'nun düzenlediği çeşitli etkinlikler arasında en fazla faydanın takviye kurslarından sağlandığı tespit edilmiştir. Örneğin K3 kodlu katılımcı bunu "En büyük

etki hazırlıkta katıldığım takviye kurslarından oldu. Takviye kursları dersleri de çok fazla etkiledi.” Şeklinde ifade etmiştir.

Takviye kurslarının genel olarak hazırlıkta görülen tüm derslerde olumlu ve geliştirici etki sağladığını ifade etmişlerdir. Örneğin K1 kodlu katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Okumaya, yazmaya, anlamaya, hepsine...”* K4 kodlu katılımcı ise bununla ilgili olarak takviye kursları sayesinde Nahiv ve Sarf derslerini daha iyi öğrendiğini, ayrıca Kıraat derslerinden kaynaklı olarak okuma ve anlama becerisinin geliştiğini belirtmiştir.

4.1.2. Gramer Konularına Etkisi

Araştırma bulgularına göre, Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu tarafından düzenlenen takviye kursları, Arapça dil bilgisinin temeli olan Sarf ve Nahiv üzerinde son derece olumlu ve geliştirici bir etkiye sahiptir. Ayrıca hazırlık sınıflarında görülen Sentaks (Nahiv) ve Morfoloji (Sarf) derslerinde öğrencilerin başarısını destekleyici bir rolü vardır. Öğrencilerin derslerde gördüğü dil kurallarına dair bilgilerin tazelenmesi ve unutulmasının engellenmesinde aktif bir etkindir. Katılımcılar, bu kursların hem temel bilgileri öğrenmede hem de mevcut bilgileri kalıcı hale getirmede kritik bir rol oynadığını belirtmektedir. Örneğin K7 kodlu katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Bu takviye kursları sayesinde kendi bilgimin daha kalıcı ve taze kalması sağlandı, bilgilerim canlı tutuldu; hani Arapçayı unutmadık bu sayede.”* K2 kodlu katılımcı ise takviye kurslarının sarf dersi üzerindeki başarısına etkisini şu şekilde ifade etmiştir: *“Özellikle sarf dersinde beni çok geliştirdiğini düşünüyorum.”*

4.1.3. Konuşma, Okuma, Dinleme ve Yazmaya Etkisi

Araştırmamız kapsamındaki katılımcılar takviye kurslarının öğrencilerin okuma (kıraat), dinleme (istima) ve konuşma (muhadese) becerileri üzerinde belirgin bir gelişim sağladığını belirtmiştir. Bu kurslar, teorik bilgiyi pratikle birleştirerek öğrencilerin dile olan hâkimiyetini artırmaktadır. K20 kodlu katılımcı takviye kurslarının temel dil becerilerinden özellikle okuma üzerindeki olumlu etkisi hakkında şu ifadeyi kullanmıştır: *“Okuma anlama daha çok geliştirdiyebilirim.”*

K12, takviye kurslarının hem konuşma hem okuma açısından etkili olduğunu, özellikle arkadaşlarıyla sürekli pratik yapmasının konuşmasını geliştirdiğini *“Hem konuşma açısından arkadaşlarımla... Çünkü sürekli pratik yapıyorduk konuşma açısından. Hocamız da keza bizlere bunu bu şekilde yapmamız gerektiğini söylüyordu. Güzeldi.”* cümleleriyle belirtmiştir. Araştırma sonucunda takviye kurslarının temel dil becerilerinden yazma üzerindeki etkisinin diğerlerine göre daha geri planda olduğu görülmüştür (K1, K6). Bu durumun sebebi takviye kurslarının yazma konusundaki etkisinin gramer konularında olduğu gibi doğrudan değil, gramer bilgilerinin pekişmesi yoluyla dolaylı etki etmesidir. Ayrıca takviye kursları öğrencilerin talepleri doğrultusunda açılan dersler olduğundan, yazma becerisine doğrudan hitap eden bir ders bu kapsamda açılmamıştır. Katılımcıların bir kısmı yazma da dahil tüm dil becerilerine olumlu etki ettiğini düşünürken (K6) bir kısmı da bu kursların daha çok anlama odaklı olduğunu ifade etmiştir (K19).

4.2. Psikolojik Etkileri

4.2.1. Motivasyon Artırıcı Etkisi

Takviye kurslarına katılmanın öğrencilerin Arapça öğrenmeye dair motivasyonlarını artırdığı tespit edilmiştir. Bu iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi önyargıları kırma, kaygıları azaltma noktasındadır. İkincisi ise derslerin öğrenciler tarafından verilmesinin ortamı daha samimi ve sıcak kılması ile ilgilidir.

K12 kodlu katılımcı takviye kurslarının korkularını giderme konusunda şu cümleleri ifade etmiştir: *"Sınıftaki öğrenciler çok fazla Arapça ile ilgili konuşunca işte hele ki hepsi imam hatip çıkışlıydı. Bilgileri olunca bir tık korkutmuştu ama şu anda yok."*

Yine K20 kodlu katılımcı kendi yaşıtı hocalardan ders almanın motivasyonunu artırdığını şu şekilde ifade etmiştir: *"Takviye kursları özellikle derslerimizle birlikte bize daha güzel etki sağlamıştı. Hocalarımız da öyleydi. Aramız, bağlarımız çok güçlüydü. Hala öyle. Orada daha böyle bir sıcaktık. Yani ders dışında samimi bir ortamda tekrar bir kurs almak bizim için iyi olmuştu."*

4.2.2. Özgüven Artırma ve Kazandırma

4.2.2.1. Arapça Temeli olmayan Öğrencilere Özgüven Kazandırma

İlahiyat fakültesine İmam Hatip Lisesi dışında bir liseden gelerek daha önce Arapça ile hiç tanışmamış olan öğrenciler, çoğunluğu İmam Hatip Lisesi mezunu olan bir ortama girdiklerinde özgüven problemi ve kaygı yaşamaktadır. Takviye kursları bu noktada öğrencilere psikolojik destek görevi de görmektedir. Örneğin İmam Hatip Lisesi mezunu olmayıp hiç Arapça temeli olmayan K18 kodlu katılımcı takviye kursunun Arapça öğrenme konusundaki kaygılarını gidermede nasıl bir etki sağladığını şöyle dile getirmiştir: *"Sadece korkuyordum ama kendime güvenim olsun, öğretmenlerimin ve arkadaşlarımla yaklaşımı ve yardımları olsun bu kaygıları aştım."*

Katılımcılardan K5 bir Sağlık Meslek Lisesi mezunu olduğu için fakülteye geldiğinde hiçbir Arapça temelinin olmadığını ve bu durumun kendisi için başlangıçta büyük bir zorluk yarattığını belirtmektedir. İmam Hatip Lisesi mezunlarının aksine dile dair bir altyapısı olmadığı için başlangıçta Arapçayı çok zor bir dil olarak görmüş ve bu durumun kendisini psikolojik olarak yıpratmış olduğunu ifade etmiştir. K5 kodlu katılımcının takviye kurslarından aldığı en büyük verim, akademik bilgiden ziyade, yapabileceğine dair inanç olmuştur. K5, takviye kurslarında ders veren üst dönem öğrencilerinin de kendisi gibi Arapça temeli olmadan başlayıp daha sonra hocalık yapacak seviyeye geldiklerini görmüştür. *"Az da olsa onların katkılarıyla biraz kendime güvenmiştim."* ve *"Yapabileceğime inandım"* diyerek takviye kurslarının kendisine kazandırdığı psikolojik desteği vurgulamıştır. K5, İmam Hatip mezunu olmamanın verdiği dezavantajı ve başaramama korkusunu, takviye kurslarındaki kendisiyle benzer geçmişe sahip rol modelleri görerek aşmış ve bu sayede dile karşı olan önyargılarını yıkarak özgüven kazanmıştır.

4.2.2.2. İmam Hatip Lisesi Mezunu

İlahiyat fakültesine İmam Hatip Lisesinden gelen öğrenciler daha önce Arapça dersi almış olarak gelmektedir. Fakat yine lisede almış oldukları Arapça dersi, özgüven inşası ve kaygıların giderilmesinde yeterli olmamaktadır. Takviye kursları bu noktada öğrencilerin hata

yapma korkusunu azaltmakta (K20), (K13), onlara güven duygusu aşılama (K5) ve onları Arapça öğrenmeye teşvik etmektedir (K8).

5. Takviye Kursunda Öğretici Olarak Görev Almanın Etkileri

Araştırma bulgularına göre takviye kurslarında öğretici olarak görev almak, öğrencilerin hem akademik yetkinlikleri hem de motivasyonları üzerinde olumlu etkiler sağlamaktadır. Bu süreç öğretmenin daha iyi öğrendiği gerçeğini pekiştiren bir deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğretici olarak görev almanın öğrenci üzerindeki etkileri şu başlıklarda ele alınacaktır:

5.1. Bilgilerin Pekişmesi

Öğreticilik yapmak, öğrencinin daha önce edindiği bilgileri derinlemesine tekrar etmesini zorunlu kılarak bilginin zihinde tazelenmesini ve kalıcı hale gelmesini sağlamaktadır. Örneğin K7 kodlu katılımcı, başkalarına ders anlatmanın kendi bilgisinin daha kalıcı ve taze olmasını sağladığını bu sayede öğreticilik yapmanın Arapça bilgilerini canlı tuttuğunu ifade etmiştir. Yine K7 kodlu katılımcı bu faaliyetler sayesinde Arapçayı unutmadıklarını vurgulayarak öğreticiliğin bilgiyi koruma gücüne dikkat çekmiştir. K9 kodlu katılımcı ise ders veren bir öğretici olarak hazırlıkta gördüğü metinleri ve tüm kelimeleri tekrardan çalıştığını belirtmiştir. Bu durum, öğreticinin ders anlatmadan önce yaptığı hazırlığın kendi gelişimine olan doğrudan katkısını göstermektedir. K17 kodlu katılımcı da bunlara benzer olarak alt sınıflara ders anlatırken nahiv dersini tekrar ettiğini ve bu sayede konuların zihninde pekiştiğini dile getirmiştir.

5.2. Dil Becerilerinin Gelişimi

Öğreticilik süreci, özellikle konuşma ve telaffuz gibi pratik becerilerin gelişimini desteklemektedir. Muhadese (konuşma) dersleri veren K7 kodlu katılımcı bu süreçte kendi telaffuzunun da geliştiğini ifade etmiştir.

5.3. Psikolojik ve Sosyal Motivasyon

Öğreticilik rolü, öğrencilere birer rol model olma sorumluluğu yükleyerek onların sosyal aidiyet duygularını ve özgüvenlerini artırmaktadır. K5 kodlu katılımcı, kendisi gibi İmam Hatip Lisesi dışında bir liseden mezun olup Arapça öğrenmeye sıfırdan başlayan, buna rağmen takviye kurslarında ders verecek seviyeye gelen üst dönem öğrencilerini tanımanın, kendisi için büyük bir motivasyon ve güven kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bu durum, ders veren öğrencinin çevresine rol model olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu rol model olma durumu öğreticilik yapan öğrenci nezdinde özgüveni destekleyen bir durumdur. Takviye kurslarında öğreticilik yapmak öğrencileri ileride yapacakları mesleğe hazırlayarak, onlara küçük çaplı bir staj imkanı sunmaktadır.

Diğer taraftan takviye kursları öğrencilerin birbiriyle kaynaşması ve sosyalleşmesi açısından olumlu bir etkiye sahiptir. K10 kodlu katılımcı, bu modelin üst sınıf öğrencilerinin alt sınıflarla kaynaşması açısından sosyal bir köprü görevi gördüğünü ve bunun çok faydalı olduğunu ifade etmiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Arapça Eğitimi Öğrenci Topluluğu bünyesinde yürütülen takviye kursları, öğrencilerin Sarf, Nahiv ve Kiraat gibi temel dil becerilerini geliştirmede ve akademik bilgilerini tazeleyerek kalıcı hale getirmede son derece etkili bir işlev görmektedir. Bu kurslar, özellikle dil temeli zayıf olan öğrencilerin "yapabilirim" inancını pekiştirip konuşma kaygılarını ve önyargılarını aşmalarını sağlarken, akran eğitimi modeli sayesinde hem öğretici öğrencilere mesleki donanım kazandırmakta hem de sınıflar arası sosyalleşme ve kaynaşmaya zemin hazırlamaktadır. Yazma becerisi üzerindeki geliştirici etkisi diğer alanlara göre daha kısıtlı kalsa da organizasyonel istikrarın sağlanması ve kursların fakülte dersleriyle çakışmayacak şekilde planlanması, bu faaliyetlerin bir alternatiften ziyade güçlü bir destekleyici olarak devamlılığını garanti altına alabilecektir.

Kaynakça

Arpaçukuru, O., Üzümcü, M. 2020. "İlahiyat Fakültesi Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Arapça Dersine İlişkin Tutumları (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Örneği)", *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6(2), 853-86.

Balaban Salı, J. 2018. "Verilerin Toplanması". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Editör: Aydoğan, A. Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Baltacı, A. 2018. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 213-74.

Corbin, J., Strauss, A. 1996. *Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (4. bs.), California: Sage.

Gündoğdu, K., Eken, M.. 2020. "Nitel Araştırma Desenleri". *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Editör B. Oral ve A. Çoban. Ankara: Pegem Akademi, ss. 285-316.

Işık, A. 2008. "Yabancı Dil Eğitimimizdeki Yanlışlar Nereden Kaynaklanıyor?", *Journal of Language and Linguistic Studies*, 4(2), 15-26.

Köse, E. 2013. "Eğitim Kurumlarında Gerçekleştirilen Ders Dışı Etkinliklerin Sınıflandırılmasına Yönelik Bir Öneri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(2), 336-53.

Lune, H., Berg, B.L. 2017. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (9. bs.), Vivar: Pearson Education Limited.

Öncül, R. 2000. *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, 2. bs. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Sözer, Y., Aydın, M. 2020. "Nitel Veri Toplama Teknikleri ve Nitel Veri Analizi Süreci", *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Editör: Oral B., Çoban, A., Ankara: Pegem Akademi, ss. 249-83.

Strauss, L.C., Terenzini, P.T. 2007. "The Effects Of Students In- And Out-Of-Class Experiences On Their Analytical And Group Skills: A Study Of Engineering Education", *Research in Higher Education* 48(8), 967-92.

Yazar, T., ve Keskin, İ. 2020. "Nitel Araştırmadan Örneklem", *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Editör: Oral B., Çoban A, Ankara: Pegem Akademi, ss. 230-47.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. 2021. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. bs.), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yakın Dönem Tasavvuf Kültüründe Bir Şahsiyet Portresi: Kasım Yağcıoğlu'nun Hayatı ve İrşad Metodu

Büşra URFALIOĞLU*, Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI**

Özet

Tasavvuf, İslam dininin ahlak boyutunu sistematik bir disiplin halinde ele alan ilmî ve manevî bir alandır. Bu disiplin içerisinde Halvetî tarikatının Şâbânîye şubesi, Anadolu'nun manevî yapısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışmanın konusu; Şâbânîye silsilesinin son dönem mümtaz temsilcilerinden biri olan Kasım Yağcıoğlu'nun (ö. 2025) hayatı ile geride bıraktığı manevî mirası teşkil etmektedir. Araştırmanın temel amacı; akademik literatürde henüz kapsamlı bir şekilde ele alınmamış Yağcıoğlu'nun hayatını, eserlerini, tasavvufî görüşlerini ve onun şahsında somutlaşan ahlakî modeli bilim dünyasına tanıtmaktır. Kayseri Üniversitesi bünyesinde yürütülen SYL2026-1239 nolu BAP projesi kapsamında hazırlanan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; veriler doküman incelemesi ve saha araştırması çerçevesinde merhumun yakınları ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar yoluyla derlenmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde literatür taraması, içerik analizi ve hermenötik yaklaşım tekniklerinden faydalanılmıştır. Müellifin bizzat kaleme aldığı yazılı bir eseri bulunmamakla birlikte, mülakatlarından derlenen *Tarihin Arka Bahçesi* adlı kitabı, süreli yayınlardaki röportajları, yayınlanmamış *Miyâr-ı Tarîk* isimli eseri ve dijital kayıtlardaki sözlü mirası çalışmanın temel materyallerini oluşturmaktadır. Araştırmada ulaşılan bulgular; Yağcıoğlu'nun çocukluk yaşlarında Samsun'da başlayan eğitiminin İstanbul'un önemli ilim merkezlerinde medrese eğitimi olarak neticelendiğini, tasavvufî neşvesini ise Halvetî-Şâbânî geleneği başta olmak üzere farklı manevi kanallardan beslenerek inşa ettiğini göstermektedir. Onun eğitim anlayışında; klasik tasavvuf terbiyesini modern dönemin ihtiyaçlarıyla mezceden, şekilcilikten uzak ve insan-ı kâmil yetiştirmeyi merkeze alan kuşatıcı bir karakter taşıdığı görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, devam eden bir tez projesinin verileri üzerinden, yakın dönem Türk tasavvuf kültürünün pratik yansımalarına dair özgün ve güncel bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Halvetî- Şâbânî, Tarikat, İnsan-ı Kâmil, Kasım Yağcıoğlu.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı. E-posta: 24403473018@kayseri.edu.tr

** Doç. Dr., Kayseri Üniversitesi Develi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tasavvuf Ana Bilim Dalı. E-posta: elifigalci@kayseri.edu.tr

Bu bildiri, "SYL2026-1239" proje başvuru numaralı Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Doç. Dr. Emine Elif Çakmak İGALÇI).

A Personality Portrait in Recent Sufism Culture: The Life and Guidance Method of Kasım Yağcıoğlu

Abstract

Sufism is a scholarly and spiritual discipline that systematically addresses the moral dimension of Islam. Within this field, the Shâbâniyye branch of the Khalwati order has significantly shaped Anatolia's spiritual fabric. This study focuses on the life and spiritual legacy of Kasım Yağcıoğlu (d. 2025), a distinguished late-period representative of the Shâbâniyye lineage. The primary objective is to introduce Yağcıoğlu's life, works, Sufi views, and exemplary moral model to the academic world, as he has not yet been comprehensively examined in the literature. Conducted as part of the Scientific Research Project (BAP) numbered SYL2026-1239 at Kayseri University, this study adopts a qualitative research methodology. Data were gathered through document analysis and field research involving in-depth interviews with the deceased's relatives, and analyzed using literature review, content analysis, and hermeneutic approaches. Although Yağcıoğlu left no authored books, the primary materials consist of *Tarihin Arka Bahçesi* (compiled from his interviews), periodical interviews, his unpublished work *Miyâr-ı Tarîk*, and digital oral records. The findings indicate that Yağcıoğlu's education began in Samsun and culminated in madrasa training in Istanbul's prominent scholarly centers, while his Sufi disposition (*nash'ah*) was nurtured by various spiritual channels, primarily the Khalwati-Shâbânî tradition. His educational approach characteristically blends classical Sufi training with modern needs, rejects formalism, and focuses on cultivating the perfect human being (*al-insân al-kâmil*). Ultimately, utilizing data from an ongoing thesis, this study offers an original perspective on the practical reflections of contemporary Turkish Sufi culture.

Key Words: Sufism, Khalwatiyya-Shâbâniyya, Sufi Order, İnsan al-Kâmil, Kasım Yağcıoğlu.

1.Giriş

Tasavvuf, İslam dünyasının derûnî, ahlâkî ve manevî boyutunu temsil eden bir disiplindir. Bireyi kalp tasfiyesi ve nefis tezkiyesi ile insan-ı kâmil mertebesine ulaştırmayı hedefleyen dinamik bir süreci ifade etmektedir (Öngören, 2011: 40/119). Tasavvuf, tarihsel süreç içerisinde tarikatlar bazında kurumsallaşarak, toplumun rehabilitasyonu ve toplumsal hayatın düzenlenmesinde hayati bir rol oynamaktadır (Kaygusuz, 2022: 98-99). Anadolu'nun İslam'la tanışması ve kültürel yapının olgunlaşmasında Ekberîlik, Mevlevîlik, Bektâşîlik, Yesevîlik, Bayramiyye, Halvetîlik ve Nakşibendîlik gibi köklü tarikatların harcı yadsınamayacak ölçüde geniştir (Kılıç, 2016:9-26). Bu bağlamda yayıldığı coğrafyadaki yetiştirdiği şahsiyetler ve tekkelerinin çokluğu sebebiyle tarikat fabrikası olarak maruf olan Halvetîlik, Anadolu irfanının en köklü kanallarından birini oluşturmaktadır (Gölpınarlı, 1977: 326).

XIX. yüzyılın sonlarına doğru görülen modernleşme süreci ve sekülerleşme dalgası, XX. yüzyıla gelindiğinde Türkiye'de sosyo-politik düzlemdeki radikal dönüşümler, dini kurumların işleyişini ve hukukî görünürlüğüne önemli ölçüde değiştirmiştir (Kara, 2002: 30-32). 1925 yılında çıkan Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu ile, tarikatlar resmi statülerini

kaybetmiş olsalar da bundan daha ziyade şahıslar ve gönül bağları üzerinden yayılarak varlığını devam ettirmiştir. Cumhuriyet dönemi ve yakın dönem tasavvuf tarihi incelendiğinde, hukuki süreçte etkinliği olmayan tarikatların manevi yükünü omuzlayan, klasik medrese usulü ile tekke neşvesini irşad sisteminde cemedan ve topluma rehberlik eden mümtaz şahsiyetlerin varlığı dikkat çekmektedir (Ceyhan, 2021: 100-102).

9 Mart 2025 tarihinde dâr-ı bekâya irtihal eden Kasım Yağcıoğlu, sözü edilen yakın dönem Türk tasavvuf tarihinin Halvetî – Şâbânî silsilesinde yer alan, ancak akademik literatürde büyük ölçüde yer verilmemiş mümtaz temsilcilerden biridir. Giresun ilinin Alucra ilçesinde başlayan hayatı, İstanbul medreselerinde devam etmiş ve nihayetinde Beyoğlu'nda bulunan tarihi Bereketzade Medresesi Cami'sinde toplumsal ve tasavvufî bir kimliğe bürünmüştür. Kasım Yağcıoğlu, sadece resmî imam- hatiplik görevini icra etmekle kalmamış, içtimâî hayat içerisinde anlam arayışında olan insana, bir gönül muhafızı olarak konumlanmıştır.

Tasavvuf tarihinde ön plana çıkan şahsiyetlerin biyografileri akademik eksende değerlendirilirken ekseriyetle telif ettikleri eserler temel hareket noktası olarak esas alınmaktadır. Mutasavvıfların zihin dünyaları ve tasavvuf anlayışları analiz edilmektedir. Kasım Yağcıoğlu'nun geride bıraktığı bir eserinin bulunmaması bu araştırma sürecinde karşılaştığımız en temel metodolojik zorluklardan birini teşkil etmektedir. Ancak bu zorluğu yine tasavvufun nihâî hedeflerinden biri olan insanı-ı kâmil anlayışı ile aştık. Zira tasavvufta asıl eser, kâğıda yazılmış metinlerden ziyade, ahlâkî ve manevi anlamda kemâlata ermiş insan yetiştirmektir (Eraydın, 1994: 56). Tasavvuf dünyasında ilmin satırlardan ziyade sadırlara nakşedildiği gerçeğinden hareketle Yağcıoğlu, hayatını ve enerjisini eser yazmaya değil, modern dünyanın örselediği insanı sohbet halkalarında ve vaazlarında yeniden inşa etmeye vakfetmiştir.

Yazılı kaynak eksikliğinden doğan yöntemsel boşluğu, talebesi Fikret Yiğit tarafından, sohbetlerinden derlenerek hazırlanan ve 22 ana başlıkla toparlanarak oluşturulmuş *Tarihin Arka Bahçesi* isimli eser, *Feyz Dergisi*'nde muhtelif zamanlarda verdiği röportajları ve yine Fikret Yiğit tarafından 17 sefer Yağcıoğlu'na teyit ettirilerek derlenmiş, henüz basılma imkânı bulamamış *Miyâr-ı Tarîk* isimli risale formatında ki eseri ve günümüzün dijital kütüphanesi olarak işlev gören *YouTube* platformlarındaki videoları üzerinden aşmıştır. Toplanan bu veriler düz bir anlatımla değil, Şâbânîyye geleneğinin tasavvufi dili ve dönemin sosyo-kültürüne uygun olarak içerik analizi ve hermenötik bir yaklaşımla tahlil edilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, henüz akademik dünyada kapsamlı bir şekilde incelenme fırsatı bulamamış, yakın dönem Türk tasavvuf tarihinde Halvetî – Şâbânî silsilesinin son mümtaz temsilcilerinden olan Kasım Yağcıoğlu'nun biyografisini ve çok kanallı olan tasavvufî çizgisini bilimsel bir zemine taşımaktır. Araştırma kapsamında Yağcıoğlu'nun taşrada başlayan, İstanbul medreselerinde yoğunlaşan eğitim hayatı, Bereketzade Medresesi Cami'sinde yürüttüğü irşad faaliyetleri ve toplumun farklı katmanlarını bir araya getirebilen kuşatıcı sohbet metodu ortaya konulacaktır. Bu çalışmanın amacı, tasavvuf disiplini, 21. Yüzyılın

sorunlarına pratik ve psikolojik çözümler üreten somut bir örneklem üzerinden incelemek ve bu konu hakkında yapılacak sonraki çalışmalar için bir dayanak oluşturmaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Yazılı bir eseri bulunmayan bir mutasavvıfın zihin dünyasını ve irşad faaliyetlerinin analizini akademik zeminde incelemek, sağlam ve çok katmanlı bir metodolojiyi de beraberinde getirmektedir. Bu gereklilikten hareketle çalışmamız nitel araştırma desenine uygun olarak, sosyo-biyografik bir modelde tasarlanmıştır. Kasım Yağcıoğlu'nun bizzat kaleme aldığı bir eseri olmadığı için mülakatlarından derlenen yazıları, dijital mecralarda yer alan video kayıtları, tek düze bir okumanın ötesinde tutularak veri çeşitliliğini sağlamak amacıyla nitel veri toplama tekniklerinden içerik analizi, yorumlayıcı yaklaşım ve anlatı analizi bir arada kullanılmıştır.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk safhasında, hayatına dair en doğru ve gerçek bilgilere ulaşmak amacıyla yakın aile bireyleri ve rahlesinde yetişen talebeleri kaynak olarak seçilmiştir. Bu isimlerle esnek ve derinlemesine bilgi sağlamaya yarayan yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Akademik etik kurallar çerçevesinde ve Kayseri Üniversitesi Etik Kurulu'nun 05.09.2025 tarihli E.151946 sayılı izni çerçevesinde gerçekleştirilen bu görüşmeler katılımcıların bilgilendirilmiş açık rızaları ve isimlerinin beyan edilmesi yönündeki onayları doğrultusunda sesli olarak kaydedilip, daha sonra metin olarak çözümlenip teze yerleştirilmiştir.

Çalışmanın asıl omurgasını ve özgün yönünü ifade eden, Yağcıoğlu'nun irşad metotlarını ihtivâ eden ikinci bölümde ise tasavvuf disiplininin eğitim cenahında yapılmış araştırmalar doküman incelemesi yapılarak analiz edilecek ve Kasım Yağcıoğlu'nun irşad metodunu açıklarken sözlü tarih yöntemine de başvurulacaktır.

Son aşamada, elde edilen bu röportaj metinleri, yazılı dokümanlar ve günümüzün dijital kütüphanesi niteliğindeki YouTube platformunda yer alan yüzlerce saatlik görüntülü vaaz kayıtları tek bir potada eritilecek ve bulguları ifade eden sonuç kısmında yer alacaktır.

4. Kasım Yağcıoğlu'nun Hayatı, Şahsiyeti ve Tarikatı

Bir mutasavvıfın tasavvufi çizgisini ve irşad metodunu analiz edebilmek, onun yetiştiği sosyal yaşamını, kültürünü, eğitim hayatını ve köklerini mercek altına almakla mümkündür. Bu doğrultuda Kasım Yağcıoğlu'nun tasavvufi çizgisini belirleyebilmek adına öncelikle onun hayatı, şahsiyeti ve mensup olduğu tarikat içerisinde ki irşad faaliyetleri biyografik bir disiplin içerisinde ele alınacaktır.

4.1. Hayatı

Kasım Yağcıoğlu, 15 Nisan 1936 yılında Giresun ilinin Alucra ilçesinde yedi çocuklu bir ailenin altıncı bireyi olarak dünyaya gelmiştir. (M. Akkaya, Kişisel İletişim, 10 Kasım 2025) Babası Dellülü Mehmet Hoca (ö. 1976), annesi Çakmanoz köyünden Firdevs Hanım'dır (ö.1976). Baba tarafından dedeleri de medrese tahsili olan Kurtuluş Savaşı'nda dua ordusu içinde yer alan Halil İbrahim Efendi'dir (ö.1913) (Özturan, 2012: 2/334).

Kasım Yağcıoğlu, eğitim hayatına dört yaşında babasının rahlesinden geçerek başlamıştır. 7-8 yaşlarına geldiğinde babası tarafından daha iyi bir eğitim alması amacıyla Samsun'da bulunan Açıkbaz Ömer Efendi'nin (ö. 1950) gözetiminde hafızlığını tamamlamıştır (Tosun, 2015: 204). Açıkbaz Ömer Efendi, eğitimini daha üst noktaya taşıması için 1949 senesinde Yağcıoğlu'nun cebine bir miktar harçlık ve bir pusula koyarak İstanbul'a göndermiştir. İstanbul'da önce Gönenli Mehmet Efendi'nin (ö.1991) himayesinde sonraları Çiçekçi Camii İmamı Abdülhay Öztoprak (ö.1961) ve dönemin önemli hocalarından hadis, tefsir, Kur'an, arapça dersleri alarak eğitimini tamamlamıştır (M. Akkaya, Kişisel Görüşme, 10 Kasım 2025).

Yağcıoğlu meslek hayatına 1953 senesinde Edirne'de bir Kur'an kursunda hafızlık hocası olarak başlamış, daha sonra vatanî görevini tamamlayarak memleketi Alucra'ya dönmüştür. Burada manevi dünyasını değiştirecek bir rüya görür. Rüyasında Giresun'un Boyluca köyünü ve burada medfun bulunan Seyyid Mahmud Çağırğan Veli' yi (ö.1518) görmesi üzerine bunu manevi bir davet olarak yorumlayarak Boyluca köyüne yerleşir. Gönüllü olarak gündüzleri imam hatiplik, Kur'an öğretimi ve hafız yetiştirme gibi faaliyetler icra ederken, akşamları da Ali Baba Kayalıkları denilen mevki de zikirle sıkı bir riyazet hali yaşamaktadır. Yağcıoğlu buradaki ikinci senesinde (10 Nisan1960) Mahmure hanımla izdivaç gerçekleştirerek Mediha, Züleyha ve Mustafa Necati adında üç evladı dünyaya gelmiştir. Boyluca günlerinin üçüncü senesinde Yağcıoğlu yine gördüğü bir rüya üzerine yanına muhtar ve muhtar azalarından 6-7 kişilik bir ekip alarak rüyada işaret edilen yeri kazdırır. Mekânı kayıp olan Seyyid Mahmud Çağırğan Velî Hazretleri'nin ilk günki tazeliğindeki naaşına ulaşılır. Bu durum köy halkında Yağcıoğlu'na karşı bir itikad kuvventlenmesini de beraberinde getirmiştir (M. Akkaya, Kişisel Görüşme, 10 Kasım 2025).

Kısa bir süre Tekirdağ ilinin Malkara ilçesinin Kozyörük beldesinde görev yapan Yağcıoğlu burada acı bir olay yaşamaları üzerine duydukları üzüntüyle beraber Boyluca'dan ayrılırken Seyyid Mahmud Çağırğan Hazretleri'nden müsaade almadan geldim düşüncesi de Yağcıoğlu'nda bir iç muhasebe ve süreci başlatmıştır. Nitekim tekrar Boyluca'ya dönerek burada hizmetlerine devam ederek toplamda yedi sene Boyluca'da kalmıştır. Bu zaman zarfında Mahmud Çağırğan Veli Hazretleri'ne bir türbe inşa ettirerek türbedarlığında yapmıştır. Üveysî bir kanalla manevi hayatının olgunlaşmasında Seyyid Mahmud Çağırğan Velî Hazretleri'nin yeri Yağcıoğlu'nda oldukça önemlidir (M. Akkaya, Kişisel Görüşme, 10 Kasım 2025).

Yağcıoğlu, manen izin aldığı inancıyla 1967 yılında tekrar Malkara / Kozyörük beldesinde ki görevinin başına gelir. Burada cami kültürünü sosyal hayatın merkezine almayı başaran Yağcıoğlu, tatlı dili, kucaklayıcı tavrı ve yaptığı icraatlar ile belde halkının teveccühünü kazanmayı başarmıştır. Burada yaptığı icraatlar dönemin Beyoğlu müftüsü Selahattin Kaya (ö.1998) tarafından takdir edilerek İstanbul'a davet edilmiştir (M. Akkaya, Kişisel Görüşme, 10 Kasım 2025).

İstanbul'da Beyoğlu Arap Cami Kur'an Kursu'nda göreve başlayan Yağcıoğlu iki sene sonra Beyoğlu Emin Cami'nde dört sene sonra tekrar Arap Cami'inde üç sene daha görev yaptıktan sonra 1977 yılında Beyoğlu Bereketzade Medresesi Cami'inde göreve başlamıştır. Harebe durumunda olan cami iki sene restorasyon süreci geçirmiş, tarihler 1979 senesini gösterdiğinde

Yağcıoğlu fiilen göreve başlamış ve 2000 yılında emekli olana kadar bu camide görev yapmıştır (M. Akkaya, Kişisel Görüşme, 10 Kasım 2025) .

Hayatını öğrenci yetiştirmeye, insan-ı kamil yetiştirmeye, sağlam şahsiyetler inşa etmeye harcayan Yağcıoğlu, 9 Mart 2025 senesinde dâr-ı bekâya irtihal etmiştir. Cenaze namazı Sayın Cumhurbaşkanımız başta olmak üzere sayısız protokol, bakanlar, sanatçılar, akademisyenler ve muhibleri tarafından Fatih Cami’inde eda edilmiştir (Alucra Haber, 2025). Ebedî istiharatgâhı memleketi Alucra’ya dualarla tevdî edilmiştir (Kasım Baba, 2025).

4.2. Şahsiyeti

Kasım Yağcıoğlu, karakter yapısı itibarıyla hoşgörölü, tatlı dilli, iyimser, hoş sohbet ve nüktedan bir kimse olarak ifade edilmektedir. (M. Akkaya, Kişisel İletişim, 9 Ocak 2026) Şahsiyetinin inşa sürecinde gerek memleketi Giresun’daki gerekse İstanbul’daki dönemin kıymetli ilim ve irfan erbabından aldığı eğitimlerin izleri bariz bir şekilde görölmektedir.

İkamet ettiğı evinin giriş katını ziyaretçileri ve talebeleri için tahsis eden Yağcıoğlu, ziyaretçileriyle özel olarak ve samimi bir yaklaşımla ilgilendiğı dolayısıyla ziyaretine gelen kimselerin mutsuz, umutsuz olsalar bile Yağcıoğlu’nun yanından ayrılırken bir neşe ve umut içinde ayrıldıkları aktarılmaktadır (L.Uçkan, Kişisel Görüşme, 24 Ocak 2026).

Eğitim hayatını geleneksel medrese usulüyle şekillendiren ve akademik bir unvana sahip olmayan Yağcıoğlu’nun sohbet meclisleri; bürokratlardan akademisyenlere, esnaftan öğrencilere kadar heterojen yapıda çok yönlü bir sosyo-kültürel profili barındırmaktadır. Son görev yeri olan Beyoğlu’ndaki Bereketzade Medresesi Camii çevresinin güvenlik açısından tehlikeli addedildiğı dönemlerde, mahalleyi tiner bağımlılarıyla doğru bir iletişim dili kurarak güvenli hale getirmeyi başardığı aktarılmaktadır. Bu grup içinde Yağcıoğlu’nun kucaklayıcı tavrından etkilenen bazı kimselerin bu illetten kurtulup tövbe ettiğı ve onun müridi olarak yaşamını sürdürdüğü mülakatlardan edindiğimiz bilgilerde yer almaktadır. (L. Uçkan, Kişisel Görüşme, 24 Ocak 2026) Kasım Yağcıoğlu, sevenleri tarafından Kasım Baba adıyla şöhet bulmuştur. Kendisine verilen bu nitelendirmeyi denizcilikte gemilerin halatlarını bağıladığı direktten geldiğini ve kendisinin de insanları günah tehlikesinden kurtaran ve Hz. Peygamber’in direğine bağlayan manevi bir dayanak olarak yorumlamaktadır. (Yağcıoğlu, 2009: 30).

İnsanlarla güçlü bir iletişim kurma becerisine sahip olan Yağcıoğlu’nun, kucaklayıcı ve kuşatıcı bir üsluba sahip olduğu ifade edilir. O, güncel meselelerden başlattığı sohbetler vasıtasıyla muhatabını tanır; vermek istediğı mesajları bu sohbetlerin arasına inceliklerle yerleştirirdi.

Yağcıoğlu’nun şahsında ön plana çıkan bir diğher husus, sanata, spora, yabancı dil öğrenimine ve doğru tarih bilgisi öğrenmeye verdiğı önemdir. Bu bağlamda yetiştirdiğı genç nesilleri devamlı olarak okumaya öğrenmeye, yaptıkları işlerde en iyisini yapmaya yüreklendirdiğı ve bunun takipçisi olduğu aktarılmaktadır. Nitekim bu titiz takip ve yüreklendirme neticesinde, müntesipler arasında yer alabilmek için asgari doktora derecesine sahip olmak gerektiğı yönünde latifeli bir söylemin doğmasına yol açmıştır (Ö. Elbeyli, 28 Aralık 2025).

Yağcıoğlu’nun sohbet meclislerinde herkesin rahatça soru sorabildiğı aktarılmaktadır. Hatta onun, muhataplarının dile getiremediğı soruları dahi sezdiğı ve sohbetin akışı içinde bunları

cevaplandığı bilinmektedir. Yağcıoğlu, bu irşad metodunu ise 'plakaya göre sohbet yapıyoruz' şeklinde esprili bir dille ifade ettiği aktarılmaktadır (Ö. Elbeyli, Kişisel İletişim, 28 Aralık 2025). Kaynaklarda yer alan bir diğer hatırıya göre; Trakya'da görev yaptığı yıllarda köy halkının cami alışkanlığının zayıf olduğunu fark eden Yağcıoğlu, bölge insanı için çok önem arz eden yağmur duasını yapacağını ve yağmurun Allah'ın izniyle yağacağını vaat ederek gönüllere girmiştir. Bunun neticesinde belde halkına, her evden bir kişinin cemaate dâhil olması şartını koşturmuştur. Verilen sözün yerine geldiği ve yağmur duası sonrası yağmurun yağdığı görülünce, köy halkının dini otoriteye karşı itibarı pekişmiş; camiye mesafeli duran kimselerin bile saygısı kazanılmıştır (M. Akkaya, Kişisel İletişim, 10 Kasım 2025).

Yağcıoğlu'nun sevenleri nezdindeki muhabbetinin ve itibarının en somut örneklerinden biri, o henüz hayattayken yaşanan bir olaydır. Buna göre sevenlerinden bir kimse, Merkez Efendi Camii'nin yakınına 'Kasım Efendi el-Fatiha' yazılı bir kabir yaptırır. Yağcıoğlu tebessümle bunun sebebini sorduğunda, o kişi, "Sizi çok seviyorum; istedim ki ölmeden önce bu yazıyı gören ruhunuza bir Fatiha okusun." diyerek karşılık verir. Bu olay, muhatabının Yağcıoğlu'na karşı hissettiği derin muhabbet ve sadakatin enteresan bir tezahürü olarak kayıtlara geçmiştir (Yağcıoğlu, 2009: 113).

4.3. Tarikatı

Kasım Yağcıoğlu'nun manevi gelişimi, birden fazla koldan beslenerek oluşmuştur. Buna göre; Halvetî/ Şâbânî: Halvetî silsilede yer alan Haydar Baba'nın (ö.1979) halifesi Mehmet Emin Güvener Efendi'den (ö.1998) Halvetî/ Şâbânî icazeti almıştır.

Nakşî/ Kâdirî: Nakşî silsilede yer alan Beşiktaş Yahya Efendi Dergahı son postnişini Abdülhay Öztoprak Efendi'nin (ö.1961) halifesi Albay Şemşi Efendi'den (ö..?) 1957 yılında Nakşî/ Kâdirî icazeti almıştır.

Rufâî: Kasımpaşa'daki Ayni Ali Baba Dergâhı Kâdirî-Rifâî şeyhi Muhyiddin Ensârî Efendi'den (ö.1978) teberrüken Rufâî icazeti almıştır.

Kasım Yağcıoğlu'nun manevi eğitimi sürecinde, üveysî olarak feyz ve muhabbet duyduğu Horasan erlerinden Seyyid Mahmud Çağırğan Veli Hazretleri'nin (ö.1518) yeri oldukça büyüktür. Yağcıoğlu'nun yedi sene boyunca türbedarlık yaptığı bu dönem, kendi ifadesiyle bir irfan okulu mesabesindedir. (Özturan, 2012: 335)

Yağcıoğlu, birden çok silsileden aldığı icazetleri şahsında mezcetmiş ve modern dünyanın hezeyanlarında savrulan insan için manevi bir dayanak ve rehber olmuştur. Günümüz insanının yoğun sosyal hayatını da göz önünde bulundurarak müntesiplerine uygulaması diğer ekollere nisbeten daha kolay olan Halvetî dersinin virdini uygun görmüştür. Onun bu irşad metodundaki seçimi, günümüz insanını sosyal hayattan koparmadan halvet derencümen bilinciyle, manevi bir disipline kavuşturma amacının sonucudur.

Halvetiyye tarikatı, Ebu Abdullah Siraceddin Ömer bin Ekmeleddin el- Gilâni el- Lahici (ö.750/1349)'ye nisbet edilen, ehli sünnet ilklerine bağlı, ehli beyte muhabbet duyan ve halvet uygulamasına ekol içerisinde fazlaca yer verilen ve nefis tezkiyesini esas alan bir tarikattır (Ceyhan, 2024: 33-34). İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biri olarak bilindiğinden tarikat fabrikası olarak şöhret bulmuştur (Gölpınarlı, 1977: 326-327).

Azerbaycan'da kurulmuş, ardından Anadolu'ya, oradan da Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Hindistan bölgesi ve Güney Asya'ya yayılmıştır (Uludağ, 1997: 393). Tarikatın ikinci kurucusu olarak bilinen Yahyâ-yı Şîrvânî (ö.1463-64) ekolün kurumsallaşması ve yayılması noktasında büyük çaba sarfetmiştir.

Halvetiyye'de seyrüsülûk yedi esma ile yapılır. Bunlar, Kelime-i Tevhîd, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyum ve Kahrî'dir. Her müridin kendi okuduğu virdlerinin haricinde Halvetiyye tarikatında elzem olan ve Yahyâ-yı Şîrvânî'ye ait olan *Virdü's-settâr*'da okunur.

Zikirleri cehrî olarak icra edilir ve Şâbânîlere mahsus 'Darb-ı Esmâ' isimli bir zikir tarzı vardır. Tarikat erkânlarından gaye, gönlü güzel ahlakla bezemek, ruhu temizlemek ve nihâyetinde insan-ı kâmil yetiştirmektir. Her mürşid-i kâmil, müntesiplerinin ihtiyacına binaen erkâna ilaveler yapabilir. Ancak maksat ve öz değişmemektedir (Tatcı, 2012:69). Şâbânîyye erkânının temeli, halvet uygulamasına dayanmaktadır (Tatcı, 2012: 38). Ancak tarihsel süreçte halvet uygulaması kalbî bir eyleme dönüşmüş ve nihayetinde halvet der-encümen ilkesiyle yeni bir boyut kazanmıştır (Işıtan, 2016: 1707). Buna göre birey, halk içinde kalabalıklar arasında olsa bile, gönlü her daim Hakk ile beraber olmalıdır (Uludağ, 2001: 156). Yine erkânın temellerinde biât, rüya tâbiri ve tevili önem arz etmektedir (Göktaş, 2011: 156). Günlük hayatta cübbe, sarık gibi tarikatı temsil eden kıyafetleri giymek şart değildir. Halvetî/ Şâbânî tarikatı Hz. Ali'ye nisbet edilir. Bu bağlamda çalışmamızın öznesi olan Kasım Yağcıoğlu'nun mensup olduğu manevi silsilesiyle, metnin hacmini verimli kullanmak adına, baştan ve sondan beşer şahsiyeti kapsayacak şekilde vererek hülâsa etmeyi uygun gördük:

1. Hz. Muhammed (s.a.v)
2. Hz. Ali (0.29/661)
- 3.Ebu'l-Saîd Hasan bin Yesâr el-Basrî (ö.120/728)
4. Şeyh Habîb el-A'cemî (ö.130/748)
- 5.Şeyh Dâvud et-Taî (ö.165/782)
- (...)
40. Şeyh Aziz Hüseyin Keşâbî (ö. 1920)
41. Şeyh Muhammed b. Haydar Baba (ö. 1979)
42. Şeyh Aziz Hacı Muhammed Emin Efendi Karahisârî (ö. 1998)
43. Es- Seyyid eş-Şeyh Mahmud Çağırğan-ı Velî Halvetî (ö. 1518)
44. Şeyh Kasım Baba Boylucavî (ö. 9 Mart 2025)

Yukarıda zikrettiğimiz silsilede, Kasım Yağcıoğlu'ndan asırlar önce yaşamış Seyyid Mahmud Çağırğan Veli Hazretleri'ni görmekteyiz. Tasavvufî usulde,silsilenin korunması esas olmakla birlikte, burada doğrudan klasik mana da bir hilafet aktarımından ziyade, üveysî bir irtibat görülmektedir. Yağcıoğlu'nun, Seyyid Mahmud Çağırğan Veli'nin müstakil bir pîr olduğu ancak mânevî bir işaret ve yönlendirme ile bu silsile zincirine dahil edildiğini aktardığı bilinmektedir (M.Özturan, Kişisel Görüşme, 28 Şubat 2026).

Yağcıoğlu'nun silsilesi sadece tarihsel bir aidiyet olmakla kalmamış, çeşitli kollardan beslediği

manevi birikimi, günümüz dünyasının pratik yöntemleriyle harmanlanarak muhatap olduğu kitlenin eğitiminde zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda kendine has bir rehberlik anlayışı geliştiren Yağcıoğlu'nun şahsında somutlaşan tasavvuf anlayışını, tam anlamıyla kavrayabilmek adına çalışmamızın diğer başlığında irşad metodunu inceleyeceğiz.

5. Kasım Yağcıoğlu'nun İrşad Metodu

Kasım Yağcıoğlu'nun tasavvufi kimliği ve irşad metodu, hitap ettiği kitlenin hem ferdî yönden iç dünyalarını hem de toplumsal anlamda ilişkileri de kapsayan bütüncül bir portre çizmektedir. Bireyin manevi yolculuğunda rehberlik ederken statik bir kalıpta hitap etmekten ziyâde, esnek ve çok yönlü bir yöntem belirlemiştir. Onun bu üslubu iki temel düzlemde tezahür etmektedir; Bireyin iç dünyasını imar etmeyi hedefleyen ferdî metot ve bireyi toplumdan soyutlamayan aksine toplumda güçlü bir şahsiyet ve ahlakla yetiştiren içtimâî metottur. Bu bağlamda Yağcıoğlu'nun irşad faaliyetlerinin yapısal özelliklerini tam manasıyla oraya koyabilmek adına söz konusu yöntemleri ayrı ayrı ele almayı uygun gördük.

5.1. Tasavvufi Eğitimde Ferdî İrşad Metodu ve Kasım Yağcıoğlu Örneği

Tasavvufî eğitimin gayesi, nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye ederek müridin insan-ı kâmil mertebesine erişerek marifetullah'a ulaşmasını sağlamaktır. (Erkaya, 2016: 1507) Bu gayeye ulaşmak maksadıyla uygulanan ferdî eğitimde birey; duygu, düşünce ve arzularından sıyrılıp Allah ile beraber olmayı, dünyevî hayatta ilgili kalbî bir bağ kurmamayı öğrenmektedir. Nitekim mürid ve müşidlerin tasavvufî hayatları, sergiledikleri tavır ve davranışları, insanlar ile kurdukları iletişimleri, toplumun eğitimine vesile olmuş ve bir eğitim sistemini de beraberinde getirmiştir (Zengin, 2014: 653). Ferdî eğitimde bir müşide bağlanmak en önemli husus olarak değerlendirilmektedir (Kara, 2002: 16). Rehbersiz bir şekilde bu yolda tek başına ilerlemeye çalışan bireyin şeytanın vesveselerine kapılma riski yüksektir. Bu bağlamda müşidin gözetimi ve rabita ile kurulan bağ, müridi bu vesveselerden koruyan en önemli unsurdur. (Erkaya, 2016: 1510) Bu eğitime dahil olabilmenin bir diğer önemli hususu, bireyin tasavvufî hayata mizacen yatkın olmasıdır. (Kara, 2002: 16) Dolayısıyla tasavvufî eğitimin her mü'min için zorunlu olmadığı açıkça görülmektedir. İslam hukukuna göre her mü'min dinin temel esaslarını öğrenmek ve pratikte de bunları icra etmekle sorumludur. Tasavvufî eğitim ise sağlam bir şekilde inşa edilen şeriat zemini üzerine yükselebilecek bir gönüllü tekâmül sürecini kapsar. Dolayısıyla mizacı tasavvufi neşveye yatkın olmayan kimselerin dinin zâhir emirleriyle yetinmesinde hiçbir beis bulunmamaktadır. Netice itibarıyla tekke eğitiminin temelini oluşturan ferdî eğitim, dinin farz kıldığı emirlerin üzerinde şekillenen ve İslam'ın ruhi boyutuna talip olan tamamen samimiyet ve gönüllülük esasına dayanan bir derinleşme çabasıdır. Bu eğitimde yetişkinlik sonrası belirli bir yaş sınırlaması olmadığı gibi, süresi de belli olmayan hayat boyu öğrenmeyi ifade etmektedir (Kara, 2008: 109-114). Tasavvufî eğitim tedricî bir şekilde basitten zora doğru aşama aşama ilerler (Gözütok, 2001: 107). Aynı zamanda planlı ve programlı yani formel bir eğitimidir. Bu özellik sürecin başarılı ilerlemesi için oldukça önemlidir (Gözütok, 2001: 111). Tasavvufî eğitimin temel amacı, bireyin fitrî yetkinliklerini öne çıkarıp gelişmesini sağlamak ve bunu gerçekleştirirken ona uygun yol ve yöntemleri uygulamaktır (Çakmak İgalçı, 2022: 91).

Bireyin özünü keşif yolculuğunda kalbini saflaştırmayı ve manevi hayatını zenginleştirmeyi esas alan tasavvufî eğitim, kişinin fitrî yetkinlerini göz önünde bulundurarak zayıf ve güçlü noktalarını tanımak ve bireyin kendisini bulması açısından büyük önem arz etmektedir (Çakmak İgalcı, 2022: 92). Bu noktada tasavvufî eğitimde birey, tasavvuf disiplinine ait özel eğitim metotlarına tabi tutulmaktadır. Her eğitim alanında olduğu gibi tasavvufî eğitimin de metotları vardır. Tasavvufî eğitimin ferdî eğitim metotları, eğitimin teoride kalmaması, sürecin daha verimli ve etkin geçmesi açısından önemlidir. Mutasavvıflar, tasavvufî eğitim metotları geliştirirken, Hz. Peygamber'in eğitimci yönünü esas alarak, bireyin rûhî ve ahlâkî dönüşümünü sağlayacak nebevî irşad metotlarını tercih etmişlerdir (Ebû Gudde, 2017: 65-66). Nitekim çalışmamızda bahsedeceğimiz bu eğitim metotlarının yakın dönemdeki izdüşümlerini ve somut uygulama biçimlerini görmek adına Kasım Yağcıoğlu'nun irşad faaliyetlerinde kişiye özel ve micaza uygun eğitim metotları, konunun canlı bir örneği olması açısından önem arz etmektedir. Kasım Yağcıoğlu'nun taleberiyle ilgilenirken onların micazını gözeterek bir eğitim uyguladığı aktarılmaktadır. Bu noktada latife yaparak 'Birinize kullandığım değneği diğerinize kullanmıyorum' diyerek, (M.Özturan, Kişisel İletişim, 26 Mart 2026) tasavvufî eğitimde bireyselliğe dikkat çekmiş, her bireyin manevi reçetesinin mizacına göre şekillendiğini, nefsi terbiye usullerinin kendi fitratına özgü olduğu latif bir teşbihle özetlemiştir.

Tasavvufî eğitim metodunda derinleşmeyi sağlayan bir diğer unsur tecrid metodudur. Bireyde meydana gelen yanlış tutum ve davranışlar nasıl bir anda meydana gelmemiş, belli bir sürede oluşmuşsa, bu olumsuz davranışları ortadan kaldırmak için de aşama aşama gerçekleşen bir süreye ihtiyaç duyulmaktadır (Kızıler, 2022: 405). Bu yöntem günümüz modern eğitim metodlarında da yer alan bir yöntemdir. Bireye kazandırılmak istenen davranışlar belirli bir süre ve düzen içerisinde uygulanan eğitim yöntemleriyle elde edilmektedir. Tasavvufî eğitimde bu yöntem tövbe ile başlayıp zikir ile devam eder. Bireye has olarak verilen zikir, müridin nefsinı temizlemeye kalbini saflaştırmaya ve bulunduğu hâl ve makamı korumakta en önemli unsurdur (Kızıler, 2022: 406-407). Söz konusu yaklaşım Kasım Yağcıoğlu'nun eğitim halkasında Halvetî/ Şâbânî zikrinin ağır geleceğini düşündüğü durumlarda Kâdirî zikri yaptırmasıyla kendini göstermektedir (E.Sivri, Kişisel İletişim, 16 Mart 2026). Talebelerinin her birine vird edinmesini istediği özel ayet ve dualar onun irşad yöntemlerinde ferdî eksende tedricen yol aldığını göstermektedir.

Ferdî eğitim metotları arasında bahsedeceğimiz bir başka usûl, halvettir. Halvet en yaygın anlamıyla bir mürşidin gözetiminde belirlenen özel bir mekanda kırk gün boyunca kalben ve bedenlen mäsivâdan uzak kalmak demektir (Uludağ, 2001: 156). Halvette hedeflenen, bu süre zarfında ruhunu mäsivâdan arındırarak manevi eğitimde yol katetmeyi hedeflemektir (Erkaya, 2016: 1507). Bu öğretinin Kasım Yağcıoğlu'nun irşad yöntemindeki yeri halvet derencümen kaidesiyle vücut bulmuştur. Sûfiler tarafından halvet, manevi gelişimde önemli bir araç olarak görülse de müridi toplumdan soyutlamayı genelde tercih etmemişlerdir (Seyyar, 2015: 37). Yağcıoğlu'nun benimsediği halvet, müridi sosyal hayattan koparmayan ancak kalben her daim Allah'la beraber olmasını sağlayan bir metod olarak karşımıza çıkmaktadır (L. Uçkan, Kişisel Görüşme, 24 Ocak 2026).

Tasavvufî eğitimde sosyal hayatın düzeni ve huzurunu sağlamanın yolu elbette ki ilk olarak

bireyin ruhsal sağılığı ve huzurundan geçmektedir. Kısaca bahsettiğimiz ve örneklendirdiğimiz ferdî eğitim metotları içtimâi hayatta kendini daha geniş bir yelpazede gösterecektir. Bireysel tekâmülünü tamamlayan bireyin, toplumda olgun bir şahsiyet olarak yer alması, ferdî ahlakın toplumsal sahada görünür kılınmasıyla beraber ideal bir sosyal iklimin inşa edilmesi büyük önem arz etmektedir.

5.2. Taasavufî Eğitimde İçtimâi İrşad Metodu ve Kasım Yağcıoğlu Örneği

Tasavvufî eğitimi, modern eğitimden ayıran temel fark; modern eğitimde verilen bilginin davranışa dönüşmesi istenilirken, tasavvufî eğitimde davranışlar vasıtasıyla bilgiye erişmektir. Tasavvufun tecrübî bilgi boyutunu esas alan yaşayarak öğrenme metodunda, bireyin tasavvufî hayatı bir yaşam biçimi haline getirmesi hedeflenmektedir (Çakmak İgalcı, 2022: 94). Söz konusu bu yaklaşım, talebenin bizzat yaşayarak ve hissederek tecrübe ettiği bir eğitimi kapsar. Bu eğitim sayesinde mürid yüksek düzeyde düşünme becerisi kazanarak mürşidin rehberliğinde problemin çözümü tecrübe edilerek müridin benliğine mal ettiği ve yaşam biçimi haline getirdiği bir bilgi elde edilmektedir (Gözütok, 2012: 135). Nitekim Kasım Yağcıoğlu'nun Bereketzade Medresesi Camii'nde uyguladığı sohbet meclisleri, bu yaklaşımın somut bir örneğini temsil etmektedir. Toplumun her kesiminden bireyin birlikte omuz omuza saf tuttuğu, musiki ve veciz sözlerle estetik bir zeminin inşa edildiği bu meclislerde, muhatapların o manevi atmosferi bizzat tecrübe etmeleri hedeflenmiştir.

Tasavvufî eğitimde içtimâi eğitim metodlarının başında sohbet gelmektedir. Sohbet, en yalın tanımıyla, bir mürşidin sözlerini dinlemek ve sözlerinden istifade etmek maksadıyla icra edilen dinî toplantıları ifade eder (Uludağ, 2009: 350). Bu metod, tebliğ ve irşadın yer aldığı sözlü bir eğitim olduğu kadar, manevî bir yansımayı ihtiva eden hâl eğitimini de barındırmaktadır. Bu bağlamda kişi sohbette salih kimselerle bir arada bulunduğundan hâl diliyle kalbî bir şifalanma tecrübe eder (Kocaman, 2020: 1163). Teorik düzlemde zikredilen bu yöntemin, yakın dönemdeki somut yansımalarından biri Kasım Yağcıoğlu'nun sohbet meclisleridir. Bereketzade Medresesi Camii'nde başlayan bu irşad halkası gün geçtikçe büyüyen ve günümüzde binlerce öğrenciye burs imkanı sağlayan kurumsal bir yapıya dönüşmüştür (L.Uçkan, Kişisel Görüşme, 24 Ocak 2026 ve Eğitim Hizmeti Bir Gönül İşidir, t.y.). Onun sohbet metodu, çeşitli enstrümanların ve ilahilerin eşlik ettiği, cemaatin dikkatini celp etmek adına nüktelere ve o an aktarılan fıkraların yer aldığı ve nihayetinde sohbetin ana temasını özetleyen veciz ifadelere veya ilahilerle nihayete erdirilen özgün bir düzeni ifade etmektedir. Sohbet halkasının içeriği yediden yetmişe, toplumun her cenahından kesimin yanyana omuz omuza saf tuttuğu, kucaklayıcı bir portre çizmektedir. Kasım Yağcıoğlu, sohbetlerinde soyut ahlâkî kavramları somutlaştırmak, dinleyicilerin konuyu özümsemesi ve empati kurmasını sağlamak amacıyla hikâye, kıssa ve menkıbelerden büyük oranda yararlandığı aktarılmaktadır. O sohbet meclislerinde sadece klasik kıssaları aktarmakla kalmamış, muhataplarının idrak ve dikkatlerini sürekli canlı tutmak adına anlatısını nüktedan bir tavırla zenginleştirmiştir. Böylece en ağır manevi reçetelerin bile her kesimden insan tarafından kolaylıkla özümsemiği ve zihinlerde kalıcı bir tablo haline geldiği müşahade edilmiştir (L. Uçkan, Kişisel Görüşme, 24 Ocak 2026). Tasavvufî eğitimde başvurulan bir diğer metod soru- cevap yöntemidir. Buna usulde mürid

belirli adablara dikkat ederek kafasına takılan soruyu mürşidine arzedebilir. Bu yöntemde mürşid, dinleyicilerin hazırbulunuşluklarını ölçerek, ilgi, ihtiyaç ve seviyeye göre eğitimin ayarlanmasını sağlamaktadır (Özdemir, 2001: 397). Nebevî eğitim metodunun bir mirası olan bu yaklaşım, Kasım Yağcıoğlu'nun irşad faaliyetlerinde merkezî bir rol oynamaktadır. Nitekim onun sohbet meclislerinde her bireylerin aklına takılan soruları rahatlıkla dile getirebildiği ve hatta Yağcıoğlu'nun muhtaplarının henüz dillendirmediği içlerinden geçirdikleri soruları dahi sezerek cevaplandığı aktarılmaktadır (Ö. Elbeyli, Kişisel İletişim, 28 Aralık 2025).

İçtimâî hayatın önemli kurucu unsurlarından biri de fütüvvettir. Sözlükte gençlik, erlik, yâğıtlık anlamlarına gelen fütüvvet, (Cebecioğlu, 2009: 87) tasavvufî ıstılahta kardeşinin kusurlarını örtme, affetme, görmezden gelme gibi büyük ahlakî erdemleri ifade etmektedir (Küçük, 2015: 163). Kasım Yağcıoğlu'nun, irşad meclislerini bir tamirhaneye benzeterek, 'buraya her model insan gelir, o modeli de öyle kabul edeceğiz, burası tamirhane' dediği aktarılmaktadır. Onun bu teşbihi günümüz dünyasına yansıyan bir fütüvvet örneğidir. Nitekim Yağcıoğlu'nun bu yaklaşımla talebeler arasında olası bir husumetin önüne geçmeyi hedeflediği, her bireyin müspet bir yönünü ön plana çıkararak talebelerin birbirini güzel hasletlerle yad etmesini sağladığı ve böylece toplumda samimi ilişkiler inşa etmeyi hedeflediği aktarılmaktadır (Ö. Elbeyli, Kişisel İletişim, 26 Mart 2026).

Sonuç olarak, Kasım Yağcıoğlu'nun irşad faaliyetlerinde somutlaşan ferdî ve içtimâî irşad metodları, tasavvufî eğitimin pratik hayattaki yansımalarıdır. Onun şahsında somutlaşan fitrat odaklı rehberliği, aşamalı eğitim usulü ve fütüvvet ahlakı gibi yöntemler, tasavvufî eğitimin durağan bir yapı olmadığını bilakis insan psikolojisini ve toplumun ihtiyaçlarını merkeze alan dinamik bir yaygın eğitim modeli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, çalışmanın bu aşamasına kadar verilen veriler araştırmanın nitel deseni kullanılarak somut çıkarımlar elde edilmiştir. Takip eden bulgular bölümünde elde edilen verilerin temel bulgularına yer verilecektir.

6. Bulgular

Bu araştırmada, Kasım Yağcıoğlu'nun bizzat kaleme aldığı bir eserinin bulunmamasından hareketle; sohbetlerinden derlenen *Tarihin Arka Bahçesi* isimli kitap, süreli yayınlardaki röportajları, *YouTube* platformundaki video kayıtları ve yakınlarıyla yapılan mülakatlar analiz edilmiştir. Yapılan içerik ve hermenötik analizler sonucunda, Yağcıoğlu'nun hayatı ve irşad metoduna dair ulaşılan temel bulgular şu şekildedir:

- a. Araştırmada ulaşılan en bariz bulgulardan biri, Yağcıoğlu'nun manevî şahsiyetinin tek bir tarikat kanalından değil Halvetî- Şâbânî, Nakşî-Kâdirî ve Rifâî gibi birden çok kanaldan beslenerek bereketli bir manevi kimlik inşa ettiğini göstermektedir.
- b. Yağcıoğlu'nun üveysî bir bağ ile bağlandığı, asırlar önce yaşamış Seyyid Mahmud Çağırğan Veli'nin manevî olgunlaşmasında merkezi bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Yedi yıl boyunca icra ettiği türbedarlık ve taşra hizmeti, onun toplumsal hayatta bir otorite olarak konumlanmasındaki ilk somut izlerdir.

c. 1977 yılında Bereketzade Medresesi Camii'ne atanması ve harabe konumundaki bu yapıyı ayağa kaldırmasıyla başlayan ve irfan meclislerinde halvet der-encümen düsturunun yaşandığı İstanbul'un merkezinde kurumsal bir ihya hareketine dönüştüğünü göstermektedir.

d. Yağcıoğlu'nun ferdî irşad metodunda her birey bir değer ve istidat olarak kabul edilmektedir. Tek düze bir eğitimden ziyade, müridlerin mizaç farklılıkları ve ruh dünyaları bir hekim edasıyla tespit edilerek kişiye özel yaklaşımlar sergilenmektedir. Nitekim ağırlık farkını gözetmesi ve bu sebeple Halvetî- Şâbânî zikri yerine Kâdirî zikri yaptırması ve her birine özel virdler vermesi tasavvufî eğitimde ferdî eğitim ilkesinin en somut bulgusudur.

e. İçtimâî irşad ekseninde sohbet meclislerinin çok katmanlı ve heterojen bir yapıda olması müşahade edilmiştir. Bereketzade'nin çevresinde toplum tarafından dışlanmış gruplarla kurduğu kucaklayıcı ve samimi iletişim sayesinde, topluma kazandırması günümüz dünyasının buhranlarında savrulan insana sosyal bir terapi merkezi olma özelliğini taşıdığını göstermektedir.

f. Yağcıoğlu'nun sohbet meclislerinde tercih ettiği vaaz üslubu tek düze değil, soyut manaları somutlaştırmak adına kıssalardan ve fıkralardan yararlandığı tespit edilmiştir. Muhataplarının dikkatini diri tutmak adına nüktedan tavırları ve sohbetlerini itikadi nitelikteki ilahi sözleriyle zenginleştirdiği görülmüştür. Bu özelliği salt bilgi vermek yerine müridlerin ruhlarını besleyen pedagojik bir özellik olarak değerlendirilmiştir.

g. İrşad meclislerinde her bireyin rahatlıkla soru sorabilmesi, soru- cevap metodunun etkin bir şekilde kullanılması, Yağcıoğlu'nun zihinlerdeki soruları bile sezerek cevaplandırması, meclisteki güven, aidiyet ve samimiyetin ön plana çıktığının göstergesi olarak bulgulanmıştır.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, yakın dönem Türk tasavvuf kültürünün Halvetî- Şâbânî silsilesinin son mümtaz temsilcilerinden Kasım Yağcıoğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve irşad metodu mercek altına alınmıştır. Bizzat kaleme aldığı bir eserinin bulunmamasından kaynaklanan yöntemsel boşluk, sohbetlerinden derlenen *Tarihin Arka Bahçesi* isimli kitap, süreli yayınlara verdiği röportajlar, dijital mecralardaki vaazları ve yakınlarıyla yapılan mülakatlar üzerinden aşılmış ve somut verilere ulaşılmıştır. Buna göre Yağcıoğlu'nun çok kanallı beslendiği tasavvufî neşve onun irşad metotlarını tek düzelikten çıkarmakta ve muhatap kitleye göre esneyebilen dinamik bir rehberlik anlayışını göstermektedir. Sohbet meclisleri soyut ahlaki değerlerin dikte edildiği ortamlardan ziyade, bireysel farklılıkların gözetildiği ve mizaca göre eğitimlerin verildiği, ahlaki unsurların bizzat tecrübe edildiği bir yaygın eğitim olma özelliğini taşımaktadır. Yağcıoğlu'nun irşadı bir terk-i dünya ve inziva anlayışının çok ötesindedir. Halvet der-encümen düsturuyla Bereketzade'nin kurumsallaşması ve binlerce öğrenciye burs vermesi, tekke kültürünün sosyal yardımlaşma ve hizmet anlayışı ile dinamik bir başarı öyküsünün göstergesidir.

Sonuç itibarıyla Kasım Yağcıoğlu, tasavvufu sosyal hayatın bizzat içine mezcetmesiyle ahlaklı, üretken, eğitilmiş bireylerin yetişmesini sağlayan ve bu noktada nebevî irşad

metodunu reçeteleştiren bir gönül insanı olarak Türk tasavvuf tarihinde özgün bir yer almıştır. Kayseri Üniversitesi bünyesinde yürüttüğümüz SYL2026-1239 nolu BAP projesi kapsamında hazırlanan bu araştırmanın verileri ışığında bundan sonra yapılabilecek akademik çalışmalar ve kurumsal uygulamalardaki önerilerimiz şunlardır: Kasım Yağcıoğlu'nun bizzat kaleme aldığı bir eser bulunmadığından, eser nezdinde yetiştirdiği müritleriyle yapılacak sözlü tarih çalışmaları ve mülakatlar daha geniş yelpazede yapılarak bu sözlü miras kaybolmadan kayıt altına alınmalı, yazılı ve dijital bir arşive dönüştürülmelidir. Yağcıoğlu'nun tasavvufi görüşlerini ve Halvetî tarikatının erkânını ihtiva eden, talebesi Fikret Yiğit tarafından 17 defa kontrol ettirdiği *Miyâr-ı Tarîk* isimli eserin akademik bir metin tenkit çalışması yapılarak literatüre kazandırılması önemli bir zarurettir. Yaygın din eğitimi süreçleri için esnek müfredat modelleri geliştirilirken, Yağcıoğlu'nun irşad metodunda başarıyla uyguladığı esnek müfredat odaklı yaklaşım esas alınmalıdır. Bereketzade Medresesi Camii'nde başlayan sosyal hizmet ve bağımlıların topluma kazandırılmasını hedefleyen manevi danışmanlık, bir vaka analizi olarak ders kitaplarına taşınmalıdır. Tasavvufun hizmet ve fütüvvet unsurlarının sivil toplum kuruluşları ile nasıl entegre edilebileceğine dair sosyoloji, psikoloji ve ilahiyat alanında disiplinler arası çalıştaylar düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Alucra Haber. 2025. "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kasım Yağcıoğlu'nun Cenazesine Katıldı". YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=5VeJ5p0Jr30>, Son erişim tarihi: 27 Mayıs 2026.
- Cebecioğlu, E. 2009. *Tasavvuf Terimleri Deyimleri Sözlüğü* (5. Bs.), İstanbul: Ağaç Kitapevi Yayınları.
- Ceyhan, S. 2021. *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (3. Bs.), İstanbul: İsam Yayınları.
- Ceyhan, S. 2024. *Üç Pîrin Mürşidi: Halvetiyye, Ramazânîyye Kolu ve Köstendilli Ali Alâeddin Efendi* (2. Bs.), İstanbul: İsam Yayınları.
- Çakmak İgalçı, E. E. 2022. *Tasavvufî Ahlâk Bazında Manevi Eğitim*, Ankara: Fecr Yayınları.
- Ebû Gudde, A. 2017. *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, Çev. E. Yıldırım. İstanbul: Otto.
- Eraydın, S. 1994. *Tasavvuf ve Tarikatlar* (4. Bs.), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Erkaya, M. E. 2016. "Tasavvufî Eğitim Metodu Olarak Halvet (Gümüşhânevî Örneği)", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (4), 1506-1515.
- Göktaş, V. 2011. "Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2), 137-155.
- Gölpınarlı, A. 1977. *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Gözütok, Ş. 2012. *Sûfî Pedagojisi*, İstanbul: Nesil Yayınları.

- Kara, M. 2002. *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, M. 2008. "Tekke Eğitimi ve Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), 107-138. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/655122>, Son erişim tarihi: 27 Mayıs 2026.
- Kasım Baba. 2025. "Kasım Yağcıoğlu (Kasım Baba) Cenaze Töreni", YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=L1w_l4y64I8, Son erişim tarihi: 27 Mayıs 2026.
- Kaygusuz, İ. 2022. "İslâmî Pratiklerin Kurumsallaşmasında Tasavvuf Hareketlerinin Rolü ve Modern Dönemde Tarikatların Yeni Konumu", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, 12, 87-114. <https://doi.org/10.53427/katre.1097738>
- Kılıç, M. E. 2016. *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar-II- Halvetî- Uşşâkîler*, İstanbul: Sufi Kitap.
- Kızıler, H. 2022. "Eğitim ve Tasavvuf". *Sosyal Bilimlerde Disiplinlerarası Çalışmanın İmkânı: Tasavvuf Örneği*, Editör/Hazırlayan: Haksever, A. C. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kocaman, K. 2020. "Tasavvufi Eğitimde Kullanılan Özel Eğitim Yöntemleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (70), 1162-1171.
- Küçük, H. 2015. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş* (6. Baskı), İstanbul: Ensar Yayınları.
- Öngören, R. 2011. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40, 119-146. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özturan, M. 2012. "Günümüz Halvetî- Şâbânî Postnişînlerinden Kasım Yağcıoğlu Hocaefendi", *I. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Velî Sempozyumu Şeyh Şa'ban-ı Velî'yi Anma ve Anlama (4-6 Kasım 2012)*, 2, 333-344.
- Seyyar, A. 2015. *Tasavvufî Sosyal Hizmet*, İstanbul: Rağbet.
- Tatçı, M. 2012. *Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Şa'bâniyye* (1. Bs.), İstanbul: H Yayınları.
- Uludağ, S. 1997. "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15, 393-395. İstanbul: TDV Yayınları.
- Uludağ, S. 2001. "Halvet der-encümen", *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Uludağ, S. 2009. "Sohbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37, 350-351. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yağcıoğlu, K. 2009. *Tarihin Arka Bahçesi* (1. Bs.), İstanbul: İkidünya Yayınları.
- Yağcıoğlu, K. 2013. "Eğitim Hizmeti Bir Gönül İşidir", *Feyz Dergisi*, <https://www.feyzdergisi.com/yazi/egitim-hizmeti-bir-gonul-isidir-kasim-yagcioglu-hocaefendi-hazretleri>, Son erişim tarihi: 27 Mayıs 2026.
- Zengin, A. Y. 2014. "Tasavvufi Eğitim Anlayışı İle Günümüzdeki Bazı Eğitim Kavramlarının Örtüştüğüne Dair Bir Çalışma", *II. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Sayfa 653-665.

İslam Devrimi Sonrasında Sinemaya İdeolojik Yaklaşımlar: İran Sineması'nda Siyasi İçerikli Filmlerde Şii Unsurlar

Emine BATMAN*

Özet

Bu çalışma, 1979 İran İslam Devrimi sonrasında şekillenen İran sinemasında siyasi içerikli filmlerin ideolojik bir aygıt olarak kullanımını ele almaktadır. Araştırmanın temel konusu, devrim sonrası süreçte ve özellikle İran-İrak Savaşı atmosferinde üretilen sinema eserlerinde karşımıza çıkan Şii unsurların; din, siyaset ve mezhep üçgeninde nasıl konumlandırıldığını derinlemesine analiz etmektir. Çalışmanın temel amacı ise devrimle birlikte değişen siyasi yönetimin, resmi mezhep olan Şiiliği sinema aracılığıyla toplumsal ve siyasal sahada nasıl bir meşruiyet aracı olarak kullandığını ve bu mezhebi sembollerin filmlerdeki tezahürlerini kronolojik bir perspektifle ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında, sinemanın sadece sanatsal bir ifade biçimi değil, aynı zamanda devletin ideolojik aktarımını sağlayan stratejik bir "diplomatik silah" olarak nasıl işlev gördüğü sorunsallaştırılmaktadır. Araştırmanın evrenini İran sinemasına ait eserler oluştururken, örneklemine ise 1979 ile 2021 yılları arasında üretilen ve doğrudan siyasi/askeri temalar içeren Mücahidin Feryadı, Kurtuluş, Hiva, Keskin Nişancı gibi toplamda 30'dan fazla film teşkil etmiştir. Çalışma, İran sinemasında Şii unsurların özellikle İran-İrak Savaşı döneminde vatanseverlik ve şehadet kültürüyle harmanlanarak sunulduğunu, devrim sonrasında ise Sünni-Şii farklılaşması yerine Şii geleneğinin kapsayıcı bir kültürel kimlik olarak ön plana çıkarıldığını ortaya koymaktadır. Çalışma ayrıca İran sinemasındaki bu ideolojik dönüşümün, günümüzde de benzer motivasyonlarla devam ettiği ve sinemanın toplumsal hafızayı inşa etmede merkezi bir rol oynamaya devam ettiğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İran, İslam Devrimi, Sinema, Propaganda.

Ideological Approaches to Cinema After the Islamic Revolution: Shiite Elements in Politically Themed Films in Iranian Cinema

Abstract

This study examines the use of politically charged films as an ideological tool in Iranian cinema, which took shape after the 1979 Iranian Islamic Revolution. The main focus of the research is to deeply analyze how Shiite elements, particularly those appearing in films produced during the post-revolutionary period and especially in the context of the Iran-Iraq War, are positioned within the triangle of religion, politics, and sect. The primary aim of the study is to reveal, from a chronological perspective, how the political regime that changed with the revolution used Shiism, the official sect, as a tool of legitimacy in the social and

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: emine.batman2@ogr.sakarya.edu.tr
Bu bildiri, "1919B012422623" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Proje Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Feyza DOĞRUYOL).

political sphere through cinema, and how these sectarian symbols manifested themselves in films. Within the scope of the research, the problematization of how cinema functions not only as an artistic form of expression but also as a strategic "diplomatic weapon" enabling the state's ideological transmission is explored. While the research universe consists of works from Iranian cinema, the sample comprises more than 30 films produced between 1979 and 2021 that directly contain political/military themes, such as *The Cry of the Mujahideen*, *Liberation*, *Khiva* and *The Sniper*. This study reveals that in Iranian cinema, Shia elements were presented intertwined with patriotism and a culture of martyrdom, particularly during the Iran-Iraq War, and that after the revolution, the Shia tradition was emphasized as an inclusive cultural identity, replacing the Sunni-Shia dichotomy. The study also argues that this ideological transformation in Iranian cinema continues today with similar motivations, and that cinema continues to play a central role in constructing social memory.

Keywords: Iran, Islamic Revolution, Cinema, Propaganda.

1. Giriş

İran, 1979 yılında Ruhullah Humeyni (ö. 1989) liderliğinde gerçekleşen ve dünya tarihi açısından eşine az rastlanır bir örnek olan İslam Devrimi ile yeni bir döneme girmiştir. Bu devrimi özgün kılan en temel özellik, din adamları sınıfı tarafından ve büyük ölçüde dini söylemlerle gerçekleştirilmiş olmasıdır (Uyar, 2020). Devrim sonrası kurulan İran İslam Cumhuriyeti, resmi mezhep olarak Şiîliğin İmâmîyye kolunu benimsemiş (Onat, 2013), bu durum devletin yönetim sisteminden kültürel hayatın her alanına kadar mezhebi bir rengin hakim olmasına yol açmıştır. Humeyni'nin bu devleti İslam Cumhuriyeti şeklinde adlandırması ile her ne kadar İslam kimliği öne çıkarılmak istenmiş olsa da Şiî-İmâmîyye mezhebinin etkisi ülkedeki her sahada kendisini göstermiştir. Bu durum ülke sınırlarını da aşarak devrim ihracı politikasının da önünü açmış; ilerleyen yıllarda İran'ın dış politikasını da şekillendirmiştir.

İran'da kökleri 1900'lü yıllara dayanan sinema da (Dadak, 2019) ülkedeki bu önemli rejim değişikliğinden etkilenmiştir. Esasen yeni rejim tarafından kısa zamanda gücü keşfedilen sinema, başlangıçta şüpheyle yaklaşılan bir alan olsa da bizzat Humeyni tarafından halkın eğitimi için kullanılması gereken bir araç olarak tanımlanmıştır. Humeyni'nin sinemayı meşrulaştırması ile rejim, sinemayı dışlamak yerine onu kendi ideolojisini halka ve dünyaya aktaracak "diplomatik bir silah" ve propaganda aracı olarak yeniden kurgulamıştır (Şişikoğlu, 2022). Özellikle yeni kurulan Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı'nın denetimiyle sinemada devrim ruhu, şehadet ve milli mücadele gibi temalar ön plana çıkarılmıştır.

İran İslam Devrimi İran açısından sadece siyasi ve kurumsal bir yönetim değişikliğini ifade etmemiş; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve sanatsal yapıyı da kökten dönüştürmüştür. Devrim sonrasında inşa edilen yeni teokratik nizam kitleleri mobilize etmek, devrim meşruiyetini pekiştirmek ve yeni kimlik inşasını gerçekleştirmek adına sanatı, özellikle de sinemayı güçlü bir enstrüman olarak yeniden yapılandırmıştır. Bu çalışmanın temel odağı söz konusu ideolojik aktarımın merkezinde yer alan Şiî teolojisine ait unsurların devrim sonrası

siyasi içerikli İran sinemasında nasıl kodlandığını, üretildiğini ve nasıl etkili bir güce dönüştürüldüğünü analiz etmektir. Çalışmamız kapsamında belirlenen filmler sistematik ve raporlanabilir bir metodoloji ile ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, içerik analizi, sinematografi açısından gösterge bilimsel analiz ve kullanılan imge ve söyleme dayalı olarak söylem analizi, bu çalışmanın yöntemlerini teşkil etmektedir.

2. İran İslam Devrimi ve Sinemanın Dönüşümü

Humeyni'nin devrim hedefinin başarıya ulaşmasının akabinde İran'da din adamları liderliğinde her alana sirayet eden önemli bir dönüşüm süreci başlamıştır. Devletin resmi mezhebi olarak İmâmiyye, o güne kadar siyasette göstermediği gücünü kurulan bu yeni devletle birlikte göstermeye başlamıştır (Uyar, 2020). Nitekim Humeyni'nin İslam siyaset düşüncesine bir katkı olarak sistematize ettiği velâyet-i fakih sistemi İmâmiyye'nin eski dini-siyasi kabullerini yıkıp yerine din adamlarının imam adına aktif şekilde siyasette olduğu yeni bir sistemi ifade etmiştir (Biçen, 2022). Bu yeni sistemin etkisi başta dini alanlar olmak üzere sosyal, ekonomik, dış siyaset gibi hususlarda açıkça görülmektedir.

İran'da sinemanın köklü tarihi onu günümüzde de sinema alanında önemli bir noktaya taşımıştır. Devrim öncesinde 1900'lü yıllardan itibaren ivme gösteren bu araç, devrim sonrasında da desteklendiği için sınırlı bir alanda da olsa gelişim gösterebilmiştir. Başta İslam Devrimi'nin hikayeleştirilmesi ve sinemaya taşınması, sinemada devrim ruhu, devrim şehitleri, devrimin zaferi gibi temaları da beraberinde getirmiştir. İran sinemasının devrim sonrasında belirli kurallar ve sınırlar dahilinde de olsa desteklenmesi bugün dünyadaki sanat çevrelerinde İran sinemasının önemli bir etki alanına ulaşmasını sağlamıştır (Özen - Arpacı, 2018).

Devrim öncesinde İran'da sinemaya baktığımızda 1950'lerden itibaren özellikle büyük şehirlerde sinema salonlarının sayısında artış yaşandığı ve İran halkının yabancı filmlerle yoğun bir şekilde karşılaşmaya başladığı söylenebilir. Bu çok yönlü kültürel etkileşim İran sinemasında Farsi film olarak bilinen bir sinema geleneğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Farsi filmler daha ziyade melodram yapısında olup abartılı duygular, müzik ve dansla gelişen olay örgüsü konularıyla işlenmiş bir karakteristik yapıya sahiptir. Aile dramları, imkansız aşk hikayeleri, fakir kız zengin erkek çatışmaları, filmlerdeki kadın temsilin çoğunlukla ahlaki düşüşün sembolü olarak sunulması, Mısır, Türkiye ve Hindistan sinema geleneğinden esinlenme gibi konular görülmektedir. Ayrıca sinema içerikleri, İran toplumunun kültürel kodlarıyla uyumlu olmadığı için sinema uzun yıllar boyunca halkın büyük bir kesimi tarafından ahlaki tehdit olarak algılanmıştır (Aktaş, 2015).

Devrim rehberi Ali Hamaney'in diplomatik silah olarak tanımladığı sinema, devrim öncesi İran'ında da esasen benzer bir işlev görmekteydi. Pehleviler döneminin lideri Rıza Şah da sinemayı modernleşme politikalarının bir aracı olarak kullanmaktaydı. Dolayısıyla devrimle birlikte sinemanın yine ideoloji aktarımı olarak kullanılmaya devam ettiği rahatlıkla söylenebilir. Şahlık rejiminin modernleşmeyi destekleme amacıyla sinemayı kullanması, devrimin başladığı esnada sinemaya duyulan öfkenin sonucu olarak sinema salonlarının saldırıya uğramasını beraberinde getirmiştir. Sinema Batı'nın kültürel taşıyıcısı olarak

görüldüğü için Şah rejimine bir tepki olarak insanlar öfkelerini salonlara saldıracak göstermiştir (Aktaş, 2015).

Devrim sonrası çekilen ilk film olan *Mücahidin Feryadı* isimli film, sinemanın nasıl bir araç olarak işlev gördüğünü anlatan ilk örneklerdendir. Filmde devrim ruhu, cihad, şehadet, fedailik gibi kavramlar ve temalar üzerinden izleyiciye aktarılmaktadır. Literatürde de "İslamcı sinema", "İslamî sinema", "Siyasal İslamcı sinema" ve "Siyasal sinema" gibi kavramlarla karşılık bulan bu yeni tür (Batur, 2007; Şişikoğlu, 2022) İran'da devrim sonrası filmlerin temasını teşkil etmektedir.

1979 yılında hemen devrimin akabinde patlak veren İran-Irak Savaşı sinemanın da konularının evrilmesine ve yeni bir anlatım alanı doğmasına sebep olmuştur. Savaş döneminde faaliyetler dursa da savaş sonrasında çekilen filmlerle milli mücadele ve savunma ruhu dini öğelerle canlı tutulmaya çalışılmıştır. Sinemadaki bu çabalar doğrultusunda siyasi makamlar ile dini makamlar arasında bir bağ kurulmuş ve devrim, savaş, Batılı ülkelerle mücadeleler gibi siyasi konular dini ve mezhebi unsurlarla sinemada temsil edilir olmuştur. Bu tarz filmlerin çekilmesi için yönetmenler teşvik edilmiş ve desteklenmiştir (Özkan, 2020).

İranlı yönetmen İbrahim Hatemikiya'nın filmleri bu konuda örnek gösterilebilir. Hatemikiya çok sayıda film çekerek bu filmlerde kendi cephe deneyimlerini sinemasına aktarmış; tarihi ve toplumsal hafızayı diri tutmayı hedeflemiştir. Filmlerinde yoğun şekilde savaş temasını "cihad" olarak işleyen yönetmen, Karakterlerin geçmişi veya aile bağlarından ziyade tamamen maneviyatlarına odaklanılırken, şehadet ise en yüksek saadet ve manevi bir emir olarak sunmuştur (Özkan, 2020).

Devrim sonrası İran sinemasında temalarda önemli bir propaganda faaliyeti ve mezhebi tanıtım dikkati çekmektedir. Bu temaları Kerbelâ Paradigması ve Şehadet Kültürü, Mazlumluk ve Müstekbirlere Karşı Direniş, Ritüeller ve Görsel Sembolizm gibi ana başlıklar altında toplamak mümkündür. Örneğin Şiî düşüncesinin en dinamik unsurlarından biri olan Kerbelâ Olayı, bu hadise sürecinde Hz. Hüseyin'in duruşu ve "şehadet" kavramı özellikle devrim sonrası siyasi ve savaş içerikli (*Kutsal Savunma - Difa-i Mukaddes*) filmlerin ana konusu haline gelmiştir. Filmlerdeki cephe sahneleri, fedakarlıklar ve haksızlığa karşı direniş motifleri, tarihsel Kerbelâ anlatısıyla özdeşleştirilmektedir. Filmdeki karakterlerin şehit olmayı istemesi, şehit olan arkadaşlarına çok özendikleri ve onların yanına gideceklerine olan motivasyonları, şehitliği bir son değil adeta bir başlangıç olarak kabul etmeleri öne çıkan başlıca mesajlardır. Benzer şekilde devrimin de retoriğinde sıkça yer alan Humeyni tarafından sıkça vurgulanan "Müstazaflar" (ezilenler) ve "Müstekbirler" (ezenler/emperyalistler) ayrımı, Şiî teolojisinin adalet anlayışıyla ilişkilendirilmiş ve filmlere yansıtılmıştır. Siyasi içerikli filmlerde dış güçler, şah rejimi veya dönemsel düşmanlar karşısında mazlum halkın Şiî direniş ahlakıyla bağlantılandırılmaktadır. Şiî kültürün önemli parçaları olan aşure matemleri, ta'ziye (taziye) tiyatroları, sine-zen (göğse vurma) ritüelleri, yeşil ve siyah renklerin kullanımı, sancaklar ve dini mekanların (camiler, türbeler) siyasi mesajı desteklemek adına birer görsel metafor olarak kullanıldığı da devrim sonrası İran sinemasının ana karakterlerinden olmuştur. Takip eden başlık altında yukarıda kısaca bahsi geçen temalardaki filmler alt başlıklar halinde işlenecektir.

3. Siyasi İçerikli Filmlerde Mezhebi Unsurlar

İncelediğimiz filmlerden elde ettiğimiz bulgular sinemanın Şii ideolojiyi inşa etme ve koruma noktasında ne kadar etkin kullanıldığını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Mücahidin Feryadı, Elveda Dost, Hayattan Daha Güzel, Muhacir, Şam Saatine Göre ve Mustafa Çamran (Che) gibi yapımlar analizimizin merkezinde yer almıştır. Fim sahnelerinde kullanılan dini semboller ve metaforlar; karakterlerin Şii tarihindeki önemli şahıslarla (İmam Hüseyin, Hz. Ali vb.) olan özdeşlik kurma biçimleri; filmlerdeki dua, yas ve ritüel kullanımlarının siyasi mesajla olan bağı; Irak'ın "Sünni" karakterinin bu filmlerde bir "öteki" olarak nasıl temsil edildiği gibi hususlar filmlerde ilk olarak göze çarpan önemli bulgulardır. Bu bağlamda filmlerde karşımıza çıkan temalar; mazlumiyet ve zulme direniş, Şiiliğin ana figürlerinden olan Hz. Hüseyin üzerinden şekillenen mazlumin haklı direnişi teması; adalet arayışı, haksızlığa baş kaldırma, toplumsal sorumluluk bilinci, zalim mazlum ikilemi; imamet inancı ve bununla ilişkili rehberlik ve manevi otorite; bilgeliği temsil eden dindar karakterler, ahlaki sorunları çözen manevi rehber tipleri; kahramanların Şii terminolojiden beslenerek içsel yolculuğa çıkmaları şeklinde sıralanabilir.

3.1. Mazlumların Direnişi ve Şehadet: Kerbela Metaforunun Modern Döneme Taşınması

Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi günümüzde Şia'ya Hz. Hüseyin ve bu acı hadise üzerinden önemli bir anlatım alanı açmıştır. Kerbela hadisesi de diğer bazı hadiseler gibi Şii tarihinde zaman içinde inşa edilmek istenen toplumsal algılara göre yeniden yorumlanmıştır. Bu süreçte Hz. Hüseyin, sadece trajik bir biçimde canını feda eden bir kurban olmaktan çıkarılarak, devrimci bir kalkışmanın fitilini ateşleyen bir öncü figürüne dönüştürülmüştür (Bozan, 2017). Bu devrimci ve zulme karşı sessiz durmayıp isyan eden mücadeleci figür İran'daki devrim sürecinde de oldukça elverişli bir metafor oluşturmuştur. Kitleler Humeyni liderliğinde Kerbela hadisesinde Hz. Hüseyin'in duruşuna benzer şekilde harekete geçirilmeye çalışılmıştır.

İran sineması özelinde Kerbela hadisesinin ele alınışına baktığımızda hem İslam devrimi temalı hem de Defâ-i Mukaddes olarak adlandırılan İran-Irak savaşını konu edinen filmlerde Kerbela temasının ana omurgayı oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir. Şehadet ve kendini feda bilinci bu filmlerin ana mesajını teşkil etmektedir. Bu filmlerde ana karakterlerin mücadelesi Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'daki mücadelesiyle özdeşleştirilmektedir. Örneğin, *Muhacir* filminde şehit olan bir askerin son anlarında Kerbelâ sahnelerini ve yanan çadırları görmesi, savaşın binlerce yıl önce gerçekleşmiş bir hadise ile nasıl irtibatlandırıldığını ve filmin teolojik bir zemin üzerine oturtulduğunu açıkça göstermektedir.¹ Benzer şekilde Elveda Dost filminde de savaşa giden askerler arasında geçen diyalog Hz. Hüseyin ve amcasının oğlu Müslim b. Akil arasında geçen diyaloga benzetilmiştir. Cepheye gidecek olan bir askere arkadaşı "Müslim

¹ <http://www.yenikaynak.com/muhacir.html>

gönlünü Hüseyin a.s'ın eline verdi, Kufe'ye gitti. Eğer müslimsen teslim ol." diyerek ona Kerbela'nın mesajını ulaştırmaktadır.²

Şehadet teması doğal olarak bu filmlerin ana temasıdır. Savaşan askerlerin aileleri ve yakınlarıyla olan ilişkilerin işlenmesi, askerlerin cephedeki durumlarının gösterilmesi ile izleyicinin askerlerle psikolojik bir yakınlık kurması amaçlanmaktadır. Örneğin *Elveda Dost* filmi İslam uğruna canını feda ettiği belirtilen şehitlere ithaf edilmiştir. Film savaş ve şehitlerle ilgili üç ayrı hikaye üzerine kurgulanmıştır. Şehitlerin geceleri evlerine uğramaları, sokaklarda toplu şekilde arkadaşlarıyla gezmeleri anlatılarak filmde şehitlik ve şehadetin metafiziksel boyutu ön plana çıkarılmaktadır. Babası şehit olan bir kız çocuğunun her gün onu tren garında beklemesi izleyiciye dokunaklı bir olay şeklinde anlatılarak bu kız ile izleyici arasında duygusal bir bağ kurmaya çalışılmaktadır.³

Filmlerde Şiî siyasi tarihi için önemli bazı simge hadiseler de yer verilmiştir. Örneğin *Mustafa Çamran* filminde "Kırmızı Mendilliler" hikayesine atıfta bulunularak şehadet teması işlenmiştir. Bu hadise devrim sürecinde "Kırmızı mendilini arkadaşına bırakıp cepheye giden genç", "Şehit olmadan önce mendilini annesine veren asker" gibi şehitlerin yolunu sürdürme ve kanla yazılan bir direnişin sembolü olarak yarı-efsanevi bir anlatıya dönüştürülmüştür. Filmde savaşı son seçenek olarak görüp uzak durmak isteyen Çamran, komutan Asgar tarafından uyarılarak Kırmızı Mendilliler hatırlatılmış ve şehadet istemek hatırlatılmıştır.⁴

3.2. Düşmana Bile Merhamet: Önemli Profillerin Anlatımı

İran İslam devriminin en önemli profili şüphesiz Ruhullah Humeyni'dir. Klasik dönem Kerbela anlatımı Hz. Hüseyin üzerinden şekillendiği gibi modern dönem savaşları anlatılırken de işlenen en önemli kişi de Humeyni'dir. Genellikle film sahnelerinin arkasında yahut ekranın bir köşesinde Humeyni'nin portresi dikkati çekmektedir. Onun devrim sırasındaki liderliği karakterlere örnek bir profil olarak sunulmakta; "Allah'ın askeri" şeklinde taltif edilmektedir.⁵ Devrim sürecinde veya sonrasında önemli rol oynamış İran ve Irak'taki Şiîlerden önemli kişilerin de örnek profiller olarak sunulduğu görülmektedir. Komuta kademesinden bazı şahıslar, devrimde Humeyni'nin ekibinde veya çevresinde olan şahıslar ve bunların hayat hikayeleri önemsenmekte ve bu isimler sıkça övülmektedir. Örneğin İran İslam Devrimi Huveyze Kolordu Komutanı Seyyid Hüseyin Alemülhuda'nın hayat hikayesinin anlatıldığı *Hayattan Daha Güzel* filmi, Alemülhuda'nın Irak'ın bir beldesindeki halkın yardımına koşmasını işlemektedir. Filmde Alemülhuda kendine işkence yapmış olan bir Savak üyesini idamdan kurtarmaktadır. Bu hareketleriyle o oldukça merhametli gösterilmekte ve baş düşmanını bile affederek ona büyük bir ders vermektedir.⁶ Benzer şekilde *Muhacir* filminde ünlü bir komutan düşman saflarını izlerken, karşı taraftaki kulenin merdivenlerinde düşman askerini görür. Ancak kumandadaki bomba düşmesine basmaz ve o kuleden indikten sonra kuleyi patlatır. Bu şekilde komutanın savaşta bile düşmanına merhamet ettiği işlenmektedir.⁷

² <http://www.yenikaynak.com/elveda-dost.html>

³ <http://www.yenikaynak.com/elveda-dost.html>

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=-oFQoeb9tYs>

⁵ <http://www.yenikaynak.com/muhacir.html>; <https://www.youtube.com/watch?v=-oFQoeb9tYs>

⁶ <http://www.yenikaynak.com/hayattan-daha-guzel.html>

⁷ <http://www.yenikaynak.com/muhacir.html>

İran İslam Devrimi için önemli bir şahıs olan Mustafa Çamran da sinemada ismi sıkça tekrar edilen profillerdendir. 1970 yılında "Hareketü'l-Mahrumin" (Mahrumlar Hareketi) adlı yapıyı hayata geçiren Çamran, kısa süre sonra Musa Sadr ile birlikte bu oluşumun askeri kanadı işlevini görecektir olan "Emel" örgütünün temellerini atmış; . İsrail'e karşı silahlı direnişte önemli bir misyon yüklenmiştir. İran'da devrimin gerçekleşmesiyle birlikte ülkesine geri dönerek Devrim Muhafızları Ordusu'nun (Sıpah-ı Pastaran) kurumsal yapısının oluşturulmasında aktif görevler üstlenmiş ve bu şekilde mücadelesi filmlerde sıkça işlenen bir kişi olmuştur.⁸ Çamran'ın hayatının bir kesitinin konu edinildiği aynı ismi taşıyan film konumuz açısından önemli mesajlar içermektedir. 1979 yılında devrimin hemen akabinde İran'ın ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı bölgelerinde yaşanan ayaklanmaları konu eden *Mustafa Çamran* filmi, Çamran'ın bu bölgeye giderek ayaklanmayı barışçıl yollarla bastırmasını anlatmaktadır. Çamran samimi bir Şiî olarak filmde oldukça merhametli ve barış yanlısı bir profil olarak işlenmektedir. Onun bu yönü farklı sahnelerde sıkça vurgulanmaktadır. Örneğin askerin can çekişen bir atı öldürmesine müsaade etmez, "*Biz katil değiliz.*" diyerek askeri durdurur. Yine yakalanan Kürt bir liderle iş birliği yaparak ayaklanmayı daha fazla kişi ölmesin diye barış ve müzakere yoluyla çözmeye çalışır. Bir başka sahnede ise yolda gördüğü kopmuş bir çiçeği alır ve bir askerin silahının üstüne koyar. Silah ve çiçek izleyiciye bir tezat üzerinden barış mesajı vermektedir.⁹ Dolayısıyla tüm bu sahnelerde Çamran, düşmanlarına karşı savaşta bile merhametli olmayı ve affetmeyi, şiddete canı pahasına da olsa son çare olarak başvurmayı düstur edinen bir profil olarak sunulmaktadır.

Savaşta esir düşen kişilere muamele de Şiî profillerin merhametini vurgulamak adına seyirci karşısına çıkarılan hususlardan birisidir. Çamran'ın kendi askerlerini, esir aldıkları askerlere yönelik muamele konusunda uyarması buna örnektir. Çamran "hepimiz Müslümanız, onlar da esirimiz." şeklinde kendi askerini uyarmaktadır. Bu anlatılarda ortak olan husus, mücadeleci Şiîlerin ahlaken düşmandan üstün olduklarının vurgulanması ve düşman safında olan "diğer"lerine her an bir ders vermekte oldukları gerçeğidir. Bu şekilde düşmana karşı askeri olarak güç yetiremeseler bile ahlaki üstünlük kazanılmaktadır.

Filmlerde kadın varlığına ilişkin önemli bir husus da kadınların genelde maneviyat ve ahlaki olarak üstün şahıslar olarak işlenmesidir. Bazı dönemlerde silik de olsa işlenen kadınlar, savaş filmlerinde daha net şekilde bazen asıl karakter şeklinde karşımıza çıkmaktadırlar. Özellikle cepheyi ele alan filmlerde kadın figürler, mücadelenin ruhani boyutunu sonraki kuşaklara miras bırakma misyonuyla karşımıza çıkmaktadır. Bazı senaryolarda ise bu karakterler, ön saflarda çarpışan askerlerin cephe gerisinde yaslandıkları en önemli manevi dayanak ve motivasyon kaynağı olarak konumlandırılır. Dolayısıyla kadınların savaş filmlerinde tamamen yok sayılmadığı, hatta askerlerin manevi destekçisi olmak şeklinde bir rolle bize sunulduğu görülmektedir. İranlı yönetmen Hatemikiya, bu hususu başarıyla işleyen isimlerdendir (Özkan, 2020).

⁸ <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2016/06/20/1109626/sehid-dr-mustafa-çamran>

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=-oFQoeb9tYs>

3.3. Mezhebi Sembollerin Kullanımı

Filmlerde operasyon anlarında veya zor durumlarda Şiilik için önemli görülen kişilerin isimleri anılmaktadır. Bu kişiler genelde Hz. Ali'nin ailesi veya imamlardır. Askerler veya asker olmasa da süreç içerisinde zor durumda kalmış olan kişilerin dilinden "Ya Ali", "Ya Zehra", "Ya Hüseyin" nidaları bir parola veya güç kaynağı olarak kullanılmaktadır. Işid tarafından esir alınan ve kafası kesilmek suretiyle infaz edilmek üzere olan askerlerin "Selam olsun sana Ya Fatıma, Selam olsun sana Ya Hüseyin" demeleri yakın çekim kamera ile seyirciye gösterilmektedir.¹⁰

Şiilerin namaz kılarken alınlarını deşdirdikleri Türbet taşı ve Kerbela taşı diye de isimlendirilen taş, namaz kılan kişilerin önünde yer almaktadır. Genellikle namaz sahnelerinde Kerbelâ taşı kullanımı gibi görsel öğelerle Şiî kimlik vurgulanmaktadır.¹¹

Karakterlerin isimlerinin seçilmesinde de aynı mezhebi hassasiyetin sürdürüldüğü görülmektedir. Şiî tarihi açısından önemli hikayelere sahip kişilerin isimleri asker veya halktan karakterlere verilmekte ve bu isimler yaşatılmaya çalışılmaktadır. Murtaza, Rıza, Rukiyye, Asgar gibi isimler imamların lakapları veya ehl-i beytten kişilere ait isimlerdir.

3.4. "Diğer"lerinin Anlatımı

Kerbela hadisesini Hz. Hüseyin'in mazlumiyeti üzerinden sinemaya çokça taşıyan Şiiler Yezid'i de "zalim" bir profil ve düşman olarak sıkça karakterize etmektedir. Devrim sürecinde Şah'ın kişiliğinde bir metafor olarak kullanılan Yezid, İran-İrak Savaşı sürecinde Irak'ın temsiliyetinde anlatılmaktadır. Dolayısıyla Şîa'nın tarihsel süreç içerisinde düşman olarak gördüğü kişiler modern dönemde de Şîa'nın karşısındaki "öteki" ve "diğeri" olmaktadır.

Siyasi içerikli filmlerde de bu durum sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dönem dönem değişen "düşman" yaşanan hadiselerle göre bazen Irak bazen Şah rejimi bazen İsrail bazen de IŞİD olabilmektedir. Düşman sadece askeri bir güç değil, aynı zamanda Hz. Hüseyin'in karşısındaki "Yezid" figürünün güncel bir temsili olarak sunulmaktadır. Örneğin son dönem filmlerinden biri olarak karşımıza çıkan *Şam Saatine Göre* filmi, doğrudan Suriye'de IŞİD ile mücadeleyi konu edinmektedir. Film bize Suriye'de toprak ele geçirip hilafet ilan eden Işid'e karşı savaşan İranlıların hikayesini anlatmaktadır. Bu anlatı boyunca Şiî mezhebi unsurlar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Nitekim film Hz. Hüseyin'e adanmıştır. Özellikle Şam'daki Seyyide Zeynep türbesinin filmde merkez alınması, esasen Işid ile olan siyasi çatışmanın Şiî kutsallarını koruma motivasyonu harmanlandığını göstermektedir. Filmin son sahnesinde uçak intihar saldırısını Şam'ın merkezine yapacakken İranlı pilot kendini feda ederek şehri kurtarmaktadır. Yukarıdan Şam'ı gösteren kamera, bu şehirde Şiilerin ağırlıklı olarak merkez edindikleri Seyyide Zeynep Cami'sini göstererek mezhebi kabullerini bize hatırlatmaktadır.¹²

Hayattan Daha Güzel filminde ise farklı bir durum dikkati çekmektedir. Irak Sünni ağırlıklı bir coğrafya olmakla birlikte filmde Saddam döneminde Şiilerin yaşadığı bir yeri konu edinir.

¹⁰ <http://www.yenikaynak.com/sam-saatine-qore.html>

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=-oFQoeb9tYs>

¹² <http://www.yenikaynak.com/sam-saatine-qore.html>

Komutan Alemülhüda beldeyi kurtarınca sahnede Irakta yaşayan Şîîlerin sevinci açıkça gösterilir. Dolayısıyla bu filmde "diğeri" Saddam yönetimindeki Sünnilerdir. Bu sefer Şîîler bu gruplara karşı kazandıkları zaferi kutlamaktadırlar.¹³

Son olarak İran'ın özellikle devrim sürecinde önemli bir "öteki" düşmanı olan İsrail de siyasi içerikli filmlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Humeyni devrim sürecinde Şah ile İsrail'i eşitleyerek Şah rejimine karşı yürütmekte olduğu mücadelesini İsrail'e karşı yürütüyorsa bir dil benimsemiştir. Bu şekilde muhtemelen İsrail'in karşısında olan İslam ümmetinin de desteğini almak isteyen Humeyni bu propaganda dilinde başarılı da olmuştur denebilir. Filmlerde de bu durum sıkça tekrarlanır. Örneğin *Mustafa Çamran* filmindeki diyaloglarda Çamran Kürtleri isyana teşvik eden unsur olarak İsrail'i görmekte ve "*Bu işte bir İsrail kokusu alıyorum.*" şeklinde bunu vurgulamaktadır.

Diğerleri ile mücadelede dikkat çeken husus bölgedeki Şîî grupların tek hedef etrafında birleşmiş büyük ve ayrılmaz bir güç olarak ortaya konmaya çalışılmasıdır. Lübnan-Irak-Suriye üçgeninde Şîî grupların İran ile bağlantılandırılması, Şîîlik üzerinden bir mezhebi anlatının ortaya konması açıkça bu ülkelerin ve içerisindeki grupların mezhep birliği etrafında buluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu da İran'ın devrim sonrası ortaya koyduğu devrim ihracı politikasının filmlere yansması olarak değerlendirilebilir. Humeyni görselleri, devrime yapılan vurgu, devrimdeki askeri öğelerin ve efsanevi, hikayelerin şahadet anlatısı üzerinden sıkça vurgulanması, İsrail karşıtlığının vurgulanması ile bölgede bu Şîî güçlerin İsrail'in karşısında açıkça konumlandırılması gibi hususlar bu iddiamızı güçlendiren hususlar olarak sıralanabilir.

4. Sonuç

Devrim sonrası İran sinemasında siyasi filmlerin devrimin ilk yıllarından günümüze doğru gelindikçe yoğun bir mezhebi propaganda aracına dönüştüğü açıktır. Gerek Şîa'yı merkeze alan mezhebi unsurlar gerekse de karakterlerin dünya görüşleri bizlere Şîî-İmâmî kültürü genel olarak vermek istedikleri mesajları yansıtmaktadır. Sinema İran'da sadece bir sanat dalı değil Kerbelâ hadisesi, imamet düşüncesi ve yas kültürü gibi Şîî unsurlar üzerinden toplumsal bir hafıza ve militan bir dindarlık inşa etme aracı olarak gelişim göstermiştir. İslam Devrimi ideolojisi, sinema ekranı aracılığıyla mezhebi bir kimlik inşasına hizmet etmekte ve siyasi hedefleri dini motiflerle meşrulaştırmaktadır.

Filmlerde işlenen karakterlerin dünya görüşleri, ahlaki ikilemleri ve motivasyonları, Şîî-İmâmî teolojisinin kodlarıyla titizlikle örülmektedir. Adaletsizliğe karşı boyun eğmeme, haklı davanın peşinde feda olma ve masumiyetin korunması gibi temalar, doğrudan imamet düşüncesinin sinematik birer yansımasıdır. Karakterler yalnızca bireysel kahramanlar olarak değil gaybet döneminde adaleti ayakta tutmaya çalışan, velayet-i fakih makamına sadık ve idealize edilmiş Şîî anlatısının prototipleri olarak inşa edilmektedir. Bu bağlamda sinema ekranı izleyiciye sadece bir hikaye sunmamakta aynı zamanda ideal vatandaşın ve dindar bireyin mezhebi sınırlarını da çizmektedir. Bu propaganda ağının en güçlü sinematik motifleri

¹³ <http://www.yenikaynak.com/hayattan-daha-guzel.html>

Kerbelâ hadisesi, imamet düşüncesi ve tarihsel yas kültürüdür. İran sineması, Kerbelâ'yı tarihsel bir trajediden çıkararak bugünün siyasi mücadelelerini anlamlandıran güncel bir metafora dönüştürmüştür. Özellikle İran-Irak Savaşı döneminde ve sonrasında üretilen yapımlarda cephedeki askerlerin fedakârlıkları Hz. Hüseyin'in direnişiyle özdeşleştirilmiştir. Yas kültürü ve şehadet arzusu, görsel dilin dramatik öğeleriyle birleştirilerek toplumsal bir hafıza tazeleme işlevi görmek ve edilgen bir dindarlık yerine, devletin jeopolitik hedefleri doğrultusunda mobilize olmaya hazır militan bir dindarlık yapısı inşa etmektedir.

Sonuç olarak İslam Devrimi ideolojisi sinemayı kitleleri dönüştürme ve ulusal-uluslararası alanda mezhebi bir kimlik inşasını pekiştirme amacıyla işlevselleştirmiştir. Erken dönemlerdeki ham siyasi söylem, günümüze doğru gelindikçe yerini din ve mezhep motifleriyle estetikleştirilmiş derinlikli bir propaganda diline bırakmıştır. Sinema aracılığıyla kutsallaştırılan siyasi hedefler, Şiî anlatısının güçlü sembolleriyle harmanlanarak toplumsal meşruiyetin en önemli sacayaklarından biri haline getirilmiştir. Bu durum, İran sinemasının modern dönemde teokratik devlet ideolojisinin en işlevsel ve dinamik propaganda ekranı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Özkan, H. 2020. "İran'da Devrim Sonrası Sinema: İbrahim Hatemikiya Filmlerinde Devrim Düşüncesi, Cephe ve "Hüviyet" İnşası", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 79-99.
- Batur, S. 2007. Siyasal İslam Sineması Örneğinde İran Sineması, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, (Basılmamış Doktora tezi).
- Bozan, M. 2017. "Tarihi Hadiselerin Konjonktürel İnşası (Şia'da Kerbela Örneği)", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9/2 (18), 802-822.
- Biçen, G. 2022. Bir Siyaset Teorisi Olarak Velâyet-i Fakîh: Âyetullah Humeynî Örneği, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi).
- Dadak, M. U. 2019. "İbrahim Gülistan ve 1979 Devrimine Kadar İran Sinemasına Kısa Bir Bakış", *Doğu Araştırmaları*, 2(20), 10-16.
- Humeynî, A. 1979. *İslâm Fıkhdında Devlet*, Çev. Hüseyin Hatemi, İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Onat, Hasan. 2013. "İran İslam Devrimi ve Şiilik", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Aralık), 223-256.
- Özen, F., Arpacı, M. 2018. "İran'da Sinema Endüstrisinin Tarihsel Gelişimi: 1979 ve Sonrası", *TRT Akademi*, 3(5), 238-260.
- Şişikoğlu, M. T. 2022. "Sinemanın İran'daki Yolculuğu: Yönetim-Sinema İlişkisi", *İran: Bir Ülkenin Akademik Anatomisi*, İstanbul: İnkılâp, 621-640.
- Uyar, M. 2020. *Başlangıcından Günümüze Şiî Politik Düşüncesi*, İstanbul: İyidüşün Yayınları.

Geleneksel Şehir Dokusu Bağlamında Adapazarı'nda Bulunan Uzun Çarşı'nın Mekansal Analizi

Ece DOĞAN*

Özet

Türk İslam kültüründen aldığı çeşitli özellikler ile birlikte yoğrularak ortaya çıkan Osmanlı şehri çok fonksiyonlu yerleşmelerden oluşur. Geçmişte şehrin merkezinde; ekonomik, dini, kültürel ve sosyal faaliyetler eş zamanlı olarak yürütülmekteydi. Cami ya da camiler de bu merkezlerde yer almaktaydı. Merkezden başlayan bu yayılma şehirde üretilen her türlü mal ve hizmet erbabının bulunduğu uzun çarşıya kadar uzanırdı. Bu çarşılarda her biri ayrı iş kolunda hizmet veren esnaflar bulunurdu. Bu minvalde araştırmanın konusu Adapazarı merkezinde konumlanan Tarihi Uzun Çarşı'nın incelenmesi olarak belirlenmiştir. Uzun Çarşı günümüzde geleneksel şehir dokusu içerisinde önemli bir kültür varlığı olarak dikkat çekmektedir. Erken Osmanlı toprakları içerisinde yer alan Adapazarı ve çevresi dönemin komutanlarından Konuralp ve Akçakoca tarafından 14. yüzyılda fethedildi. Fethedilmesinin akabinde Orhan Gazi adına bir cami inşa edildi. Başta Orhan Camii (14. Yüzyıl) olmak üzere Orta Camii (1752), Ağa Camii (1774), ve Tozlu Camii (1837) etrafında kümelenmiş çarşıları; çarşıların etrafına kümelenmiş mahalleleriyle zaman içerisinde bir Osmanlı şehri hüviyetine büründü. Birçok deprem geçiren çarşı ve çevresi onarım ve restorasyonlar ile günümüze kadar ulaşmıştır. Uzun Çarşı ana hatları ile kuzey güney doğrultuda düz bir topoğrafya üzerine kurulmuştur. Genellikle iki katlı dükkânlardan meydana gelmektedir. Çarşının çevresinde Aynalıkavak Çarşısı, Ayakkabıcılar İçi, Kömürpazarı, Soğanpazarı gibi mekânlar bulunmaktadır. Birçok meslek grubunu içerisinde barındıran çarşılar, kültürel mirasımızın bir parçası olan geleneksel el zanaatlarının yaşatıldığı yerler olarak da özel bir yere sahiptir. Günümüzde Modernleşme ile birlikte gerek mekânsal gerekse sosyal yönden değişim gösteren alışveriş tercihleri, gelinen noktada, bu tür çarşıların eski önem ve işlevini tam olarak yansıtamadığını göstermektedir. Bu çalışmada Sakarya şehrinin kalbi konumunda bulunan Adapazarı Uzun Çarşı'sının Sanat Tarihi disiplini içerisinde mimari, plan ve gelişimi detaylıca ele alınacaktır. Bunun yanında ticari, sosyal ve kültürel değişimi günümüzdeki alışveriş alışkanlıkları çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Mimarisi, Çarşı, Ticaret, Adapazarı, Uzun Çarşı.

---

* Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta: ece.dogan2@ogr.sakarya.edu.tr

Bu bildiri, "1919B012407482" proje başvuru numaralı TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen projeden üretilmiştir (Ar. Gör. Dr. Hüseyin CAN).

Spatial Analysis of Uzun Çarşı in Adapazarı within the Context of Traditional Urban Fabric

Abstract

Located in the Adapazarı district of Sakarya province, Uzun Çarşı stands out today as a significant cultural asset within the traditional urban fabric. Adapazarı and its surroundings, which were incorporated into early Ottoman territories, were conquered in the fourteenth century by the commanders Konuralp and Akçakoca. Following the conquest, a mosque was constructed in the name of Orhan Gazi. The formation process of Uzun Çarşı began with the construction of Orhan Camii (14th century) and continued over time with the addition of structures such as Orta Camii (1752), Ağa Camii (1774), and Tozlu Camii (1837), as well as commercial areas that developed around the bazaar, including Aynalıkavak, Kömürpazarı, and Soğanpazarı. Together with surrounding neighborhoods such as Semerciler and Tıgçılar, Adapazarı gradually acquired the characteristics of an Ottoman city. Uzun Çarşı took its final form in the early twentieth century and has preserved its commercial, social, and cultural significance to the present day. However, in the context of modernization, new generation shopping preferences bringing commercial, spatial, and social changes have significantly affected traditional bazaars with historical identities. Within the scope of the fieldwork conducted for this study, these changes have also been observed in the Uzun Çarşı complex and its surroundings. This research aims to analyze the spatial, physical, and socio-economic transformation of Uzun Çarşı from past to present through the perspectives of tradesmen and customers. Participants' observations and opinions regarding new generation shopping practices were examined. Within the scope of the research, semi-structured interviews were conducted with bazaar tradesmen and visitors, and the obtained data were classified according to thematic categories. The study was carried out with a total of 25 participants; 19 male and 6 female and the interviews were audio-recorded with the necessary permissions. Particular attention was paid to selecting tradesmen who had witnessed the long-standing history of the bazaar, while diversity in age and gender was ensured within the customer group. Based on the questions posed and the findings obtained, both groups stated that the bazaar has undergone change, particularly in terms of the diversity of trades. Tradesmen emphasized the increase in coffee chain stores and the gradual closure of some traditional businesses. It was also highlighted that the early closing hours of many shops in the evening reduce the vitality of the bazaar. The impact of online shopping and shopping mall culture constitutes another main theme of the study. A significant portion of the tradesmen approach online shopping with caution due to concerns about trust. In contrast, customers indicated that while online shopping is preferred for certain products, face-to-face shopping is perceived as more reliable in terms of trust and direct communication. Although shopping malls are acknowledged as comfortable spaces, the cultural and nostalgic character of Uzun Çarşı was identified as a primary reason for preference. Regarding the physical structure of the bazaar, the issue of the upper covering emerged as a prominent topic. Participants noted that when the bazaar was covered, shopping was more comfortable, especially during rainy weather. However, there is no complete consensus on this issue. While covering the bazaar provides comfort, it is considered controversial in terms of

preserving the traditional bazaar form. It was also stated that locally producing tradesmen have difficulty reaching large customer bases, leading to the closure of some businesses. In particular, traditional producers such as halva makers, confectioners, and chocolatiers experience challenges in terms of sustainability. On the other hand, sincerity, friendliness, and trust in tradesman–customer relationships were identified as important factors influencing the preference for the bazaar. As a historic cultural asset, Uzun Çarşı embodies both advantages and disadvantages. The preservation of historical continuity, its contribution to urban identity, and the maintenance of traditional commercial culture are regarded as positive aspects. Conversely, its narrow street layout, comfort-related issues, and difficulties in competing with modern commercial practices are identified as disadvantages. Data on visit frequency indicate that a significant proportion of participants visit the bazaar regularly. Its central urban location enhances accessibility; however, early closing hours present disadvantages, particularly for working individuals. Additionally, the association of the bazaar with local gastronomic elements such as ıslama köfte and pumpkin dessert strengthens its cultural value. In conclusion, the interview data demonstrate that Uzun Çarşı is undergoing a process of transformation both spatially and commercially. Despite the influence of modern shopping practices, the bazaar continues to exist through its cultural identity, trust-based commerce, and social interaction. These findings indicate the necessity of a balanced conservation–use approach to ensure the preservation and sustainability of the bazaar. This paper has been produced from the project titled “Spatial Analysis of the Historic Uzun Bazaar Located in Adapazarı within the Context of Traditional Urban Fabric,” prepared within the scope of TÜBİTAK 2209-A Student Projects at the Department of Turkish-Islamic Art History, Faculty of Theology, Sakarya University. The project, which consists of two phases, focuses on the change and development of Uzun Bazaar, located in the Adapazarı district of Sakarya, throughout its historical process. In the second phase, it was considered that the semi-structured interviews conducted within the framework of new-generation shopping preferences would support and contribute to the architectural and artistic accumulation addressed in the first phase within the discipline of art history.

Key Words : Cultural Heritage, Bazaar, Shopping Preferences, Adapazarı.

1. Giriş

Sözlük anlamı olarak Farsçada çehar (dört) ve Arapçada sūk (cadde) tamlamasından oluşan “çarşı” dört sokak veya caddenin kesişim alanı olarak ifade edilmektedir. Anadolu’da çarşı terimi, alışveriş yapılan mekânları ifade etmek için kullanılır (Şahinalp ve Günal, 2016). Çarşı kelimesinin çeşitli tanımlamaları mevcuttur. Genel olarak çarşının iki tarafında dükkânları olan, üstü kapalı veya açık alışveriş alanları olarak tanımlanması mümkündür (Özdeş, 1998). Osmanlı çarşıları incelendiğinde; birçok aynı ve farklı iş kolundan dükkânları bir arada bulunduran ve genellikle bir cami veya bedesten etrafında gelişen; yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde imalat ve ticaret fonksiyonuna sahip olan aynı zamanda çeşitli sosyal

fonksiyonları da barındıran ve şehrin merkezi konumunda bulunan kompleks bir sistemden bahsedildiği görülür (Şahinalp ve Günel, 2016). Türk İslam şehircilik geleneğine bağlı olarak ortaya çıkan ve gelişen Osmanlı çarşıları, ticari, sosyal, kültürel, dini açıdan önemli bir merkez konumundadır. Çarşılar bu özellikleri çerçevesinde Korunması gereken kültürel mirasların başında gelmektedir. Zira çarşılar Türk İslam mimarisi bağlamında bünyesinde birçok tarihi yapıyı içerisinde barındırmaktadır. Bu yapıların başında kompleksin içerisinde yer alan ticari alanlar, dükkânlar, pasajlar, dini ihtiyaçların giderildiği cami ve mescitler gelmektedir. Çarşılar geleneksel zanaatlar ve bu zanaatların uygulayıcıları olan ustalara da ev sahipliği yapmaktadır. Bu yönü ile geleneksel el sanatları bağlamında somut olmayan kültürel mirasın günümüze aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Zaman içerisinde gelişen, genişleyen çarşılar, mimari ve el sanatları açısından zenginleşmiştir. İhtiyaca binaen zaman içerisinde çeşitli yapılar inşa edilmiş, farklı meslek grupları ile çeşitlenmiştir. Uzun çarşının sahip olduğu tarihi bağlam ve yerine getirdiği ticari, sosyal, dini ve kültürel işlevleri açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Literatür incelendiğinde uzun çarşı ile ilgili kapsamlı bir araştırmanın henüz gerçekleştirilmemiş olduğu görülmektedir. Sakarya özelinde gerçekleştirilen araştırmalarda kentsel sit alanlarının Araştırma projesi kapsamında ele alınan Sakarya İli Adapazarı İlçesinde bulunan Uzun Çarşı geleneksel tarihi dokusunu koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Adapazarı şehri Erken Osmanlı toprakları üzerinde yer almaktadır. Nitekim Adapazarı Uzun Çarşısı Osmanlı dönemindeki ticaret merkezlerine yakın, aynı zamanda ana yol güzergâhları üzerinde konumlanmaktadır. Uzun Çarşı Orhan Gazinin 14. Yüzyılda inşa ettirdiği cami etrafında zaman içerisinde kurulmuş ve gelişimini 19. yüzyıl ile 20 yüzyıllarda tamamlamıştır. Kuzey güney aksında karşılıklı olarak yerleştirilmiş dükkânlardan meydana gelmektedir. Kuzey güney aksı boyunca uzanan çarşı doğu yönünde gelişim göstermiş ve farklı dükkânlar ilave edilmiştir. Çarşının farklı noktalarında mimari anlamda 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyıl üslubunu gösteren tezyini unsurlar mevcuttur. Bunun yanında farklı yapı topluluklarında çarşının tarihi izini sürebileceğimiz kitabeler mevcuttur. Genel olarak iki katlı düzenlemeye sahip olan dükkânlar yer yer üç katlı olarak düzenlenmiştir. Alt katlar genellikle satış yapılan alanlardır. Üst katlar ise üretim ve depolama alanı olarak kullanılmaktadır. 1913 yılında Uzun Çarşı içerisinde milli bankacılık çalışmaları kapsamında ilk özel banka olan Adapazarı İslam Ticaret Bankası kurulmuştur (Kutluata, 1970). Bu yapı günümüzde müze olarak faaliyet göstermektedir. Zaman içerisinde ihtiyaç dahilinde çarşının muhtelif yerlerine camiler inşa edilmiştir. Orhan Camii (14. yüzyıl) dışında Ağa Camii (18. yüzyıl), Orta Camii (18 yüzyıl), Tozlu Camii (19. yüzyıl) bu yapıların başında gelmektedir. Bu yönü ile çarşı dini hayatında yoğun olarak yaşandığı bir merkez konumundadır. Çarşıda birçok meslek erbabı bulunmaktadır. Giyim dükkânları, züccaciye dükkânları, kumaşçılar, kuyumcular, zerzevatçılar, ayakkabıcılar, terziler, ayakkabı tamircileri, saat tamircileri, yeme içme mekânları vb. gibi çeşitli ihtiyaçların giderildiği, gerek ticari gerekse sosyal bir ortam sunmaktadır. Uzun çarşının sahip olduğu tarihi bağlam ve yerine getirdiği ticari, sosyal, dini ve kültürel işlevleri açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Literatür incelendiğinde uzun çarşı ile ilgili kapsamlı bir araştırmanın henüz gerçekleştirilmemiş olduğu görülmektedir. Sakarya özelinde gerçekleştirilen araştırmalarda kentsel sit alanlarının (Artırma, 2007), sivil mimari örneklerinin (Çetin, 2006), su yapılarının

(Çetin, 2008) incelenmiş olması; uzun çarşının mimari yapısını özel olarak ele alan bir araştırmanın bulunmaması bu çalışmanın gerekliliğini ve özgün değerini ortaya koymaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ; Geleneksel şehir dokusu bağlamında Adapazarı'nda bulunan tarihi Uzun Çarşının mekansal analizini gerçekleştirmektir.

Bu temel amaç doğrultusunda çalışmanın hedefleri şunlardır:

- 1) Uzun Çarşının geçmişten günümüze mekânsal dönüşümü, mimari gelişimi ve değişimini tespit etmek.
- 2) Uzun Çarşı'nın günümüzde geleneksel şehir dokusu içerisindeki önemini belirlemek.
- 3) Çarşının geçmişteki ve günümüzdeki ticari ve sosyal durumuna dair çıkarımlar yapmak.
- 4) Çarşının yeni nesil alışveriş pratikleri kapsamında nasıl şekillendiğini belirlemek .
- 5) Çarşının sürdürülebilirliği için önerilerde bulunmak.
- 6) Çarşının kültürel mirasını korumaya ve sahip çıkmaya yönelik çabaları güçlendirmek.

3. Araştırmanın Yöntemi

Sanat Tarihi biliminin araştırma yöntemlerine sadık kalınarak hazırlanan bu çalışmada veri toplama çalışması üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

1- İlgili kütüphane ve arşivlerde belge taraması yapılmıştır. Konuyu oluşturan kültür varlıkları ile ilgili birincil kaynaklara ulaşmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırma için önem arz eden yapı ve yapı topluluklarının koruma durumları incelenmiş ve ilgili kuruluşların arşiv ve belgelerine ulaşmaya çalışılmıştır. Burada başta Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olan Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Müdürlükleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Adapazarı Belediyesi vb. gibi birimlerde kaynak taraması yapılmıştır.

2- Saha araştırmalarına çıkılmış, yapılar ve mimari öğeler yerinde incelenmiş, kaynak taraması sonrası elde edilen bilgilerle plan, biçim ve süsleme programları kontrol edilerek değerlendirilmiştir. Saha çalışması sonrası elde edilen veriler ışığında, çizim ve fotoğraflarla ayrıntılı olarak betimlenen kültür varlıkları kendinden önceki, kendi dönemi ve sonraki dönem örnekleriyle; plan, biçimsel düzenleme, süsleme dağılımı, motif ve kompozisyon özellikleri açısından karşılaştırılarak Türk mimarisi ve süslemesi içindeki yeri ve önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca şehirlerin ve yapıların fiziki değişimlerini yansıtmak amacıyla ulaşılabilen görsel arşivlerden de (gravürler, çizimler, planlar, projeler ve fotoğraflar vb.) yararlanılmıştır. Saha çalışmaları kapsamında belgeleme amacıyla çarşı kompleksinin fotoğrafları çekilmiştir.

3-Uzun yıllar esnafılık yapan dükkan sahipleri ve çarşının ziyaretçileri ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakatta bu kişilere Uzun Çarşı'nın geçmişten günümüze mekânsal dönüşümü, mimari gelişimi ve değişimiyle ilgili sorularla birlikte aynı zamanda çarşının ticari

ve sosyal hayatına dair çeşitli sorular yöneltilmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda çarşının geçmişten günümüze geçirdiği değişimler hakkında fikir sahibi olunmuştur. Aynı zamanda çarşının yeni nesil alışveriş pratikleri kapsamında nasıl şekillendiği hakkında da bilgi sahibi olunmuştur.

4. Türk İslam Şehirciliğinde Çarşı

Çarşı, Farsça cihar ve Arapça suk kelimelerinin birleşiminden oluşmuş olup dört sokak veya caddenin birleşmesi anlamına gelir (Şahinalp ve Günal, 2016). Tanımdan da anlaşılacağı üzere çarşı bir merkez ve merkeze ulaşan yollar bütünüdür. Dillere göre farklı telaffuzları olan çarşı kelimesi her dilde benzer tanımlara sahiptir.

Türk İslam şehirciliğinde çarşı kavramın İslam'ın kabul edilmesiyle beraber Mekke/Medine'de teşekkül süreci başlamıştır. İlerleyen zamanlarda Türklerin İslam dinine geçişleri, özellikle IX. yüzyıldan sonra Türk şehir formlarında önemli değişikliklere neden oldu. En belirgin örnekleri olarak Ulu Câmi, namazgâh ve mescit gibi yapılar Türk şehir oluşumuna dahil oldu. Anadolu ve Balkanlar'a Türklerin iskanı ile şehircilik anlayışı sistemleşti. Yerleşik hayata geçen Türkler önce mabed sonra mabedin çevresine çarşı daha sonra ise konutlar inşa ettiler. Buna örnek olarak da Osmanlı belgelerinde şehir "Cuma kılınır ve pazar duru yer" olarak geçmektedir (Kılıç, 2015). Şehirlerin en önemli lokasyonlarından biri çarşıdır. Çarşı oluşumu İslam şehirlerinde o bölgenin ihyası için de önemliydi. Çarşı tüm caddelerin ve sokakların kendisine çıktığı bir yer olarak sosyal bir konumdu. Bunun yanında ticaret hayatının döndüğü bir merkez olarak şehrin ekonomisinin kalbi durumundaydı. çarşıların gelişimi, yalnızca mekânsal bir dönüşüm değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir birikimin doğal bir gerekliliği olarak da nitelenmektedir. Türk-İslam şehirlerinde çarşıların zaman içerisinde geçirdiği değişim, şehirlerin büyümesi, nüfusun artması ve ticaretin çeşitlenmesi ve arz-talep ilişkisi ile doğrudan bağlantılıdır. İlk dönemlerde daha sınırlı bir yapıya sahip olan çarşılar, ilerleyen süreçte hem fiziksel olarak genişlemiş hem de işlevsel açıdan çeşitlenmiştir. Bu gelişim sürecinde çarşıların belirli bir düzen içerisinde şekillendiği görülmektedir. Özellikle aynı meslek erbablarınca kümelenen sokak ve bölgeler, çarşı içerisinde bir düzen oluşmasını sağlamıştır. Bu durum hem üretim ve ticaret faaliyetlerinin daha sistemli yürütülmesine katkı sağlamış hem de çarşı içerisindeki düzenin korunmasına yardımcı olmuştur. Çarşıda demirciler, bakırcılar, dericiler gibi atölye tipi imalat yapan işyerleri; birçok malın pazarlandığı ve aynı meslek grubundaki esnafın bir arada olduğu perakende/toptan ticaret alanları; şehir halkı veya dışarıdan gelen tüccarlar için ibadethaneler, medreseler, konaklama ve ticaret fonksiyonlarına sahip hanlar ve kervansaraylar, kişisel hizmetlerin sağlanmasına yönelik hamamlar, berberler; sosyalleşme ihtiyacına yönelik çay ocakları, kahvehaneler, lokantalar gibi çok sayıda işyeri yer almaktaydı (Şahinalp ve Günal, 2016). Tüm bu sosyo-ekonomik faaliyetler bölgeyi canlı bir pazar haline getirir. Bu pazarın işleyişinde en önemli faktörlerden biri de ahilik teşkilatıdır. Ahilik, eski Türk medeniyet unsurlarının İslamiyet ve bu kanaldan fütüvvet değerleriyle uyumlu kaynaşmasının bir çıktısı olarak kurulan esnaf, sanatkar ve üretici topluluklarının ve bu toplulukların uyguladıkları ahlaki, siyasi, iktisadi, felsefi duygu ve prensiplerin adıdır. Ahilik teşkilatına mensup olan insanlar halkın farklı sosyal tabakalarına mensup olup sayıca çok ve

örgütlenmiş haldedirler. Bu sayılan unsurların etkin olması sebebiyle güven veren bir topluluk haline dönüşmüşlerdir. Böylece ticari, sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıları oldukça fazladır (Demirpolat ve Akça, 2004).

Zamanla çarşılar yalnızca alışveriş yapılan alanlar olmaktan çıkmış, aynı zamanda sosyal hayatın merkezlerinden biri haline gelmiştir. İnsanların bir araya geldiği, haberleştiği, sosyalleştiği ve gündelik ihtiyaçlarını karşıladıkları bu sosyal alanlar, şehir kültürünün oluşumunda da önemli bir rol oynamıştır. Çarşılar şehirlerin yaşayan bir kültürel hafızasıdır. Bu yönüyle çarşılar, hem ekonomik hem de sosyal yapının şekillenmesinde etkili olan çok yönlü mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Geleneksel Şehir Dokusu Bağlamında Adapazarı'nda Bulunan Uzun Çarşı'nın Mekansal Analizi

Çarşı kelimesi terim manasıyla "Cihar-Suk" tamlamasından gelmektedir "Cihar" Farsça "dört", "suk" ise Arapça bir kelime olup "sokak, cadde" anlamlarına gelmektedir (Kılıç, 2015). Uzun Çarşı Adapazarı'nın 'merkez çarşısı' niteliğinde olup geç dönem bir Osmanlı çarşısıdır.¹⁴ Çarşının ilk sahipleri olan Ermeni ve Rumlar'dan kalan mimari izler ile geç dönem Osmanlı mimarisinin izleri bize bunu kanıtlamaktadır.¹⁵ Bunun yanında belirli bir süre çarşıda Bulgaristan, Bosna, Arnavutluk, Romanya muhacirleri de esnafılık yapmıştır.¹⁶ Bünyesinde birden çok milletin esnafılık ve alışveriş yaptığı bu tarihi çarşının kuruluş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Çarşının içinde bulunan yapılar bize tahmini bir bilgi verebilmektedir. Orta Camii 1752'de, Ağa Camii 1774'te, ilk Tozlu Camii 1837'de ve Orhan Camii 1893'de kurulmuştur. Ve çarşıda bazı binaların üzerinde yer alan kitabelerde de bize benzer tarihleri vermektedir. Elimizdeki verilerden yola çıkarak çarşının 18. yüzyılın üçüncü çeyreğinde kurulduğunu söyleyebiliriz. Uzun Çarşı Osmanlı'nın geç döneminde kurulmuş olsa da tipik bir Osmanlı çarşı düzeninin temsilidir. Çarşının kurulmasını etkileyen en önemli etkenlerden biri de şehrin kuzeyinden (Taraklı-Geyve hattı) geçen İpek yoludur. Bu sebepten ötürü bölgede muhtelif yerlerde kervansaraylar yapılmıştır. Aktif bir ticari hayatın oluşması sebebiyle de Adapazarı kurulmuş olup çarşı kültürü de ilk adımlarını atmıştır.¹⁷ Aynı zamanda bölgeden hac vazifesini yerine getirmek için kafileler de geçmektedir. Merkez yönetimin İstanbul'da bulunuyor olması da Adapazarı'nın İstanbul'a yakınlığı sebebiyle artı bir durumdur. Osmanlı şehir çarşılarının planı genelde şu şekilde olur: Osmanlı kaynaklarında şehir "Cuma kılınır ve pazar durur yer" olarak geçmesinde mütevellit çarşının merkezinde mutlaka bir merkez camii olur. Bu merkez camiye aynı zamanda 'Cuma Camii' de denir (Kılıç, 2015). Cuma camii şehrin ve dolayısıyla çarşının merkezinde olmasından dolayı köylerde, diğer ilçelerde veyahut civarda oturan kimseler tarafından tercih edilirdi. İnsanlar Cuma camiinde sadece namaz kılmakla kalmayıp sosyalleşme imkanı bulur, gündelik işlerini halleder ve

¹⁴ "Uzun Çarşı - Sakarya," T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Portalı, erişim 25 Ekim 2025, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sakarya/gezilecek yer/uzun-carsi385728>.

¹⁵ "Adapazarı'nda 150 Yıllık Tarihin Tanığı: Uzun Çarşı," Halk54, 27 Aralık 2020, erişim 5 Kasım 2025, <https://www.halk54.com/adapazarinda-150-yillik-tarihin-tanigi-uzun-carsi>

¹⁶ Tarihi Uzun Çarşı," T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, erişim 25 Ekim 2025, <https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-340362/tarihi-uzun-carsi.html>

¹⁷ "İpek Yolu ve Sakarya," Sakarya Şehir Hafızası, erişim 25 Ekim 2025, <https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/ipek-yolu-ve-sakarya/>

alışverişlerini yaparlardı. Hastane, devlet kurumları, okullar vb yerler de yine çarşının çevresinde konumlandığı için halk merkez / Cuma camilerini sık sık tercih ederlerdi. Uzun Çarşı'da bulunan Orhan Cami'de merkez camii ve aynı zamanda Cuma camii hüviyetine sahiptir. Bu durumda aslında Uzun Çarşı'nın tercih edilme sebeplerinden biridir. Çarşıda dönemin ihtiyaçlarına göre çokça esnaf grubu bulunurdu. Bu esnaf grupları bazen dağınık bir şekilde konumlanmış olsa da bazen de aynı meslek gruplarıyla kümelenmiş bir halde bulunur. Çarşıda sadece bir adet camii bulunmaz bunun yanında çarşının büyüklüğüne ve konumuna göre merkez camiye göre daha küçük yapıda camiler / mescitler bulunur. Çünkü çarşıların içinde ufak pazarlar / çarşılar bulunur ve çarşının hemen arkasında da yerleşim merkezleri bulunduğu için ihtiyaca binaen birden fazla ibadet mekanı bulunur. Uzun çarşısı bu doğrultuda tarif edecek olursak bünyesinde dört adet camii bulundurur: Ağa Camii, Tozlu Camii, Orta Camii ve Orhan Camii. Uzun çarşı sınırları içinde Unkapanı, Soğanpazarı, Aynalıkavak, Ayakkabıcılar Çarşısı gibi dönemin ihtiyaçlarına göre çeşitli çarşılar bulunuyordu. Bu çarşılar çok rağbet edildiği için bir bölge ismi haline gelmişlerdi. Bunlara ek olarak bakırcılar, demirciler gibi belli zanaat erbablarının oluşturduğu bir/birkaç sokaktan oluşan çarşılar vardı. Bu çarşı sistemi halkın neredeyse tüm ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitededir. Fakat 18. yüzyıldan sonraki dönemde, dünyadaki dengeleri değiştiren sanayileşme ve Osmanlı devletinin zayıflaması ve toprak kaybetmesi sonucu Avrupa ülkelerinin ticari mallarının Anadolu çarşılarına girmesiyle birlikte ticaret hayatında gerçekleşen değişimler Çarşı ve onun kentteki kültürel konumuna da yansımaya başlamıştır. Çarşıya gelen mallar, müşteri ihtiyaç ve istekler, malların alım satım maliyetleri gibi pek çok konuda değişime gidilmek zorunda kalmıştır (Eray ve Kutlu, 2021). Çarşının ilk sahipleri olan muhacirler artık yerini Adapazarı halkına bırakmaya başlamıştır. Günümüzde ise hiç yabancı esnaf kalmamıştır fakat yapılarıdaki çeşitli figürler ve bezemeler ile izleri günümüze ulaşmıştır.

Çarşının kuruluşundan önce yapılan Orhan Gazi Camii birçok tarihi değişim ve gelişime şahitlik etmiştir. Önceden otlak-çayır olan bölge yerleşimlerin ve sosyal hayatın başlamasıyla beraber imara açılmıştır. Çarşı Atatürk Bulvarı ile Ankara Caddesi arasında sınırlandırılmıştır. Çevreye yerleşimin artmasıyla beraber öncelikle ihtiyaç odaklı dükkanlar açılmaya başlamıştır. Daha sonra ise benzer esnaf gruplarının bir araya kümelenmesiyle beraber ufak çarşılar ve diğer camiler de oluşmuştur. Uzun Çarşı kuzey- güney aksında sıralanmıştır. Doğu ve batısında ise cadde ve mahaleler bulunmaktadır. Çarşıya tüm bu yönlerden pek çok giriş bulunmaktadır. Çarşının kuzeyinde Ağa Camii bulunmaktadır. Camii çevresinde ise Türk- İslam şehir dokusuna uygun olarak bir çarşı oluşmuştur: Soğanpazarı. Yine yakın bir bölgede çarşının ortasında bulunan Orta Cami'nin çevresinde de Unkapanı, Piringpazarı, Aynalıkavak çarşıları konumlanmıştır. Yine Piringpazarı olarak nitelendirdiğimiz bölgede Tozlu Camii bulunmaktadır. Belirtilen tüm camii ve çarşılar birbirlerine yakındır ve temas halindedir. Bir bütün halinde canlı bir organizma gibidir. Zaman içinde çağın isteklerine göre belirlenen tüketim ve üretim tarzlarına göre çarşıda bulunan dükkan çeşitliliği ve ürünler değişim göstermiştir. Günümüzde ismi zikredilen çarşılar pek bilinmemekte olup Uzun Çarşı'yı besleyen ana kollar haline gelmiştir. Uzun Çarşı geçmişten günümüze tadilatlarla, restorasyon çalışmalarıyla yapıların orijinelliğini korumaya çalışarak gelmiştir. Aşağıda Uzun

Çarşı'da bulunan dört adet dini bir adet ticari yapının mimari – sanatsal incelemesi yapılmıştır:

5.1. Orhan Camii

Yapının Konumu

Orhan Cami şehrin ve uzun çarşının merkezi bir noktasıdır. Yapı, Cumhuriyet Mahallesi içinde Bankacılar Caddesi üzerinde konumlanmaktadır.

Yapının Tarihlendirilmesi

Yapının beden duvarından bulunan mermer kitabeye göre yapı Orhan Gazi adına 1323- 1325 yılları arasında yaptırılmıştır. Daha sonra 2. Abdülhamit zamanında 1876 yılındaki depremde büyük hasar gören cami 1894-1895 yılları arasında halkın ve devletin desteğiyle yeniden yapılmıştır (Tuna, 2012). Son hali olarak 1943-67 yıllarındaki depremde hasar alan ve minaresi yıkılan cami betonarme olacak şekilde yeniden inşa edilmiştir (Kavak, 2014: 48-55). Kaynaklara göre yapının bahçesinde bir hazire olduğu fakat yol çalışmaları esnasında hazirenin iptal edildiği geçmektedir (Kavak, 2024: 51).

Yapının Mimari Plan Özellikleri

Yapı kuzey-güney doğrultusunda taş temel üzerine inşa edilmiştir. Dikdörtgen bir forma sahiptir. Yapı kagir olarak inşa edilmiştir.¹⁸ İki katlı ve küçük ölçekli bir yapıdır. Yapıda kubbe bulunmamaktadırYapıya kuzey cephesindeki ahşap kapıyla girilir. Son cemaat yerinden harim kısmına geçilir. Kible duvarında yuvarlak niş formunda dışarı çıkıntılı bir mihrap bulunmaktadır. Sağ tarafta da ahşap merdivenler aracılığıyla üst kattaki kadınlar mahfiline ve müezzin mahfiline geçilir. Minare yapının kuzeydoğusunda olacak şekilde konumlandırılmıştır ve üzerinde kitabesi mevcuttur. Taş Kaide yapıya bitişik bir haldedir.

Yapının aydınlatması şu şekildedir: Giriş katta kuzey cephesinde altı üstlü, basık kemerli, uzun dört adet pencere yer alır. Yan cephelerde ise aynı formda beş adet pencere yer alır. Kible cephesinde mihrabın sağında ve solunda ikişer tane olmak üzere aynı formda dört adet pencere vardır. Üst katta ise yan cephelerde armudi formda beşer ve uzun formda bir adet pencere vardır.

Yapının ön avlusunda bir adet şadırvan bulunmaktadır. Aktif olarak kullanılan şadırvanın içi günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Üstünde levhalar bulunmaktadır.

Malzeme ve Teknik

Yapının dış cephesi taş ve tuğladan oluşmaktadır. İç cephesinde ise ahşap kullanımı göz önüne çıkmaktadır. Caminin çatısı da ahşap olup kiremitle kaplanmıştır. Çatı beşikörtüsü formuna sahiptir bu da onun fütüvvet camilerinden biri olduğunu gösterir (Tuna, 2012). Yapının içinde bulunan kadınlar mahfilini taşıyan ayaklar da ahşaptır. Ahşap malzeme aynı zamanda minber vaaz kürsüsü ve pencere söveleri ile kapılarda ve merdivende de karşımıza çıkar. İbadet mekanında bulunan mihrapta ise cami bütünlüğünden ayrı olarak alçı malzeme kullanılmıştır. Caminin ön avlusunda bulunan şadırvan ise tarihi dokusuna uygun olarak kesme taştan yapılmıştır. Şadırvanın çeşmelerinde bronz döküm malzeme kullanılmıştır. Su teknesi ise mermer kaplamadır. Şadırvanın çatısı da kiremitle örtülmüştür.

Tezyinat

¹⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sakarya İl Kültür Ve Turizm Bakanlığı " Tarihi Orhan Camii" [18.08.2025]

Yapı dış cephe itibariyle tezyinat açısından zayıftır fakat iç cephesinde tezyini unsurlara çokça rastlanır. İbadet mekanı genel olarak Osmanlı klasik bezeme unsurlarından oluşur. Mihrap diğer camilerin aksine çini kaplamadır. Mihrapta ağırlıklı olarak firuze, mavi, beyaz ve lacivert renkleri kullanılmıştır. Mihrab mukarnaslı bir yarım nişden oluşur. Mihrabın bordürlerinde ayeti kerimeler ve bitkisel motifler bulunur. Ayrıca çini kaplamanın üzerinde de geometrik desenler vardır. Minber künde-kari tekniğiyle yapılmış olup bezemelerinde ince oymacılık vardır. Vaaz kürsüsü de aynı formda sayılabilir. Yapının bezemelerinin en ağırlıklı olduğu yer tavan-dır. Öncelikle yapıda bir tavan göbeği bulunur. Göbek altın yaldızlarla bezenmiştir. Göbekten çevreye on altı adet ahşap sütun dağılır. Dairenin çevresi farklı renklerde halkalarla çevrelenmiş olup bitkisel ve geometrik bezeme unsurları kullanılmıştır. Tavanın köşeleri ise türk üçgeni formunda (?) olup benzer şekilde bezenmiştir.

Hat

Caminin pek çok yerinde hat yazıları bulunmaktadır. En öne çıkanları mihrabı çevreleyen Bakara – 255 ve caminin alt katında üç beden duvarında yazı kuşağı şeklinde bulunan Mülk suresidir. Bunlara ek olarak Allah ve Muhammed lafızlı levhalarla camii takımları bulunmaktadır.

5.2. Orta Camii

Yapının Konumu

Yapı Adapazarı ilçesi Semerciler Mahallesi sınırları içinde bulunan Uzun çarşı içinde konumlanmaktadır. Camii piring pazarı ve Aynalıkavak çarşılarının kesişimindedir.¹⁹

Yapının Tarihlendirilmesi

Orta camiinin inşa kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Ancak caminin alt katında bulunan abdestlik çeşmeleri üzerinde 8 satırlık bir çeşme kitabesi bulunmaktadır. Günümüzde alt katındaki sıra tamamen silindiği için tarih kısmı okunamamaktadır. Ancak bugün cami üzerinde yer alan Türkçe kitabe buradan okunmuş olmalıdır h/ 1174, m/ 1760 Bugünkü cami üzerinde yer alan Türkçe kitabedeki 1760 (H.1174) tarihi buradan okunmuş olmalıdır (Çetin, 2006). Sakarya il kültür ve turizm müdürlüğünün orta camii ile ilgili vermiş olduğu bilgilerde yapının tarihi olarak h.1165 m.1752 tarihi gösterilmiştir. Bu bilgiler ışığında yapının 18. Yy ikinci yarısına tarihlenmektedir.²⁰

Yapının Mimari Plan Özellikleri

Yapı kare planlı olup iki katlıdır. Alt katında abdestlik çeşmeleri ve camiye ait farklı amaçlar doğrultusunda kullanılan dükkanlar mevcuttur Yapının asıl ibadet mekanı abdestlik çeşmelerinin üst katında yer almaktadır. Bu iki bölümü birbirinden geniş saçaklarla ayrılmıştır. Yapı kırma çatıyla sonlanmaktadır. Minare yapıya bitişik kuzey batı köşesinde yer alıp tek şerefelidir.

Yapı iç mekanında harim bölümü ve mahfil katından oluşmaktadır. Kible duvarında Basit niş şeklinde bir mihrap yer almaktadır. Bu mihrap dış cephesinde çıkıntılıdır. Ahşap bir minberi bulunmaktadır.

¹⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı , Sakarya İl Kültür ve Turizm Bakanlığı ``Tarihi Orta Cami'' [09.07.2025].

²⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı ``<https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-340504/tarihi-orta-cami.html>''

Yapıda aydınlatma kuzey, doğu ve batı cephelerinde dört adet ve güney cephesinde üç adet ahşap söveli pencerelerle sağlanmaktadır.

Orta camii küçük ölçekli bir yapı olup geçmişte uzun çarşı ve çevresindeki esnaf ve vatandaşlara hizmet etmektedir. Camii günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır.

Malzeme ve Teknik

Yapı büyük ölçüde ahşap malzeme kullanılmıştır. İbadet mekanının yer aldığı üst katın dış cephe kaplamaları ahşaptır ayrıca kuzey batı köşesinde bulunan tek şerefeli minare de ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Ahşap malzeme aynı zamanda pencere söveleri, saçaklar gibi mimari elemanlarda da karşımıza çıkmaktadır. İbadet mekanının iç kısmında başta minber olmak üzere mahfil katında kullanılmıştır. Yapının alt kısmında bulunan abdestlik çeşmelerinde mermer ve kesme taş kullanılmıştır. Çeşmenin üst kısmında bulunan kitabe de mermerden yapılmıştır. Yine bu katta bulunan farklı amaçlar doğrultusunda kullanılan dükkanların iç ve dış kaplamaları ahşaptır.

Tezyinat

Yapı dışarıdan büyük oranda ahşap malzemeye kaplanmıştır. Dış cephelerde tezyini unsur bulunmamaktadır. Yapının ibadet mekanında özellikle mihrap ve tavanında kalem işi süslemeler ve hat uygulamaları görülmektedir. Mihrap basit bir nişe sahip olup niş kısmında geç dönem Osmanlı mimarisinde karşılaşılan perde motifi bulunmaktadır. Nişin etrafı ince bir hat şeklinde altın yaldızla çevrelenmiştir. Yine mihrabın her iki yanında ahşap renginde başlıkları olan 2 sütünceler yerleştirilmiştir. Tavan ile iç kısımda köşelerde bulunan çepeçevre dolanan silmelerde kalem işiyle 'S' VE 'C' formunda bitki dalları ve yaprakları bulunmaktadır. Yine iç mekanda köşelerde bitki tasvirleri bulunur.

Hat

Yapıda hat örnekleri abdestlik çeşme kitabesinde, iç mekanda, mihrap ayetinde, minber ayetinde, cami takımlarında ve tavanda görülmektedir.

5.3 Ağa Camii

Yapının Konumu

Yapı Adapazarı ilçesi Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde bulunan Uzun Çarşı da Kömürpazarı Bankacılar Caddesi üzerinde konumlanmaktadır.²¹

Yapının Tarihlendirilmesi

Ağa Camiinin inşa kitabesi günümüze ulaşmamıştı Fakat diyanet işleri başkanlığının koymuş olduğu kitabeye göre Camii 1870 yılında yapılmıştır. Bazı kaynaklarda ise caminin kim tarafından yapıldığı ve yapılma tarihinin bilinmediği geçmektedir. ²² Kaynaklara göre caminin bulunduğu bölge önceden mezarlıktı. Daha sonra mezarlık iptal edilmiş ve yerine Ağa Camii yapılmıştır. Mezarlıktan geriye sadece caminin ön avlusunda bulunan bir mezar taşı kalmıştır.²³ Mezar taşının kitabesinden elde edilen verilere göre mezar 1774 yılında şehit düşen bayraktar Mustafa adlı bir zata aittir. İlgili kaynakta camii inşasının da bu tarihten

²¹ Türkiye Kültür Portalı, Türkiye Kültür Portalı " Ağa Camii – Sakarya" (12.08.2025)

²² Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sakarya İl Kültür Ve Turizm Bakanlığı " Tarihi Ağa Camii" [12.08.2025]

²³ Kültür Ve Turizm Bakanlığı " <https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-340335/tarihi-aga-cami.html>"

önceye tekabül edeceği geçer (Kavak, 2024: 48-55). Fakat caminin bu tarihten yaklaşık 100 yıl sonra yapılmış olması da muhtemeldir.

Yapının Mimari Plan Özellikleri

Yapı kuzey- güney doğrultusunda taş temel üzerine inşaa edilmiş olup iki katlıdır. Yapı kareye yakın dikdörtgen biçimdedir.²⁴ Dış cephesi kagir bir forma sahip olan yapının çatısı kiremitle kaplanmıştır ve kubbesi bulunmamaktadır. Minare yapının güney doğu cephesinde yer almış olup daha sonradan eklenmiştir. Yapının ön avlusunda bulunan şadırvanı 2001 yılında yıkılmıştır ve arka avlusuna yeniden inşa edilmiştir (Kavak, 2024: 48-55). Küçük ölçekli bir yapıdır.

Yapı iç mekanda son cemaat yeri ile başlamaktadır. Son cemaat yerinin sağında üst kata ve kadınlar mahfiline çıkan bir adet ahşap merdiven bulunmaktadır. Harim kısmı son cemaat yerinden ahşap bir kapı ile ayrılmaktadır. Kible duvarında basit niş şeklinde bir mihrap bulunmaktadır. Mihrap dış cepheye çıkıntılıdır.

Caminin aydınlatması giriş katta güney, kuzey ve batı cephelerinde dört adet, doğu cephesinde üç adet ahşap söveli pencerelerle sağlanmaktadır. Üst katta ise aynı formdaki pencerelerden kuzey cephesinde üç adet, doğu ve batı cephelerinde ise iki adet bulunmaktadır.

Malzeme ve Teknik

Yapının neredeyse tamamı ahşap malzemeye yapılmıştır. Dış cephesi kagir forma sahip olan caminin çatısı kiremitle kaplanmıştır.²⁵ Yapının minaresi ahşap bir forma sahip olup metal bir külahla sonlanmaktadır. Kaide ise camiye bitişik olup yapıyla aynı formda inşa edilmiştir. Dış formdaki ahşap kaplamalar pencere sövelerinde ve kapılarda da görülür.

İç mekanda ise minberde, mihrapta, vaaz kürsüsünde, müezzin mahfilinde, cami takımlarında, cami ayaklarında kullanılmıştır. Tavan yüzeyinde boyuna yerleştirilmiş ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Yapının bahçesinde bulunan mezar taşında ise mermer kullanılmıştır.

Tezyinat

Yapının beden duvarları büyük oranda taş ve tuğla ile kaplanmıştır. Dış cephede tezyini unsurlara rastlanmamaktadır. Yapının ibadet mekanında da tezyini unsurlar çok az görülür. Mihrap yarım daire niş formatındadır. Üst kısmı sivri bir kemerle bitirilmiştir. Tezyinata pek yer verilmeyen mihrap altın yaldızlarla çerçevelenmiştir. Mihrabın iki yanında altın renginde sütünce vardır. Minberde de ahşap işlemeler bulunmaktadır. Caminin üst katındaki ayaklarda ahşap oymacılığı görülmüştür. Yapının cümle kapısında da ahşap formda geometrik desenler vardır. Yapının tavan göbeği dairesel ve çokgen bir formda olup ahşap üzeri yağlı boya ile kaplanmıştır.

Hat

Yapıda mihrabın sağında ve solunda kare formda bir çerçeve için altın yaldızla Allah ve Muhammed lafızlı hat eserleri bulunmaktadır. Bunun dışında cami takımlarında hat sanatına rastlanmaktadır. Yapının dış bahçesinde bulunan mezar taşında da hat sanatı kullanılmıştır. Bu yazılar zaman içerisinde deforme olsa da çözümlenen metin şöyledir:

²⁴ Sakarya Üniversitesi, "Dini Yapılar," Sakarya Şehir Hafızası" (Erişim 11 Ağustos 2025]

²⁵ Sakarya Üniversitesi(SAU) " <https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/dini-yapilar/> "

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî
Âh kim bu devrâna hemvâre-i çarh-ı dehrden
Yine âğâz eyledi cevî ü cefâ vü firkate
Âlemi birbir şikâr eyler o sayyâd-ı felek
Fikreyle dâm-ı ecel kurmuş bu nâm-ı hasrete
Anı bir sorun ferzâne nice şahları mat etti kim
Reh çevirdi meylini âdem piyade rihlete
Mustafa Bey kim bülend-iktidâr idi eflâkdan
Gâlib idi himmet ü ihsânı şân ü şöhre
Sâhibü'l-hayrât idi ehl-i mürüvvet zât idi
Sa'y ederdi dembedem adl ü salâh u iffete
Yevm-i dünyada şehâdet şerbetin nûş eyleyip
Bezm-i dîdâr-ı ilâhî oldu gitti cennete
Eylemiş Levh-i Kader'de nakş-ı tesvîd-i kazâ
Neylesin tedbîr takdîr-i Cenâb-ı İzzet'e
Levh-i sengin gören ehl-i basîretten recâ
Okusun bir Fâtîha bu bende-i pîr-i muhannete
Âb-ı çeşmim dökerek târîh-i fevtin söyledim
Göçtü dünyadan şehîden Mustafa Bey cennete (Şeyban ve Kır, 2019: 100)

5.4. Tozlu Camii

Yapının Konumu

Tozlu Camii, Adapazarı Kentsel Sit Alanı'nın kuzey doğusunda, Küçük Hamam Caddesi ile Tozlu Camii Caddesi'nin köşesinde soğanpazarı meydanında bulunmaktadır.²⁶

Yapının Tarihendirilmesi

Yapı ilk olarak, Adapazarı'nın on iki kurucu ailesinden biri Gubarizadelerden Elhacc Ahmet Efendi tarafından dükkân ve hamamıyla birlikte 1837 yılında yapılmıştır.²⁷ Yapı zaman içerisinde geçirdiği doğal afetler sonucu hasar almış ve 1954 yılında sonra yeniden inşa edilmiştir.²⁸ Fakat diyanet işleri başkanlığının koyduğu kitabe de 1837 tarihi doğrulamaktadır.

Yapının Mimari Plan Özellikleri

Yapının ilk hali iki katlı olup ahşaptır. Günümüzde ise geometrik bir yapıya sahiptir. Camii üç kattan oluşmaktadır. Yapının alt katında şadırvan ve çeşitli dükkanlar vardır. Yapının ön cephesine bitişik şekilde olan bir semt poliklinliği de mevcuttur. Yapının asıl ibadet mekânı dükkankarın üstünde bulunmaktadır. Yapı alt katındaki dükkanlar ve yanındaki poliklinik ile estetik açıdan bir bütün halindedir. Kaide camiye birleşik şekilde inşa edilmiştir.

Yapı son cemaat yeri ile başlayıp harim bölümü ile devam eder. Kible duvarında dikdörtgen şeklinde bir mihrap vardır. Merkezi bir kubbe bulunmamaktadır, betonarme bir sistemle inşa edilmiştir. Mihrap ise alışılmışın dışında bir forma sahip olup ahşaptır.

²⁶ Sakarya Üniversitesi(SAU), "Sakarya Şehir Hafızası Dini Yapılar"(16.08.2025)

²⁷ Sakarya Üniversitesi(SAU), <https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/dini-yapilar/>

²⁸ Sakarya Üniversitesi(SAU), <https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/dini-yapilar/>

Caminin aydınlatması geleneksel camii mimarisine uygun olmayıp çeşitli boyutlarda geometrik camlarla sağlanmıştır. Ayrıca cami aydınlatması için avize ve kubbe pencereleri kullanılmamıştır.

Yapı kuşbakışı bakıldığında secde eden bir insan formunda inşa edilmiştir.

Malzeme ve Teknik

Yapının dış cephesinde beton paneller büyük kütleler halinde kullanılmıştır. Yapının duvarlarında boyutuna göre ayarlanmış hacimli cam pencereler bulunmaktadır. Yapının civarında bulunan dükkanlar da cami ile uyum içerisinde. Yapının minare gövdesi klasik minare üslubunun dışına çıkılarak beton taş ve cam kullanılmıştır. Uzun ve ince bir forma sahiptir. Şerefe de yine betonarme bir üslupta inşa edilmiştir. Yapının en üstünde bulunan külâhın kurşun kaplama ile yapıldığı düşünülmüş olup yapı alem ile sonlanmıştır.

İç mekanda bulunan kolonlar ve duvarlar cami bütünlüğüne uygun olarak beton malzemeyle inşa edilmiştir. Katlar arasında geçişi sağlayan merdivenler, korkuluklar ve mihrap aşap malzemeden yapılmıştır.

Tezyinat

Cami modern bir üslupla betonarme şeklinde inşa edildiği için tezyini unsurlara rastlanmamaktadır.

Hat

Mihrabın olduğu duvarına besmele ve Ali İmran suresi 7. Ayeti kerimesi nakşedilmiştir.

5.5. Adapazarı Ticaret Müzesi

Yapının Konumu

Yapı günümüzde Adapazarı'nda Cumhuriyet Mahallesi Bankacılar Caddesi üzerinde konumlanmaktadır. Çevresinde kömür pazarı, soğan pazarı ve aynalı kavak çarşısı bulunmaktadır.

Yapının Tarihlendirilmesi

Yapı ilk olarak 13 Ocak 1913 tarihinde on üç kişilik bir heyet tarafından banka olarak Adapazarı'nda kurulmuştur. Heyetteki üç kişinin adından hareketle de ilk olarak "Hacı Adem Beyzade İbrahim Sipahizade Hamid Ve Şürekası Adapazarı İslam Ticaret Bankası" olarak isimlendirildi. Daha sonra isimlendirilmesinde çeşitli değişiklikler yaşandı. 1934 yılında Adapazarı'ndan Ankara'ya taşındı. Son olarak 1937 yılında Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi adını aldı. 1997 yılında ise Türkiye Mevduat Sigorta Fonu'na devrolan bankanın çalışmaları son bulmuştur(Atar, 2017: 1039).

1937 tarihinde ise Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi ismini alan banka 1997 yılında Türkiye Mevduat Sigorta Fonu'na (TMSF) devrolmuş ve faaliyetleri sona ermiştir. Banka aynı zamanda İslam adını taşıyan ilk banka olma özelliğine sahiptir.²⁹ Bunun yanında Türkiye'de ilk kez gece kasası uygulamasını başlatmasıyla da önemli bir yere sahiptir.

Günümüzde banka geçerliliğini kaybetse milli tarihi yeniden canlandırmak ve şehirdeki ticaret tarihine ışık tutmak adına Adapazarı'nda ticaret müzesi olarak açıldı.

---

²⁹ Sakarya Üniversitesi, "Dini Yapılar," "Osmanlı'da Bankacılık" (Erişim 18 Eylül 2025]

Bu bölümde ise daha önce incelenen yapılara ek olarak uzun çarşıda üzerinde kitabesi bulunan beş adet sivil mimari yapı incelenecektir. Bu inceleme bize kitabelerden yola çıkarak Uzun Çarşı'nın ortalama olarak kaç yıllarında kurulduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yapıların mimari ve tezyini özellikleri de ize inşa edildiği dönem hakkında bilgi verecektir. Bunlara ek olarak ilgili yapılar çerçevesinde dükkanların ilk sahiplerinin hangi milletten oldukları hakkında bizlere geçmişten bir ışık tutacaktır.

5.6. Nahit Serbest Bey Dükkanı

Konumu

Yapı, uzun çarşıda kuzey – güney aksı üzerinde bulunan ana caddede güneybatı yönünde yer almaktadır.

Tarihlendirilmesi

Bu yapının üst katında bir kitabe yer almaktadır. Ancak kitabeye herhangi bir tarih düşülmemiştir. Fakat hem yapının süsleme programı hem de uzun çarşının gelişim süreci ele alındığında bu yapıyı 19. yüzyılın sonlarına tarihlemek mümkündür.

Yapının Mimari Plan Özellikleri

Nahit serbest bey dükkanı iki katlı olup çift yönlü olarak konumlanmıştır. Yapıya giriş bu nedenler hem doğu hem de batı yönünden sağlanmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Günümüzde eşarp dükkanı olarak hizmet vermektedir. İlk kat olan giriş katı satış yapılan mekan olarak hizmet vermektedir. İkinci kat olan üst kat, ürünlerin muhafaza edildiği depo olarak kullanılmaktadır. Üst kattın batıya bakan dış cephesi üç bölümlüdür. Ayakları ve başlıkları olan sütunlar ve bunları kemerler ile bağlayan hafif dışa taşırılmış alan mevcuttur. Üç bölümlü bu alanda üç adet pencere açıklığı bulunur. Bu alanın kuzey ve güneyinde küçük balkonlar yer almaktadır. Yapının diğer cephesi olan doğu cephesinde de 6 adet pencere açıklığı vardır.

Malzeme ve Teknik

Yapı tuğla- taş işçiliğiyle yapılmıştır. Yapıdaki bezemeler ise akçı kabartma ile yapılmıştır. Pencerelerde ise ahşap doğrama kullanılmıştır. Kemerlerde de tuğla örgü ve sıva bezeme kullanılmıştır.

Tezyinat

Yapıda tezyini unsurlar büyük oranda batı cephenin üst katında yoğunlaşmıştır. Burada konumlan balkonda bulunan sütunlar ve kemerler bu cepheye hareket katmıştır. Kemerlerin hemen üzerinde kıvrımlı dallar, pamet ve rumi motiflerinin birlikte oluşturduğu kompozisyon bulunmaktadır. Kemerlerin içlerinde geometrik unsurlar olarak kare ve yuvarlak formlu şekiller vardır.

5.7. Necmettin Bey Dükkanı

Konum

Yapı, uzun çarşıda kuzey – güney aksı üzerinde bulunan ana caddede güneybatı yönünde yer almaktadır.

Yapının Tarihlendirilmesi

Dükkanın üst cephesi üzerinde bulunan kartal figürünün altında yapıya ait kitabe bulunmaktadır. Yapının tarihlendirmesiyle ilgili olarak kitabede yazan 1984 tarihini kabul edebiliriz.

Yapının Mimari Özellikleri

Yapı iki katlı olup alt katı satış yapılan dükkan olarak kullanılmaktadır. Üst katı ise depolama alanı olarak kullanılmaktadır. Yan cephelerinde sıralı dükkanların bulunmasıyla da Osmanlı kent yapısı tipolojisine uygundur. Yapıya giriş batı cephesindeki kapıyla mümkündür. Alt kat ve üst kat birbirine merdiven ile bağlıdır. Yapının üst cephesinde bir bütün olarak aksiyel simetri mevcuttur. Cephe genel olarak sütunlarla birbirinden ayrılmıştır. Üst cephede iki adet pencere mevcut olup simetrik kemerlerle çevrelenmiştir. Pencereilerin üzerinde de alınlıklar mevcuttur. Pencereilerin altında bulunan silmeler de görkem katmıştır.

Malzeme ve Teknik

Yapı genel olarak tuğla- taş işçiliğinden oluşmuştur. Yapı sıvalı bir cepheye sahiptir. Ayrıca pencerelerde ve pencere sövelerinde ahşap kullanılmıştır. Cephedeki bezemelerde ise alçı kabartmayla yapılmıştır.

Tezyinat

Yapıda 19. Yüzyıl eseri olduğu için Neo Barok – Rokoko etkileri görülmektedir. Cephe tezyini açıdan oldukça dikkat çekicidir. Yapıdaki bezemler ve çeşitli figürler alçı kabartma tekniğiyle yapıldığı için dikkat çekecek büyüklüktedir. Yapıda kıvrımlı süslemelerle bitkisel kompozisyonlar oluşturulmuştur. İki pencerenin üzerinde ortada konumlanmış şekilde bir adet kartal figürü bulunmaktadır. Aynı zamanda pencerelerin alt kısımlarında da ejder figürü bulunmaktadır. Bu figürler mistik Yunan mitlerinin birer temsildir.

5.8. İbrahim Bey Dükkanı

Konumu

Yapı Aynalıkavak ile Soğanpazarı'nın kesişiminde güneybatı yönünde bulunmaktadır.

Tarihlendirilmesi

Yapının üzerinde bulunan kitabesine göre 1937 yılında yapıldığı bilinmektedir.

Yapının Mimari Özellikleri

Yapı iki katlıdır. Alt katı ürünlerin satışının yapıldığı dükkan olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden de alt katta geniş vitrin camları bulunmaktadır. Üst kat ise depolama – ürün hazırlama alanı olarak kullanılmaktadır. Sıralı dükkan formunda bulunduğu için geleneksel Osmanlı çarşısı tipolojisine uygundur.

Malzeme ve Teknik

Duvarlar tuğla ile örülmüştür, üzerine sıva yapılmıştır. Pencereilerin orjinalinin ahşap olduğu tahmin edilse de günümüzde değiştirilmiş olup PVC doğrama formundadır.

Tezyinat

Tezyini açıdan zayıf olan cephe alt katı büyük ölçekli vitrin camıyla üst katı ise dikdörtgen formda dört adet pencere ile hareketlendirilmiştir. Pencereiler simetrik ve sade bir şekilde yerleştirilmiş. Cephenin alt ve üst katı birbirinde yatay silme ile ayrılmıştır.

5.9. Murat Özsoy Dükkanı

Konumu

Yapı Aynalıkavak ile Unkapanı arasında Tozlu Camii çarşısı karşında bulunmaktadır.

Tarihlendirilmesi

Yapı üzerinde bulunan kitabesine göre 1935 yılına tarihlendirilmektedir.

Yapının Mimari Özellikleri

Yapı iki katlı olup alt katı satışın yapıldığı dükkan olarak kullanılmaktadır. Üst katta depolama vb şekilde kullanılmaktadır. Alt kat ile üst kat yapının içinde bulunan merdiven ile birbirine bağlanmıştır. Yapı diğer dükkanlar gibi sıralı yapılara örnektir. Üst katında 2 adet pencere bulunmaktadır. Alt katında ise büyük vitrin camı bulunmaktadır.

Malzeme ve Teknik

Yapı tuğla ile örülmüştür. Daha sonra sıva ve boya kullanılmıştır. Üst kattaki pencerler ahşap doğramadır.

Tezyinat

Tezyini unsurlar açısından zayıf bir cepheye sahiptir. Alt kattaki büyük vitrin camları aliminyumdan oluşur. Üst kattaki pencerelere sıva ve boya ile çerçeve yapılmıştır. Yapının kitabesi de bir kartuş ile çevrelenmiştir.

5.10. İbrahim Çokluk Beyin Dükkanı

Konumu

Yapı Unkapanı ile Soğanpazarı arasında bulunmaktadır.

Tarihlendirilmesi

Üzerindeki kitabeye göre 1884 yılında yapılmıştır.

Yapının Mimari Özellikleri

Yapı iki katlıdır. Alt katı dükkan üst katı da depolama alanıdır. Alt kat ve üst kat dükkanın içinde bulunan bir merdivenle birbirine bağlıdır. Üst katında 2 adet pencere bulunmaktadır. Alt katında ise vitrin camı vardır. Yapı diğer yapılar bitişik bir formdadır.

Malzeme ve Teknik

Diğer yapılar gibi tuğladan örülmüş olup sıva ve boya kullanılmıştır. Üst katında kullanılan pencerelerin çevresi de sıva ile çevrelenmiş olabilir. Pencerelerde yuvarlak kemerler kullanılmıştır bu aynı zamanda cepheye hareket katmıştır. Üst katında bulunan kitabe taş oyma tekniği ile yapılmıştır.

Tezyinat

Üst cephe ve alt cephe birbirinde yatay silme ile ayrılmıştır. Üst cephede kabartma baklava motifi bulunmaktadır. Pencereler yuvarlak kemer ile çevrelenmiştir.

6. Bulgular

Araştırma sonucunda Adapazarı Uzun Çarşı'nın Türk-İslam şehircilik geleneğinin günümüze ulaşan önemli örneklerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Çarşının, Osmanlı şehirlerinde görülen cami merkezli yerleşim anlayışına uygun olarak geliştiği ve zamanla bölgenin ticari, sosyal ve kültürel merkezi haline geldiği görülmüştür.

Uzun Çarşı bünyesinde bulunan Orhan Camii, Orta Camii, Ağa Camii ve Tozlu Camii'nin çarşının gelişiminde önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Yapılan incelemelerde bu yapıların mimari özellikleri, kullanılan malzemeler ve tezyinat çeşitleri bakımından Osmanlı dönemi mimarisinin izlerini taşıdığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda hem tezyinat çeşitlerinden hem de yapıların üzerindeki kitabelerden çarşının ortalama olarak hangi yüzyılda kurulduğu belirlenebilir.

Adapazarı Ticaret Müzesi olarak kullanılan eski Adapazarı İslam Ticaret Bankası binası ise çarşının yalnızca ticari değil, ekonomik tarih açısından da önemli bir merkez olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda Uzun Çarşı'nın sahip olduğu tarihi yapılar, geleneksel ticaret kültürü ve kültürel miras unsurlarıyla Sakarya kent kimliğinin önemli bir parçası olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna rağmen çarşının zaman içerisinde çeşitli fiziksel ve işlevsel değişimlere uğradığı, ancak tarihsel kimliğini büyük ölçüde korumayı başardığı görülmüştür.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Türk-İslam şehircilik anlayışı içerisinde çarşı kavramının tarihsel gelişimi ele alınmış olup ardından Sakarya Uzun Çarşı örneği üzerinden geleneksel çarşı kültürünün mekânsal, mimari, sosyal ve ekonomik dönüşümü incelenmiştir. Yapılan literatür taraması, saha çalışmaları ve yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen veriler ışığında Uzun Çarşı'nın yalnızca ticari bir merkez değil aynı zamanda şehrin yaşayan bir tarihi hafızası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türk-İslam şehirlerinde çarşılar, cami merkezli olarak gelişmiştir. Bu gelişim içerisinde ibadet mekânları, ticaret alanları ve sosyal merkezler birbirini tamamlar niteliktedir. Uzun Çarşı da kuruluşundan itibaren bu şehircilik anlayışının Sakarya'daki temsilcisidir. Çarşı bünyesinde bulunan Orhan Camii, Orta Camii, Ağa Camii ve Tozlu Camii gibi dini yapılar ile çevresindeki ticari alanların birbirleriyle olan yakın ilişkisi, geleneksel Osmanlı çarşı düzeninin günümüze ulaşan önemli örneklerinden biridir.

Araştırma kapsamında incelenen dini ve sivil mimari yapılar, Uzun Çarşı'nın yalnızca ticari değil aynı zamanda çok katmanlı bir sosyo- kültürel yapı olduğunu göstermektedir. Yapılarda görülen ve kitabelerinden okuyabildiğimiz Osmanlı geç dönem mimarisi, Neo-Barok ve Rokoko etkileri, geleneksel Türk-İslam mimarisi ile yer yer harmanlanmıştır. Bu durum, Uzun Çarşı'nın tarih boyunca farklı milletlere de ev sahipliği yaptığı ve değişik milletlere mensup paydaşların üretimiyle şekillenmiş çok kültürlü bir ticaret alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle yapı kitabeleri, cephe düzenleri, ahşap işçilikleri ve bezeme programları çarşının tarihsel sürekliliğini belgeleyen önemli unsurlar olmuştur.

Öneri olarak çarşının restore çalışmaları sona erdikten sonra belediye ve ilgili kurumlar tarafından bölgenin tanıtılması için gerekli reklam çalışmaları yapılmalıdır. Yerli ve yabancı turistler tarafından tercih edilmesi için gerekli aksiyomlar alınmalıdır. Aynı zamanda çarşının mimari dokusu bozulmadan çevre bölgelerle de ahenk sağlanmalıdır.

Kaynakça

Akar, T. 2009. "Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7/13, 267-292.

Artırma, A. 2007. *Adapazarı Kentsel Sit Alanı'nın Tarihsel Süreç İçindeki Değişiminin İncelenmesi ve Bölgenin Günümüze Yeniden Kazandırılması*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Çetin, Y. 2006. *Sakarya ve İlçelerinde Türk Dönemi Sivil Mimari Eserler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi).

Çetin, Y. 2008. "Sakarya Çeşmeleri". *Sanat Dergisi* 14, 125-132.

Demirpolat, A., Akça, G. 2004. "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 355-376.

Eray, S.S., Kutlu, İ. 2021. "Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Kent Yapısında Çarşının Konumu ve Mekânsal Kurgusu Üzerine Bir İrdeleme", *Kent Akademisi*, 14/2, 506-517.

Halk54. "Adapazarı'nda 150 Yıllık Tarihin Tanığı: Uzun Çarşı". 27 Aralık 2020. Erişim 5 Kasım 2025.

Kavak, Ü. 2024. "Sakarya'da Tarihi Camiler ve İsimleri", *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/1, 48-55.

Kılıç, Ü. 2015. "Türk-İslam Medeniyetinde Şehir", *Düşünce Dünyasında Türk Siyaset ve Kültür Dergisi*, 34, 85-110.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. "Tarihi Orhan Camii". Erişim 18 Ağustos 2025.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. "Tarihi Orta Camii". Erişim 9 Temmuz 2025.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. "Tarihi Uzun Çarşı". Erişim 25 Ekim 2025.

Kutluata, M. (1970). "Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası". *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 11, 55-106.

Sakarya Şehir Hafızası. "İpek Yolu ve Sakarya". Erişim 25 Ekim 2025.

Şahinalp, M.S., Günal, V. 2016. "Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi", *Turkish Studies*, 11/8.

Şeyban, L., Kır, O. 2019. *Osmanlı Mimârî ve Mezar Taşı Kitâbeleriyle Sakarya (1639-1946)*, Sakarya: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Tuna, F. 2012. "Sakarya'da 40 Tarihi Eser-II", *Türkiye Yazarlar Birliği*, Erişim 18 Ağustos 2025.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu 2019*. Ankara, 2019.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Portalı. "Uzun Çarşı - Sakarya". Erişim 25 Ekim 2025.